

2010

Çetin TÜRKÜMÜZ

KUR'AN-I KERİM VE İLM-İ KIRAAT DERS NOTLARI

Talip AKBAL

Diyanet İşleri Başkanlığı Haseki Eğitim Merkezi

İstanbul-2010

İ Ç İ N D E K İ L E R

BİRİNCİ BÖLÜM

TECVİD İLMİ

1. Tecvid'in Tarifi.....	7
2. Tecvid'i Bilmekle.....	7
3. Tecvid İlminin Konusu.....	8
4. Tecvid'in Hükmü.....	8
5. Tecvid'in Gayesi.....	8
6. Tecvid'in Farziyyeti ve Delilleri.....	8

HARFLER

1. Harf'in Tarifi.....	11
2. Asli Harfler.....	11
3. Fer'i Harfler.....	11

HARFLERİN MAHRECLERİ

1. Mahrec'in Tarifi.....	14
2. Mahrec Bölgeleri.....	14
3. Mahrecin Kısımları.....	15
4. Mahrec-i Muhakkak.....	15
5. Mahrec-i Mukadder.....	17
6. Harflerin Mahrec Şeması.....	18
7. Maharic-i Huruf'a Ait Beyitler.....	19
8. Harflerin Mahrec Tablosu.....	22

HARFLERİN SIFATLARI

1. Sıfatın Tarifi.....	23
2. Sıfatların Adedi.....	23
3. Sıfatların Faydası.....	23
4. Sıfatların Taksimi.....	24
5. Kuvvet Yöntünden Sıfatlar.....	24
6. Lazım ve Arız Sıfatlar.....	25
7. Zıt Olan ve Olmayan Sıfatlar.....	31
8. Harflerin Sıfat Tablosu.....	32
9. Lahn ve Kısımları.....	34
10. Sekte.....	36
11. Ha-i Sekte.....	38
12. Elif-i Lahikalar.....	40

VAKIF VE İBTİDA

1. Vakf'ın Tanımı	41
2. Vakıfta Kural	41
3. Vakfın Kısımları	41
4. Vakf-ı Tam	41
5. Vakf-ı Kâfi	42
6. Vakf-ı Hasen	42
7. Vakf-ı Kabih	43
8. İbtida	44
9. Vakıf İşaretleri	44
10. Tayfur es- Secavendi'ye Göre Vakıflar	44
11. Bazı Kaynaklarda Kullanılan Farklı Vakıf İşaretleri	45
12. Kur'an-ı Kerim'de Görülen Bazı Değişik İşaretler	47
13. Vakf-ı Şufran	48
14. Vakf-ı Cibril	48
15. Vakf-ı Nebi	49
16. Vakf-ı Beyan	50
17. Vakf Edilmesi Uygun Olmayan Yerler	50

İKİNCİ BÖLÜM

İSTİAZE

1. İstiazenin Tanımı ve Önemi	53
2. İstiaze Sığıcı	54
3. İstiazenin Hükümü	55
4. İstiazenin Gizli ve Açık Okunacağı Yerler	56
5. Toplu Halde Kur'an Okuyanların Aynı Aynı İstiaze Okumaları Gerekir mi ?.....	57
6. İstiaze Hangi Durumda Yeniden Okunur	57

BESMELE

1. Besmelenin Hükümü	58
2. Kıraat Yönünden Besmele	58

İSTİAZE VE BESMELE VECİHLERİ

1. Sure Evvelinde İstiaze ve Besmele İle İbtida	59
2. Sure Ortasında İstiaze ve Besmele İle İbtida	60
3. Tevbe Suresinin Ortasından İstiaze ve Besmele İle İbtida	61
4. Yalnız İstiaze İle İbtida	62
5. İki Sure Arasında Besmele	63
6. Enfal ve Tevbe Arası	65
7. Bir Surenin Sonundan Başka Bir Surenin Ortasına Geçiş	66
8. Bir Surenin Ortasından Başka Bir Surenin Evveline Geçiş	67
9. Bir Surenin Ortasından Başka Bir Surenin Ortasına Geçiş	68

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İLMİ KIRAAT İLE İLGİLİ TARİHSEL BİLGİLER

1. Kiraat İlmi	70
2. Kiraat İlminin Doğuşu	70
3. Yedi Harf	72
4. İmam Cezeri'ye Göre Ahruf-i Seb'a ne demektir	72
5. Günümüzde Ahruf-i Seb'a'nın Mevcudiyeti	73
6. Sahih Kırâatlar İçin Muteber Olan Şartlar	75
7. Kiraat İmamlarının Yaşadığı Asır	75
8. Kiraatta Metod	76
9. Kiraat İlminin Türkiye'ye İlk Gelişi	76
10. Kırâatların İstanbul Tarîki ve Mısır Tarîki Olarak Adlandırılması	77
11. İstanbul Tarîki'nin Meslekleri	78
12. Mısır Tarîki'nin Meslekleri	78
13. Kırâat-ı Seb'a	78
14. Kırâat-ı Aşere	79
15. Kiraat İmam ve Ravilerinin İsim Tablosu	80
16. Takrîb	82
17. Kırâatların Elde Ediliş Yolları	82
18. Değerleri Açısından Kırâatlar	83
19. Senetleri Bakımından Kırâatlar ve Hükümleri	83
20. Kiraatta Tevatür	85
21. Kiraat ile İlgili Temel Terimler	87

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KUR'AN-I KERİM İLE İLGİLİ TARİHSEL BİLGİLER

1. Kiraat İmamları Dönemine Kadar Kur'an Öğretimi	88
2. Kur'an'ın Ezberlenmesi Yoluyla Korunması	88
3. Kur'an'ın Yazılması Yoluyla Korunması	89
4. Mushafın Yazısında Birliğe Gidilmesi	91
5. İstinsah Heyeti	91
6. Hz. Osman Zamanında Yapılan İstinsahta Esas Alınan Prensipler	92
7. Mushafın İmlasındaki Gelişmeler	93
8. Nokta Şeklinde Harekeler Konması	93
9. Birbirine Benzeyen Harfleri Ayırtetmek İçin Harflerin Noktalanması	94
10. Bugünkü Şekildeki Harekelerin Konulması	94
11. Dördüncü Asrın İlk Çeyreğine Kadar Kırâatların Durumu	95
12. Kiraat Konusunda İlk Eserler	96
13. Asım Kiraati	96
14. Senedi Bakımından Asım Kiraati	97
15. Günümüzde müslümanlar arasında okunan kırâatlar	97

16. Hafs Rivayetinin Ayırt edici Özellikleri	98
17. Hafs'ın, Bir Vechi Olan Kelimeler	98
18. Hafs'ın, İki Vechi Olan Kelimeler	101
19. Hafs'ın, Üç Vechi Olan Kelimeler	106
20. Hafs'ın Besmele Vecihleri	108

BİRİNCİ BÖLÜM

TECVİD İLMİ

Tecvid'in Tarifi: Lugatte: birşeyi güzel ve hoş yapmak manasına gelir.¹

Tecvid'in ıstılahta birçok tarifi olmakla beraber biz iki tarifle yetineceğiz:

التَّجْوِيدُ إِغْطَاءُ الْخُرُوفِ حَقَّهَا مِنْ كُلِّ صِفَةٍ وَ مُسْتَحَقَّهَا وَرَدُّ كُلِّ وَاحِدٍ لَا ضَلِيلَ

Tecvid, harflere her sıfatta hakını ve mustehakkını vermek ve herbir harfi aslına götürmektir.

التَّجْوِيدُ مَلَكَهُ يُقْتَدَرُ بِهَا عَلَى إِعْطَاءِ كُلِّ حَرْفٍ حَقَّهَا وَ مُسْتَحَقَّهَا

Tecvid, her harfin hakkını ve mustehakkını vermeye muktedir olunan bir melekedir.²

Tarifte geçen, Hakkaha (حَقَّهَا), Müstehakkaha (مُسْتَحَقَّهَا) ve Liaslihi (لَا ضَلِيلَ) kelimeleri neifade ediyor?

1. Hakkaha (حَقَّهَا) dan maksat sıfat-ı lazimedir.
2. Müstehakk (مُسْتَحَقَّهَا) dan maksat sıfat-ı anzadır.
3. Liaslihi (لَا ضَلِيلَ) den maksat mahreccdir.

Bu tariflerden anlaşıldı ki tecvid'in esası üç şeyden mürekkepmiş.

1. Maharic
2. Sıfat-ı Lazime
3. Sıfat-ı Arıza

Mahrec ve Sıfatlar bilinmedikçe tecvid'in esası bilinmez.

Tecvid'e maharic-i huruf ve sıfat-ı huruf öğrenerek başlamak lazımdır.

Tecvid'i Bilmekle:

- a- Edayı hocanın ağzından almak asan (kolay) olur
- b- Hocanın ağzından alınan zay olmaz
- c- Okuyucunun mahirliği artar³

¹ Hamza, Tecvid-i Edaiyye, s. 2; Hamza Efendi, Tecvid kitabı, s. 2; Debreli Hoca 'abdül Kerim, şerhi tecvidi karabaş, şifau'l-ebdan el-Müsemma bi'l- Mizan, s.-26; Karabaş Tecvidi, s. 4; Mağnisi; Tercüme-i cezeri, s. 143; Muhammed kâmil, Tecvidi Raşadiye, s. 16

² Debreli, age, s.-26; Karabaş Tecvidi, s. 4; Hamza Efendi, Tecvid kitabı, s. 2; Muhammed kâmil, age, s. 16-17; Debreli, age, s. 6; Mhammed'el-Birgivi, Dür-i yetim, s. 2; Muhammed Es'ad el-Hüseyni, el- Virdü'l- Müfid fi şerhi't-tecvid, s. 3

Tecvid İlminin Konusu:

1. Kur'an kelimeleridir. Yani kelimelerin harfleridir.⁴

2. Hece harfleridir.⁵

وَالْجُمُورُ عَلَى أَنَّ مَوْضِعَ التَّجْوِيدِ هُوَ الْقُرْآنُ الْكَرِيمُ فَقَطْ

Cumhurun görüşü tecvid'in konusu yalnız Kur'an-ı Kerim'dir.⁶

Tecvid'in Hükümü:

Tecvid her müslümana farzdır.

1.Tecvid'i Bilmenin Hükümü:

Tecvid'i ilim olarak öğrenmek ve bilmek, farz-ı kifayedir.

2.Tecvid'i Uygulamanın Hükümü:

a) Kur'an okuyan kimsenin, Kıraatını, lahn-ı celi'den kurtaracak kadar tecvide riayet ederek okuması farz-ı ayındır.

b) Kıraatını lahn-ı hafi'den kurtaracak kadar riayet ederek okuması ise farz-ı kifayedir.⁷

Tecvid'in Gayesi:

Tecvid ilmini öğrenmekten maksat, me'murun bihe (Allahın emrine) imtisaldir.⁸

Çünkü Cenab-ı Hak Kur'an-ı Kerim'de وَرَتِّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلًا Kur'an'ı açık açık, tane tane tertil ile oku⁹ buyurdu.

Farz olduğunun delilleri:

a)Kitap: Kur'an-ı Kerim'den delil: Müzzemmil suresinde (وَرَتِّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلًا)

Kur'an'ı açık açık, tane tane tertil ile oku buyruldu. (وَرَتِّلِ) Rettil emirdir.

Furkan suresinde de (وَرَتِّلْهُ تَرْتِيلًا) biz onu tertil üzere okuduk.¹⁰ Burada tertil, tecvid manasınadır.

İbni Abbas hazretleri (وَرَتِّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلًا) ayetinden murad, beyandır" der.

³ Debreli, age,s.26; mağnisi,age,s.146

⁴ Muhammed mekki, Nihayeti'l- kavli'l- Mufid fi ilmi't-Tecvid,s. 13; Debreli,age,s. 6; Mer'aşi, Muhammed (saçaklı zade), Cihdi'l-Mukill, s. 4 -5

⁵ Hamz, age,s. 2; Demirhan ünlü, kur'n-ı kerimin Tecvidi,s. 30

⁶ Abdü'l-Fettah acmi el- Marsafi, Hidayeti'l- kari, s.38

⁷ Hamz, age,s. 2; mağnisi,age,s.144; Mer'aşi, age, s. 4 -5; Eskici zade, Dür-i yetim Tercümesi,s. 22

⁸ Hamz, age,s. 2; Debreli,s.6

⁹ el- Müzzemmil,4

¹⁰ el- Furkan,32.

قَالَ الرَّجَاءُ رَتِّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلاً بَيْنَهُ تَبْيِينًا وَالتَّبْيِينُ لَا يَتِمُّ بَأَن يُعْجَلَ فِي الْقُرْآنِ إِنَّمَا
يَتِمُّ بَأَن يَتَبَيَّنَ جَمِيعُ الْحُرُوفِ وَيُؤْفَى حَقُّهَا مِنَ الْأَشْبَاعِ

Tefsirde Zeccac, “Kur’an’ı açık açık, tane tane tertil ile oku, Kur’an’ı, tacillemekle (acele etmekle) beyan tamam olmaz, ancak her harfi açık açık ve her harfin hakkını vermekle tamam olur.”¹¹ demektedir.

Ayrıca Hz. Ali’ye (وَرَتِّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلاً) ayetindeki tertil nedir diye soruldu-

ğunda; Hz.Ali, ayetlerde geçen “tertıl”ı: (التَّرْتِيلُ تَجْوِيدُ الْحُرُوفِ وَمَعْرِفَةُ الرُّفُوفِ) “Tertil; harflerin tecvidi (sıfat-ı lazime ve sıfat-ı arızalarıyla okumak) ve vakıfları bilmektir.” diye cevap vermiştir.

b) Sünnet: Ümmü Seleme’ye Peygamberimizin kıraatı hakkında sorulduğunda O’da; “onun kıraatı harf harfdır.”¹² demiştir.

عَنْ قَتَادَةَ قَالَ سُئِلَ أَنَسٌ كَيْفَ كَانَتْ قِرَاءَةُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ كَانَتْ مَدًّا
ثُمَّ قَرَأَ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ يَمُدُّ بِسْمِ اللَّهِ وَيَمُدُّ بِالرَّحْمَنِ وَيَمُدُّ بِالرَّحِيمِ

Katade’den (rivayet edildiğine göre) : Enes’e Peygamberimizin kıraatının nasıl olduğu soruldu. O da: “(O’nun kıraatı) med’li idi, dedi. Besmeleyi, بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ diye okudu ve بِسْمِ اللَّهِ lafzını med ederek, الرَّحْمَنِ lafzını med ederek ve الرَّحِيمِ lafzını med ederek okudu.” diye cevap verdi.¹³

Hiz. Aişe (r.a.) dan, Hiz. Muhammed (s.a.v.) in Kur’an-ı Kerim’i nasıl okuduğu sorulunca (لَا كَسْرَ دُكُمْ هَذَا لَوَارَادَ السَّامِعُ أَنْ يَعْذُخِرُوهُ لَعَدَّهَا) sizin gibi okumazdı, gayet latif bir tertil ile ağır ağır okurdu, her ne zaman Rasulullahın Kur’an okuduğunu işiten bir kimse, harfleri saymak istese sayardı buyurmuştur.¹⁴

Bu hadis-i şeriflerdende anlaşıldığına göre, Kur’an’ı, tecvid ile okumak farzdır. Çünkü Hiz. Muhammed (s.a.v.), Kur’an’ı, Cebrail aleyhisselamın okuduğu tecvid ile harfleri hak ve müstahakkıyla, sıfatıyla, mahreciyle okudu, sahabeyle kiramada aynen talim ettirdi ve

¹¹ el-Fahru’r-Razi, Mefatihu’l-Ğayb, 6,382

¹² İbnü’l-cezzeri, en-Neşr, Cilt, 1, s. 208; Tirmizi, c.5, s.182, hadis: 2923; en-Nesa-i, kitabü’l-ifitah, c.2, s. 181

¹³ Sahihü’l-Buhari, Fezailü’l-kur’an, c. 6, s.112

¹⁴ Kitabü’t-Tecvid fi kelami’l-Mecid, s. 3-5; Zemahşeri, keşşaf, cilt. 2, Müzzemmil; en-Nisaburi, Ğaraibü’l-Kur’an, c.29,76

onlara (اِقْرَأُوا كَمَا عَلَّمْتُمْ) Kur'an'ı, benden öğrendiğiniz gibi okuyunuz diye emretti.¹⁵

Hız. Peygamberimiz (s.a.v.) Kur'an-ı Kerim'i tecvidi ile okumayı emrederken, tecvide riayet etmeden okumayı da yasaklamıştır. Nitekim bir hadis-i şeriflerinde şöyle buyurmuştur:

(رُبَّ قَارِئٍ يَفْقَرُ الْقُرْآنَ وَالْقُرْآنُ يَلْعَنُهُ) "Nice Kur'an okuyanlar vardır ki, Kur'an onlara laneteder."¹⁶

c) İcma: Peygamberimizin Kur'an-ı Kerim'i tecvid ile okumuş olduğunu yukardaki ayet ve hadislerde gördük. Aşab-ı Kiram da Peygamberimizden öğrendikleri gibi aynı şekilde Kur'an-ı Kerim'i tecvid ile okumuşlar, Sahabelerden birçoğu Kur'an-ı Kerim'i güzel sesle ve tecvid ile okudukları için Peygamberimizin takdirlerini kazanmışlardır.

Abdullah b. Mes'ud (جَوِّدُوا الْقُرْآنَ وَزَيِّنُوهُ بِأَحْسَنِ الْأَصْوَاتِ ...)

"Kur'an'ı tecvid ile okuyunuz ve seslerin en güzeli ile onu süsleyiniz" demıştır. Bunlar ve benzeri birçok ifadenin varlığı ve günümüze kadar tecvidin uygulanması olarak gelmiş olması da üzerinde icmanın olduğuna bir delildir.

Bütün bu açıklamadan sonra konuyu Cezeri'nin şu beyitleri ile özetleyelim.

وَأَلْخِذْ بِالَّتَجْوِيدِ حَتَّى لَا يَزِمُ
مَنْ لَمْ يَجِدِ الْقُرْآنَ أَثِمُ
لَا تَهْ بِهٖ إِلَّا لَهُ أَنْزَلَا
وَهَكَذَا مِنْهُ إِلَيْنَا وَصَلَا
وَهُوَ أَيْضًا حَلِيَّةُ التَّلَاوَةِ
وَزِينَةُ الْإِدَاءِ وَالْقِرَاءَةِ

Tecvid'i öğrenmek, kat'i bir farzdır. Kim Kur'an'ı tecvidsiz okursa günahkâr olur. Çünkü o'nu Allah tecvidle indirdi ve bize kadar da böylece geldi. Tecvid tilavetin süsü, eda ve kıraatında zinetidir.¹⁷

Böylece bu ilimin kadın - erkek her müslümana farz oluşu, kitap, sünnet ve icma ile sabittir. Tecvid'i inkâr küfrü mucip olacağı gibi; onu önemsememek, bildiği halde ihmalkârlık yüzünden Kur'an'ı tecvidsiz okumak haramdır.¹⁸

İmam-ı Cezeri Tecvid'i uygulama yönünden insanları üç kısma ayırır:

1. Bilip, uygulayıp Me'cur olanlar
2. Tecvid'i; Tecvid'i bildiği halde uygulamayıp Mes'ul olanlar
3. Tecvid'i bilmediği için uygulamayıp ma'zur olanlar¹⁹

¹⁵ İbnü'l-cezeri, age, cilt, 1, s. 32

¹⁶ Mağnisi, age, 144; Muhammed mekki, age, s. 8

¹⁷ İbnü'l-cezeri, Mükaddime, s. 2-3; İbnü'l-cezeri, en-Neşr, 1, 210

¹⁸ Debreli, age, s. 48

¹⁹ İbnü'l-cezeri, age, cilt, 1, s. 210

HARFLER

A) Harfin tarifi:

Lugatte: Taraf, bir şeyin ucu ve kenarı demektir.²⁰

Istılahta: Bir mahrece dayanarak çıkan sese harf denir.²¹

Nefes: Tabi şekilde İnsanın içerisinden çıkan havaya denir.²²

Ses: İnsanın içinden İrade ve istekle çıkan nefesin işitilmesine denir.²³

B) Harflerin Kısımları:

Harfler asli harfler fer'i harfler olmak üzere iki kısımdır:

1. (الْحُرُوفُ الْأَصْلِيَّةُ) Asli harfler: 29 harf olan hece harfleridir.

ا ب ت ث ج ح خ د ذ ر ز س ش ص ض
ط ظ ع غ ف ق ك ل م ن و ه لا ي

2. (الْحُرُوفُ الْفَرَعِيَّةُ) (Fer'i Harfler): Kur'an-ı Kerim'de bu harfler beş çeşittir.

a) (تَشْلِيلُ) (Teshil hemzesi): الْهَمْزَةُ الْمُسَهَّلَةُ kelimesindeki teshildir.

Teshil: Hemzeyi, hemze ile hemzenin harekesi cinsinden bir harf arasında telaffuz etmeye denir. Fussilet suresi 44. ayette عَاجِمِي lafzındaki ikinci hemzeyi Hafs teshil ile okur.²⁴

Burada Hemze ile elif arası okunan hemze-i müsehhhele (عَاجِمِي) kelimesinin ikinci hemzesidir.

²⁰ Asum Efendi, Kamus tercemesi, 3, 544; Hamza, age, 34; Atıyye kabil Nasr, Gayetü'l-Mürîd fi ilmi't-tecvîd, 124.

²¹ Mer'âşi, a.g.e, 12; Yahya Abdurrazzak el Gavsani, İlmü't-tecvîd, 63; Atıyye, age, 124; Hamza, age, 34; Mağnisi, age, 98; Aliyyü'l-Karî, el-Minehu'l-Fikriyye, 8.

²² Mağnisi, age, 98; mer'âşi, age, 12; el Gavsani, a.g.e, 63.

²³ Hamza, age, 34; Mağnisi, a.g.e, 98; el Gavsani, a.g.e, 63; mer'âşi, age, 12.

²⁴ Abdu'l-Fettah Paluvi, a.g.e, 121-122; Dimyati, 45-381; İbnü'l-Cezeri, en Neşr, 1, 201, 362 vd; el Gavsani, a.g.e, 93; Mer'âşi, age, 10, 100 vd; Hamza, age, 33; Atıyye, age, 125.

b) مَجْرَاهَا (İmale elifi) : الْآلِفُ الْمُمَالَةُ Kelimesindeki imaledir.

İmale: Kıraatta, fetha harekeyi kesreye, elif'i ya harfine doğru meyletmek demektir. Hud suresi 41. ayette مَجْرَاهَا lafzını Hafs imale ile okur.²⁵ Bu kelimedede Ra ر) (harfinin fethasını kesreye doğru meylederek ve ince okuyarak yapılır.

Bu imale elif ile ya arası okunan bir harftir. Hud suresi 41. ayetteki (مَجْرَاهَا) kelmesi böyle okunur.²⁶

c) اِنْ كُنْتُمْ (İhfa nun'u) : اَلْنُونُ الْمُخْفَاةُ Kelimesi ve benzerlerindeki

ihfadır. İhfa olunan (ن) nun harfinin zatını giderip ğunne sıfatının okunmasıdır.²⁷

Mimi sakinin ihfasında (ihfa-i şefevi de) sakin mim (م) de sakin nun (ن) gibi fer'i harflerdendir. اِنْ رَبَّهُمْ بِهِمْ gibi²⁸

d) اَللّٰمُ الْمُفَحَّمَةُ (Tefhim lamı) : اَللّٰه lafzındaki lam harfinin kalın okunmasıdır.

Kalın okunan lam iki kısımdır:

1. Lam harfi ince harftir. Ancak Allah lafzının makabli (kendinden önceki harf) meftuh veya mazmum olursa kalın okunur. Aşlında Lam harfi ince harf olup şarta bağlı olarak kalın okunduğundan fer'i harflerden sayılmıştır. Allah lafzını bu durumda kıraat imamlarının tamamı kalın okurlar.²⁹

2. Sakin veya meftuh olan sad (ص) ta (ط) ve za (ظ) harflerinden sonra gelen اَفْطَالُ، اَطْلَمُوا gibi kelimelerdeki meftuh lam (ل) harflerinin, kalın okunmasıdır. Bu okuyuşu yalnız İmam Nafi'nin ravisi olan Verş hazretleri okur.³⁰

²⁵ Abdulfettah, Paluvi, 70; Dimiyati, a.g.e, 74-256; İbnü'l-Cezeri, a.g.e, 11, 30.

²⁶ İbnü'l-Cezeri, a.g.e, 1, 201; Hamza, a.g.e, 33; Paluvi, a.g.e, 70, 124; el Gavsani, a.g.e, 92; Mer'âşi, a.g.e, 10; Atıyye, a.g.e, 125.

²⁷ İbnü'l-Cezeri, a.g.e, 1, 201; Hamza, a.g.e, 33; Mer'âşi, a.g.e, 11; Atıyye, a.g.e, 126.

²⁸ İbnü'l-Cezeri, a.g.e, 1, 201; Atıyye, a.g.e, 125.

²⁹ İbnü'l-Cezeri, a.g.e, 1, 201, 202; Atıyye, a.g.e, 126; el Gavsani, a.g.e, 92; Mer'âşi, 10.

³⁰ İbnü'l-Cezeri, a.g.e, 1, 201, 2, 111 vd; Hamza, 33; Abdulfettah, Paluvi, a.g.e, 12.

e) صِرَاطُ الصَّادِقِ (İsmam Sad'ı) : کَلِمَتِیْنِ

İsmam ile okunan sad (ص) harfidir. (ص) harfi ile za (ز) harfinin karışımından meydana gelir. Sad (ص) harfinden kalınlık za (ز) harfinden keskinlik mezc edilerek (karıştırılarak) yeni bir harf meydana gelir. Bu harf ne sad (ص) harfidir ne de za (ز) harfidir. Yeni bir harftir. İşte bu harfe sad-ı müşemme denir.

Kıraat imamlarından Hamza Hazretlerinin kıraatıdır. Ancak bunların nasıl telaffuz edileceği bir üstadın ağzından alınmalıdır.³¹

³¹ İbnü'l-Cezeri, a.g.e, 1, 201; Hamza, a.g.e, 33; Abdulfettah, Paluvi, a.g.e 7, Atiyye, a.g.e, 125; el Gavsani, a.g.e, 92; Mer'ası, a.g.e, 10.

HARFLERİN MAHRECLERİ

(مَخَارِجُ الْحُرُوفِ)

Mahrec (مَخْرَجٌ), Mefal (مَفْعَلٌ) vezninde olup sarf ilminde ismi mekândır.

Çıkış yeri manasınadır. Çoğulu meharic (مَخَارِجُ) gelir. Tecvid ıstılahında mahrec; harfin çıkıp belirdiği ve sesin işitildiği yere denir. Maharicü'l-Huruf; (مَخَارِجُ الْحُرُوفِ) harflerin çıkış yerleri demektir.

Mahrecin bilinmesi, hece harfleri ile ilgili seslerin doğru ve tam olarak ortaya çıkmasının en büyük yardımcısıdır.

MAHREC BÖLGESİ BEŞTİR.

1- حلق (Boğaz) : Üç mahrec olup altı harf çıkar.

2 - لسان (Dil) : On mahrec olup onsekiz harf çıkar.

3 - شفيتين (Dudaklar) : İki mahrec olup dört harf çıkar.

4 - جوف (Cevf) : Boğazın göğüse bitişen kısmından dudaklara kadar olan boğaz ile ağız içindeki boşluğa denir buradan harfi med olan (ا ي و) çıkar.

5 - خيشوم (Geniz) : Bir mahrec olup ve ğunne çıkar.

Mahrecler, Muhakkak ve Mukadder Olmak Üzere İkiye Ayrılırlar.

a) Mahrec-i muhakkak (مَخْرَجٌ مُحَقَّقٌ) : Harflerin sesleri bir yere dayanarak ve temas ederek çıkıyor ise o yere mahreci muhakkak(hakiki mahrec) denir.

b) Mahrec-i mukadder (مَخْرَجٌ مُقَدَّرٌ) : Harflerin sesleri bir yere dayanmadan ve temas etmeden çıkıyor ise o yere de mahreci mukadder (takdiri) veya farazi mahrec denir.

1. MAHREC-İ MUHAKKAK:

A- Boğaz (خَلْقٌ) : Üç mahrece ayrılır ve altı harf çıkar.

1. أَقْصَى الْخَلْقِ (Boğazın sonu) : Boğazın göğüse birleştiği yerdir. Buradan hemze (ء) ve ha (هـ) harfleri çıkar.

2. وَسْطُ الْخَلْقِ (Boğazın ortası) : Buradan ayn (ع) ile ha (ح) harfleri çıkar.

3. أَدْنَى الْخَلْقِ (Boğazın ağıza açılan yeri) Buradan gayn (غ) ile ha (خ) harfleri çıkar.

Bu üç mahrecden çıkan altı harfe, (حُرُوفُ خَلْقِي) boğaz harfleri denir.

B- Dil (لِسَانٌ) :

On mahrece ayrılır ve onsekiz harf çıkar.

1-Büyük dilin kökü ile onun karşısında bulunan üst damaktır. Buradan gaf (ق) harfi çıkar.

2- Gaf harfinin mahrecinden bir parmak uzakta ve dudaklar istikametinde bulunan yerdur. Buradan kaf (ك) harfi çıkar.

3- Büyük dilin ortası ile üst damaktır. Buradan sırasıyla cim (ج) şin (ش) ve ya (ي) harfleri çıkar.

4- Dilin sol veya sağ, veyahut her iki tarafı ile, adras denilen üst azı dişleridir. Buradan dad (ض) harfi çıkar. Bu harf genellikle, dilin sol kenarı ile çıkarılır. Fakat dilin sağ yanını veya her iki yanını aynı anda kullanarak çıkarmakta mümkündür. Dad (ض) , zor çıkarılan bir harf olarak bilinir. Uygulamalar umumiyetle yanlış olduğu için, eski müellif ve üstadlar bu konu üzerinde titizlikle durmuşlar ve dad (ض) harfine ait müstakil eserler yazmışlardır.

Dad (ض) harfinin çıkışını şöyle tarif etmek mümkündür: Dilin sol (veya sağ, veya her iki) yanı, üst azı dişlere hafifce değdirilir. Dil kökü ve ortası üst damağa yükselir. Dilin ucu ise, serbesttir. Bu esnada çıkarılan ses dad (ض) harfinin sesidir.

5- Sağlı sollu dil ucu ile üst ön dişlerin etine yakın damaktır. Lam (ل) harfi çıkar.

Bu harfin mahreci, diğer harflerin mahreclerinden daha geniş ve yaygındır.

6- Dil ucu ile karşındaki iki üst dirdişlerin etleridir. Buradan (Lam mahrecinin biraz aşağısında, dişlere yakın yerden) nun (ن) harfi çıkar.

7- Dilin tam ucunun bir miktar arkası ile iki üst ön dişlerin hemen üstündeki damaktır. Ra (ر) harfi çıkar. Dilin üst kısmı bakımından Lam (ل) harfine nazaran daha dâhilde (içte) kalır.

8- Dil ucu ile iki üst ön dişlerin yarılardan diş dipleridir. Evvela ta (ط) harfi, sonra dal (د) harfi, daha sonrada te (ت) harfi çıkar.

9- Dilin ince ucu ile alt ön dişlerin üstüdür. Sırasıyla sad (ص) , sin (س) ve ze

(ز) harfi çıkar.

Dilin başı ile alt ön dişler arasında biraz açıklık kalır. Ze (ز) harfi için bu açıklık

azdır. Sin (س) harfi için biraz fazla, sad (ص) harfi için biraz daha fazladır.

10- Dil ucunun üst yüzü ile üst ön dişlerin başlarıdır. Buradan dil ucu gayet az dışarı

çıkarılarak za (ظ) harfi, biraz daha çıkarılarak zal (ذ) harfi, biraz daha fazla çıkarılarak se

(ت) harfi çıkar.

C- Dudaklar: (شَفَتَيْنِ)

İki mahrece ayrılır ve dört harf çıkar.

1- İki üst ön dişlerin başlarıyla alt dudakın içi veya karnıdır. Buradan fa (ف)

harfi çıkar.

2- İki dudak arası olup üç harf çıkar.

a) Dudak içlerinin bir birine kuvvetli kapanmasıyla ba (ب) harfi,

b) Dudak uçlarına yakın yerlerin bir birine kapanmasıyla mim (م) harfi,

c) Dudak uçları kapanmadan büzülüp ileri doğru uzatarak vav (و) harfi çıkar.

Bunlara şefevi harfler (حُرُوفُ شَفَوِيَّةٌ) denilir.

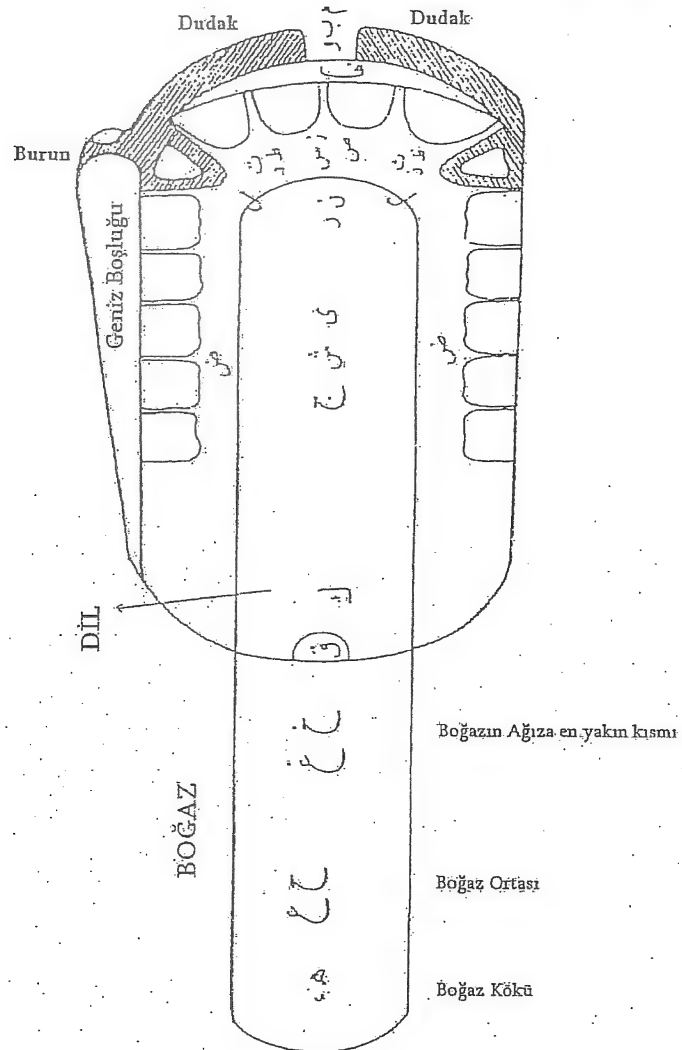
2-MAHRECİ MUKADDER:

1-Boğaz ile ağız boşluğu (جَوْفٌ) :Buradan harfi med olan vav (و) , ya (ي)

harfleri çıkar.

2-Geniz kovuğudur (خَيْشُومٌ) :Buradan gunne çıkar.

HARFLERİN ÇIKIŞ YERLERİNİ GÖSTEREN ŞEMA

İBNÜ'L CEZERİNİN TAYYİBETÜ'N-NEŞR
İSİMLİ ESERİNDEN MAHARİCİ HURUF'A AİT BEYİTLER

مخارج الحروف HARFLERİN MAHRECLERİ							
Tecrübe eden	Kimsenin	Onu seçtiği	Söz üzere	On	Yedidir	Hartlerin	Mahreçleri
مخارج الحروف سبعة عشر على الذي يختاره من اختبر							
Son buldu	Havada	Med	hartleri	o (elif)	Ve onun (elifin) İki kardeşi	Elif için	Ağız ve boğaz boşluğu
فالجوف للهاوى واختيه وهى حروف مد للهواء تنتهى							
Ha (ح) ile	Ayn (ع) ile	Boğazın ortası için	Sonra	Ha (هـ) ile	Hemze (ء)	Boğazın	Nihayeti içindir
وقل لأقصى الحلق همز هاء ثم لوسطه فعين حاء							
Kaf	Sonra Üstünden	Dilin	Nihayetidir	Gaf (ق) ile	Hı (خ) ile	Gayn (غ)	Boğazın aşağısı (dile yakın olan yeri)
ادناه غين خاؤها والقاف أقصى اللسان فوق ثم الكاف							

Takibetti Dilin yantarafından Dat (ض)	اسفل والوسط فجيم الشين يا	Dilin sonuna içindir Dilin Aşağısından Lam (ل)	والضاد من حاقه اذوليا	Ya (ي) Şin (ش) Cim (ج) Dilin ortasından Aşağıdandır
Dilin sağından Yahut Solundan Azı dişlerini	لاضر اس من اسراو يماها	واللام ادناها لمتهاها		
Yapınız (Lamdan) aşağı olan yerden Dilin ucundan Num (ن)	والنون من طرفه تحت اجعلوا	Ziyade arkasından Dilin arkasından Nuna yakın olur Ra (ر) harfi	والرا يدانية لظهر ادخل	
Dilin ucundan Ta (ت) Dal (د) Ta (ط)	عليا الثنايا والصغير مستكين	Meskindurlar Safir harfleri (ز و م و ص) Ön dışlardan Üst		

Üst ön dişlerden Sa (ث) Zal (ذ) Za (ز)	Üst Ön dişlerin Ucları ile Beraber Fa (ف)	Üst ön dişlerden Sa (ث) Zal (ذ) Za (ز)
منه ومن فوق الثنايا السفلى	من طرفيهما ومن بطن الشفة	منه ومن فوق الثنايا السفلى
فالقاً مع اطراف الثنايا المشرف	فالقاً مع اطراف الثنايا المشرف	فالقاً مع اطراف الثنايا المشرف
Genizdir Onun (Günne)nin mahreci Günne ise	Min (م) Ba (ب) Vav (و) Her iki dudak içindir	Genizdir Onun (Günne)nin mahreci Günne ise
مخرجها الخيشوم	البشقين الواو باء ميم	مخرجها الخيشوم

HARFLERİN MAHREÇ TABLOSU

Sıra No	Mahrec adı	Harfler
1	CEVF (Ağız ve boğaz boşluğu)	و ی ا
2	AKSA'L-HALK (Boğazın sonu, Gökse bitişik olan kısmı)	ء ه
3	VASATU'L-HALK (Boğazın ortası)	ع ح
4	EDNE'L-HALK (Boğazın ağza en yakın olan kısmı)	غ خ
5	DİL KÖKÜ VE ÜST DAMAK	ق
6	DİL KÖKÜ VE KÜÇÜK DİL ÖNÜ	ك
7	DİL ORTASI VE ÜST DAMAK ORTASI	ج ش ی
8	DİL KENARI İLE ÜST AZI DİŞLERİ	ض
9	DİLİN İKİ KENARI İLE ÜST DAMAK	ل
10	DİL UCU İLE İKİ ÜST ÖN DİŞLERİN ÜSTÜNDEKİ DAMAK	ر
11	DİL UCU İLE İKİ ÜST ÖN DİŞ ETLERİ	ن
12	DİL UCU İLE ÜST ÖN DİŞ DİPLERİ	ط د ت
13	DİL UCU İLE ÜST ÖN DİŞLERİN İÇ YÜZÜ	ص س ز
14	DİL UCU İLE ÖN DİŞLERİN UÇLARI	ظ ذ ث
15	ÜST ÖN DİŞ UÇLARIYLA ALT DUDAĞIN İÇİ	ف
16	ALT VE ÜST DUDAKLAR	و ب م
17	HAYŞUM (Geniz, burun boşluğu)	عنه

HARFLERİN SIFATLARI

(صِفَاتُ الْحُرُفِ)

A- Sıfatın Tarifi: Sıfat (الصِّفَةُ)

Lügatte nişan ve alamet manasına gelir. Çoğulu sıfat (الصِّفَاتُ) dir.³²

Tecvid ilminde sıfat, harfin mahrecde meydana gelişinde harfin sesine arız olan keyfiyete denir.

Mahrecleri bir olan harfler, sıfatlarıyla birbirinden ayrılırlar. Sıfatlar, harflerin kuvvetli olanını zayıfından, şiddetli olanını yumuşak olanından ve uzun olanını kısa olanından ayırmayı da sağlar.

B- Sıfatların Adedi:

Tecvid bilginleri, sıfatlar konusunda ihtilaf etmişlerdir. 14'den başlayıp, 44 ve daha fazlaya çıktığını görmekteyiz. Bunların önemlilerini açıklamaya çalışacağız.

فَوَائِدُ الصِّفَاتِ

إِعْلَمَنَّ أَنَّ لِلصِّفَاتِ ثَلَاثَ فَوَائِدٍ

أَوَّلَى : تَمْيِيزُ الْحُرُوفِ الْمُشْتَرَكَةِ فِي الْمَخْرَجِ

الثَّانِيَّةُ : مَعْرِفَةُ الْقَوِيِّ مِنَ الضَّعِيفِ لِيُعْلَمَ مَا يَجُوزُ إِدْغَامُهُ وَمَا لَا يَجُوزُ...

الثَّالِثَةُ : تَحْسِينُ لَفْظِ الْحُرُوفِ الْمُخْتَلِفَةِ الْمَخَارِجِ

C – Sıfatların Faydası:

Sıfatların üç faydası vardır.

1-Mahrecleri bir olan harflerin birbirinden ayrılmasını sağlar. Mesela mahrecleri bir olan ta ط ile dal د ve te ت ; za ظ ile zal ز ; sad ص ile sin س harfleri sıfatları sebebi ile birbirinden ayırt edilirler.

2- Harflerin kuvvetlisini zayıfından ayırmayı sağlar. Böylece harflerin birbirine idğam edilip edilemeyeceği bilinir.

3- Farklı mahreclerdeki harflerin telaffuzunda güzellik meydana gelir.

³² Asım efendi, kamus tercemesi, cilt 3, 759

D- Sıfatların Taksimi:

Sıfatlar, bazı yönlerden kısımlara ayrılmıştır: Kuvvet yönünden, Zafî (Lazimî) ve arızî yönden, Zıt olan ve zıt olmayan sıfatlar olmak üzere üçe ayrılırlar.

1- Sıfatlar, Kuvvet Yönünden İkiye Ayrılır:**a-Kuvvetli Sıfatlar:**

1-Cehr	الْجَهْرُ
2-Şiddet	الشِّدَّةُ
3-Kalkale	الْقَلْعَةُ
4-İsti'la	الْإِسْتِعْلَاءُ
5-İtbak	الْإِطْبَاقُ
6-Tefhim	التَّفْهِيمُ
7-Safir	الصَّفِيرُ

8-Tekrir	التَّكْرِيرُ
9-Tefeşşi	التَّفْشِي
10-İstitala	الْإِسْتِطَالَةُ
11-Gunne	الْغَنَّةُ
12-Zuhur	الظُّهُورُ
13-İsmat	الْإِضْمَاتُ
14-Inhiraf	الْإِنْحِرَافُ

b-Zayıf Sıfatlar:

1-Hems	الْهَمْزُ
2-Rihvet	الرِّخْوَةُ
3-Beyniyye	الْبَيْنِيَّةُ
4-İstifale	الْإِسْتِفَالَةُ

5-İnfitah	الْإِنْفِتَاحُ
6-Hafa	الْخَفَاءُ
7-İzlak	الْإِذْلَاقُ
8-Lin	الْيَسِينُ

2- Sıfatlar, Zatî (Lazımî) ve Arzî sıfatlar yönünden ikiye ayrılır:

a) Lazımî Sıfatlar: Harfin zatına mahsus olup ve hiçbir zaman harften ayrılması mümkün olmayan sıfatlardır. Bu sıfatlar terk edilir veya değiştirilirse lahn-ı celi olur.

Sıfat-ı Lâzımeler şunlardır:

1- Mahrec (الْمَخْرَج) :...Lugatte çıkış yeri manasınadır.

Tecvid ıstılahında: harfin çıkıp belirdiği ve sesin işitildiği yere denir.

2- Cehr (الْجَهْر) :...Lugatta açıklamak, ortaya çıkarmak, ses yükseltmek.

Tecvid ıstılahında: cehr sıfatı olan harfi harekeli okurken, mahrece itimadın (dayanmanın) kuvvetli olması sebebiyle, nefesin tamamının veya çoğunun hapsedilerek, sesin çıkmasına denir. Cehr, hemsin zıddı olduğu için, harfleri hemsin harflerinin dışında kalan harflerdir

Cehr sıfatı olan harfler 18 tane olup şunlardır: طِلُّ قَوْ رَبِّضْ إِذْ غَرَا جُنْدٌ مُطِيعٌ

ط	ض	ز	ر	ذ	د	ج	ب	ا
ي	و	ن	م	ل	ق	غ	ع	ظ

Bu harfler harekeli okunduklarında, mahrece kuvvetlice basıldığı için aralık kalmamakta, nefesin tamamı veya çoğu hapsedilmekte, ses açıkça ortaya çıkmaktadır.

3- Hems (الْهَمْز) :...Lügatte sesi gizlemeye denir.

Tecvid ıstılahında: hems sıfatı olan harf harekeli okunduğunda, mahrece sesin zayıf olduğundan, nefesin sesle beraber akmasına denir. Cehrin zıddıdır. Bu harfler cehr harflerinin dışında kalan harflerdir.

Hems sıfatı olan harfler 10 tane olup şunlardır : فَحْثُهُ شَخْصٌ سَكَّتْ :

ه	ك	ف	ص	ش	س	خ	ح	ث	ت
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

Bu harfler harekeli okunduklarında, mahrecde aralık kaldığı için, nefes ses ile akmakta. Bu harflerden " ت ve ك " harflerinde hems sıfatı ile beraber şiddet sıfatıda var. Bu iki harf kelimede sakın olarak bulunduklarında şiddet sıfatı gereği evvela ses ve nefes bir anda haps olur sonra hems sıfatı gereği mahrecleri açılınca sesi zayıf, nefesi çok çık

4- Şiddet (اَلشَّدَّةُ) : Lügatte kuvet ve kudret manasına gelir.

Tecvid ıstılahında: şiddet sıfatı olan harfi sakin okurken, mahrece kuvvetli dayanması sebebiyle, sesin ve nefesin haps olup akınmasına denir. Şiddetin zıddı rihvettir.

Şiddet sıfatı olan harfler 8 tane olup şunlardır : أَجْزَقُ بَكَتْ

ا ب ت ج د ط ق ك harfleridir.

5- Rihvet (اَلرَّخْوَةُ) : Lügatte yumuşak anlamınadır.

Tecvid ıstılahında: rihvet sıfatı olan harfi sakin okurken, mahrece itimadın zayıflığından, sesin ve nefesin beraberce akmasına denir. Rihvetin zıddı şiddettir.

Harfleri 16 tane olup şunlardır : خَشَّ حَظُّ شَصُّ هَزَّ وَصَغِيَّ يَافَذْ

ا ث ح خ ذ ز س ش ص ض ط ظ غ ف و ه ي harfleridir.

6- Beyniyye (اَلْبَيْنِيَّةُ) : Lügatte ortada olmak, iki şeyin arasında olmak.

Tecvid ıstılahında: beyniyye sıfatı olan harf okunurken sesin ne tamamen akması ve nede tamamen haps olmasına denir. Bu sıfat rihvet sıfatı ile şiddet sıfatı arasında olduğundan bu ismi almıştır.

Harfleri 5 tane olup şunlardır : (ر ع ل م ن) لَيْنُ عَمَزْ harfleridir.

Bazı kayıtlarda bu harflerin 7 tane olduğu ve لَمْ يَزَوْعَنَّ kelimesinde bulunan

ر ع ل م ن و ی harfleri olduğu söylenmiştir. Ve bazı kayıtlarda da 8 tane olduğu ve لَمْ يَزَوْعَنَّ kelimesinde bulunan و ی ر ع ل م ن و harfleri olduğu söylenmiştir.

7- İsti'la (الِاسْتِغْلَاءُ) : Lügate yükselmek demektir.

Tecvid ıstılahında: isti'la sıfatı olan harfleri okurken dilin kökü ile birlikte üst damağa yükselmesine denir. İstifale sıfatının zıddıdır. Bu harfler istifale harflerinin dışında kalan harflerdir.

Harfleri 7 tane olup şunlardır : خُصَّ صَغِطِ وَطْ

Harfleri 7 tanedir: (خ ص ص ط ط غ ق) Bunlar daima kalın okunurlar.

8- İstifale (الِاسْتِفَالَةُ) : Lügate aşağı olmak, alçalmak manasınadır.

Tecvid ıstılahında: İstifale sıfatı olan harfi okurken dilin aşağıda kalıp, üst damağa yükselememesine denir. Bu sıfatın diğer bir adıda inhifad (الِانْحِفَاظُ) dır. İsti'la sıfatının zıddıdır.

Harfleri 21 tane olup şunlardır: أَنْشِرْ حَدِيثَ عِلْمِكَ سَوْفَ تَجْهَرُ بِذَا

(ا ب ت ث ج ح د ذ ر ز س ش ع ف ك ل م ن و ه ي) harfleridir.

9- Itbak (الِإِطْبَاقُ) : Lügate yapışmak, uyuşmak, ulaşmak manasınadır.

Tecvid ıstılahında: itbak sıfatı olan harfi okurken dilin üst damağa yapışmasına ve dil kökünün üst damağa kalkmasına denir. İnfitah sıfatının zıddıdır.

Itbak sıfatı olan harfler 4 tane olup şunlardır : وَصَادُ صَادُ طَاءُ طَاءُ مُطَبَقَةٌ

(ص ص ط ط) harfleridir.

10- İnfitah (الِإِنْفِتَاحُ) : Lügate açılmak, ayrılmak manasına gelir.

Tecvid ıstılahında: infitah sıfatı olan harfi okurken dil ile üst damak arasının açılmasına denir. Itbak sıfatının zıddıdır.

Harfleri 24 tane olup şunlardır : مَنْ أَخَذَ وَجَدَ سَعَةً فَرَكَ أَحَقَّ لَهُ شَرْبٌ غَيْثٌ

(ا ب ت ث ج ح خ د ذ ر ز س ش ع غ ف ق ك ل م ن و ه ي) harfleridir.

11-İzlak (أَلَا ذَلَاقُ) : Lügate suhulet, kolaylık ve sürat demektir.

Tecvid ıstılahında: izlak sıfatı olan harf okunurken dilin seri olmasına denir. İsmat sıfatının zıddıdır.

İzlak sıfatı olan harfler 6 tane olup şunlardır: فَرَّ مِنْ لَبِّ

(ب ر ف ل م ن) harfleridir.

12-İsmat (أَلَا ضَمَاتُ) : Lügate menetnek manasına gelir.

Tecvid ıstılahında: ismat sıfatı olan harf okunurken lisana ağır geldiğinden aslı 4,5 ve 6 harflı (Ruba'i, Humasi ve Südasi) olan kelimelerin yalnızca ismat harflerinden oluşmasına mani olunmuştur.

Çünkü talaffuzun kolay yapılmasına ismat sıfatlı harfler mani olmaktadır. Bu zorluğu önlemek için arap dilinde ismat sıfatlı harflerle izlak sıfatlı harfler beraber bulunurlar. İzlak sıfatının zıddıdır. İsmat harfleri, izlak ve harfi meddin dışındaki harftir.

Bu harfler 23 tane olup şunlardır: حَدَّثَ شَيْخٌ هَرْدُوجٍ غَضَطُ سَاعَتٍ قُطْ أَصَكِ.

(ا ت ث ج ح خ د ذ ز س ش ص ض ط ظ ع غ ق ك و ه ي) harfleridir.

13- Kalkale (أَلْقَالَةُ) : Lügate hareket ve ızdırap manasına gelir.

Tecvid ıstılahında: Kalkale sıfatı olan harfi okurken kuvvetli bir ses işitilinceye kadar mahrecin kumıldanmasına denir.

Kalkale sıfatı olan harfler 5 tane olup şunlardır: (ب ج د ط ق) قُطِبَ جَدِ.

harfleridir.

14-Safir (أَلَصْفِيرُ) : Lügate ısıklık ve kuş sesine denir.

Tecvid ıstılahında: safir sıfatı olan harfi okurken kuş veya ısıklık sesine benzer keskin bir sesin çıkmasına denir.

Safir sıfatı olan harfler 3 tane olup şunlardır: (ز س ص) صَادُ وَزَائِي سَيْنِ.

harfleridir.

³³ سَاعَتِ Kelimesindeki elif harfi med olan eliftir. Mekki-er-aye isimli eserinde; elif ne izlak nede ismat sıfatındandır. Çünkü o havaidir ve mahrecte ıstıkrarı yoktur. er Riaye ismat sıfatı.

15- Ğunne (الْغُنَّةُ) : Lügate inilti, güvercin ve kumru sesi gibi genze mahsus sese denir.

Tecvid ıstılahında: ğunne sıfatı olan harfi okurken genizden (burundan) gelen sese denir. Ğunne sıfatı olan harfler 2 tane olup, mim (م) ve nun (ن) harfleridir.

16- Tefeşsi (التَّفْشِي) : Lügate çoğalmak, yayılmak demektir.

Tecvid ıstılahında: tefeşsi sıfatı olan harfi okurken sesin dil ile damak arasında yayılmasına ve za (ظ) harfinin mahrecine varıncaya kadar uzamasına denir. Tefeşsi sıfatı olan harf şın (ش) harfidir.

17- Tekrir (التَّكْرِيرُ) : Lügate bir şeyi tekrar etmeye denir.

Tecvid ıstılahında: tekrire sıfatı olan harfi okurken dil ucunun titremesine denir. Tekrire sıfatı olan harf ra (ر) harfidir.

18-İstitala (الْإِشْطَالَةُ) : Lügate uzatmak demektir.

Tecvid ıstılahında: istitala sıfatı olan harf okunurken sesin uzamasına denir. İstitala sıfatı olan harf dad (ض) harfidir.

19-Hafa (الْخَفَاءُ) : Lügate gizlemek manasına gelir.

Tecvid ıstılahında: hafa sıfatı olan harf okunurken önceki harf kendisine katılarak okunduğu zaman sesin gizli olmasıdır. Hafa sıfatı olan harfler, harfi med olan vav (و), ya (ي), elif (ا) ve ha (ه) harfi olmak üzere 4 harfidir.

20- Lin (اللَّينُ) : Lügate yumuşak olmak demektir.

Tecvid ıstılahında: lin sıfatı olan harfi okurken mahrecinden sühuletle ve kolaylıkla çıkarmaya denir. vav (و) ve ya (ي) olmak üzere 2 harfidir. Bunların lin olması için kendisi sakin, kendinden önceki harfte meftuh olması lazımdır.

21- İnhiraf (الْإِنْحِرَافُ) : Lügate meyletmek, eğilmek manasıdır. Tecvid ıstılahında: inhiraf sıfatı olan harfi okurken dil ucuna veya arkasına doğru meyil bulunmasına denir. Lam (ل) ve ra (ر) olmak üzere 2 harfidir. Lam (ل) harfinde dil ucuna, ra (ر) harfinde dil arkasına meyil vardır.

b) Arızî Sıfatlar: Harften ayrılması mümkün olan, ayrıldıkları zaman harfin zatını değiştirmeyen sıfatlardır. Bu sıfatlar terk edilir veya değiştirilirse lahn-ı hafî olur.

1- Tefhim	(التَّفْهِيمُ)	Harfi kalın okumak
2- Terkik	(التَّرْكِيقُ)	Harfi ince okumak
3- İdğam	(الْإِدْغَامُ)	İki harfi birbirine katıp ikisini şeddeli bir harf okumak
4- İhfa:	(الْإِخْفَاءُ)	Şedde yapmadan, ızhar ile idğam arası ğunneli okumak
5- Izhar	(الْإِظْهَارُ)	İki harfin arasını birbirinden ayırmak
6- İkalb	(الْإِقْلَابُ)	Bir harfi başka bir harfe çevirmek. Yani Ba harfinden önce gelen nun-i sakini veya tenvindeki nun sesini mim'e çevirmek
7- Med	(الِّمَدُّ)	Harfi bir elif miktarından daha fazla uzatmak. (fer-i med)
8- Vakıf	(الْوَقْفُ)	Nefesle beraber sesi kesmek
9- Sekte	(السَّكَةُ)	Nefes almadan sesi kesmek
10- Hareke	(الْحَرَكَةُ)	Vasıl halinde harfi harekeli okumak
11 Sukun	(السُّكُونُ)	Harfi harekesiz kalmak

3- Sıfatlar, zıt olan ve olmayan sıfatlar diye ikiye ayrılır:

a) Zıt sıfatlar: Bir harfte beraberce bulunması mümkün olmayan sıfatlara denir.

Zıt sıfatlar 11 tanedir:

1) Hems- Cehr	(الْجَهْرُ - الْهَمْسُ)
2) Rihvet- Şiddet -Beyniyye	(الْبَيْنِيَّةُ - الشِّدَّةُ - الرِّخْوَةُ)
3) İsti'la- İstifale	(الْإِسْتِفَالَةُ - الْإِسْتِعْلَاءُ)
4) İtbak- İnfıtah	(الْإِنْفِتَاحُ - الْإِطْبَاقُ)
5) Tefhim- Terkik	(التَّرْقِيقُ - التَّفْهِيمُ)
6) İsmat- İzlak	(الْإِزْلَاقُ - الْإِصْمَاتُ)
7) İhfa – İzhar	(الْإِظْهَارُ - الْإِخْفَاءُ)

b) Zıt olmayan sıfatlar: Bir harfte beraberce bulunması mümkün olan sıfatlara denir.

1-Kalkale	قَلْقَلَةٌ	5-Tekrir	تَكَرِيرٌ
2-Safır	صَفِيرٌ	6-Lin	لِينٌ
3-Tefëşşi	تَفَشْشَى	7-İnhiraf	إِنْجِرَافٌ
4-İstifale	إِسْتِفَالَةٌ	8-Gunne	غُنَّةٌ

Sıfatlardır.

HARFLERİN SIFAT TABLOSU

1.	Hemze	ا	Cehr, şiddet, infitah, istifale, terkik, zuhur, ısmat
2.	Bâ	ب	Cehr, şiddet, kalkale, infitah, istifale, terkik, zuhur, izlak
3.	Tâ	ت	Hems, şiddet, infitah, istifale, terkik, ısmat
4.	Sâ	ث	Hems, rihvet, infitah, istifale, terkik, zuhur, ısmat
5.	Cim	ج	Cehr, şiddet, kalkale infitah, istifale, terkik, zuhur, ısmat
6.	Hâ	ح	Hems, rihvet, infitah, istifale, terkik, zuhur, ısmat
7.	Hâ	خ	Hems, rihvet, infitah, isti'la, tefhim, zuhur, ısmat
8.	Dâl	د	Cehr, şiddet, kalkale, infitah, istifale, terkik, zuhur, ısmat
9.	Zâl	ذ	Cehr, rihvet, infitah, istifale, terkik, zuhur, ısmat
10.	Râ	ر	Tekrir, cehr, beyniyye, infitah, istifale, terkik, zuhur, izlak
11.	ZâY	ز	Cehr, rihvet, safir, infitah, istifale, terkik, zuhur, ısmat
12.	Sîn	س	Hems, rihvet, safir, infitah, istifale, terkik, zuhur, ısmat
13.	Şîn	ش	Hems, rihvet, tefeşşi, infitah, istifale, terkik, zuhur, ısmat
14.	Sâd	ص	Hems, rihvet, safir, itbak, isti'la, tefhim, zuhur, ısmat
15.	Dâd	ض	Cehr, rihvet, istitale, itbak, isti'la, tefhim, zuhur, ısmat

16.	Tâ	ط	Cehr, şiddet, kalkale, ıtbak, isti'la, tefhim, zuhur, ısmat
17.	Zâ	ظ	Cehr, rihvet, ıtbak, isti'la, tefhim, zuhur, ısmat
18.	Ayn	ع	Cehr, beyniyye, infitah, istifale, terkik, zuhur, ısmat
19.	Ğâyn	غ	Cehr, rihvet, infitah, isti'la, tefhim, zuhur, ısmat
20.	Fâ	ف	Hems, rihvet, infitah, istifale, terkik, zuhur, izlâk
21.	Kaf	ق	Cehr, şiddet, kalkale, infitah, isti'la, tefhim, zuhur, ısmat
22.	Kâf	ك	Hemsr, şiddet, infitah, istifale, terkik, zuhur, ısmat
23.	Lâm	ل	Cehr, beyniyye, infitah, istifale, terkik, zuhur, izlak, inhirâf
24.	Mim	م	Cehr, beyniyye, ğunne, infitah, istifale, terkik, zuhur, izlâk
35.	Nûn	ن	Cehr, beyniyye, ğunne, infitah, istifale, terkik, zuhur, izlâk
26.	Vâv	و	Cehr, rihvet, infitah, istifale, terkik, zuhur, ısmat
27.	He	ه	Hems, rihvet, infitah, istifale, terkik, hafâ, ısmat,
28.	Yâ	ي	Cehr, rihvet, infitah, istifale, terkik, zuhur, ısmat

Bu tablodaki sıfatlar, her bir harfin zatına mahsus sıfatlardır.
Kendinden önceki herhangi bir harf ile ilgileri dikkate alınmamıştır.

اللَّحْنُ - LAHN

Lugatta, hata etmek ve doğrudan sapmak gibi birçok manaya gelen lahn, Kur'an kıraatında yapılan hataya denir.³⁴

Tecvid ıstılahında, Tecvide uymamaktan meydana gelen hataya lahn denir.³⁵

Lahn-ı celi ve lahn-ı hafî olmak üzere ikiye ayrılır:

a) اللَّحْنُ الْجَلِيّ (Lahn-ı celi) : harflerin zat ve lazimi sıfatlarında yapılan hatalara denir. Açık hata demektir. Kur'an okuyan ve tilavetin temel kurallarını bilen herkesin anlayabileceği fahiş hatalardır.

Lahn-ı celi; harfde, harekede ve sükûnda olur.

1. Harfde hata: Bir harfi başka bir harfle değiştirmek yahut sıfat-ı lazimesini değiştirmek. Mesela ta ط harfi ile dal د harfini, sad ص harfi ile sin س harfini değiştirmek veya harf ziyade etmek, yahutta harf noksanlaştırmakla olur. Ziyadeye örnek مَجِيدًا حَذِّ gibi kelimelerde kalkale yaparken kalkale harfinin sonuna hemze getirmek, noksanlığa örnek ise meddi tabiileri terk etmek.³⁶

2. Harekede hata: Bir harekeyi başka bir harekeyle değiştirmek اَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ kelimesini tanın zammesi ile اَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ, tanın kesresi ile اَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ okumak, مَا كُنْتَ لَهُمْ kelimesini tanın fethası ile مَا كُنْتَ لَهُمْ okumak.³⁷

3. Sükûnda hata: Sükûnu harekeyle değiştirmek لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ kelimelerini لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ (ötre ile) okumak gibi.

Lahn-ı celi'nin hükmü: Bu hatalar, ister manayı bozsun, ister bozmasın, Lahn-ı celi olur ve kat'i haramdır. Bunu yapanlar azaba müstehak olurlar. Dolayısıyla Kur'an okuyan kimsenin kıraatını lahn-ı celi'den kurtaracak şekilde okuması farz-ı ayndır. Yapılan hata, manayı bozuyorsa namazda bozar.³⁸

³⁴ İ Kâraçam, kur'n-ı k. Fazletleri ve o. kaideleri, s. 234; Asım efendi, kamus tercümesi, cilt 4, s. 746-747

³⁵ celalü'd-Din es-suyuti, el-İtkan, fi ulumi'l- kur'an, cilt 1 s.

³⁶ Eskiçizade, dürrü yetim tercümesi, 21

³⁷ İbnü'l çezeri; et- Temhid, s. 63

³⁸ Bu konuda daha geniş bilgi için, Ömer Nasuhi Bilmen; Büyük İslam ilmihi, Zilletü'l-Kari bahsine bakınız.

b) **اللَّحْنُ الْخَفِيُّ** (Lahn-ı hafi) : harflerin arızı sıfatlarında meydana gelen hatalara denir. Gizli hata demektir. Kur'an okumada mahir ve mütehasıs kimselerin anlayabileceği ince hatalardır. Harflerin sıfatı arızalarında meydana gelir ve harfin zatını değiştirmez.

Lahn-ı hafi iki kısımdır:

1.Kıraat ilmi ile alakası olan herkesin anlayabileceği hatalar: ihfayı, iklabı, izharı, idğamı, ğunneyi terk etmek, kalın harfi ince, ince harfi kalın, med ile okunması gerekeni kasr ile (vacib medleri eksik çekerek) okumak, kasr ile okunması gerekeni med ile (tabii medleri fazla uzatarak) okumak, Nazım (cezeri) Temhid isimli eserinde, hareke ile vakıf yapmayıda zikretmiştir.

Lahn-ı hafiden bu birinci kısmın hükmü, tahrimen mekruhtur. Bunda azab korkusu vardır. Kur'an-ı Kerim'in kıraatında bu tür hatadan korunacak kadar tecvide riayet, vacibdir.

1- Kıraat ilminde mahir olanların anlayabileceği hatalar: ra (ر) harfinin tekriri, nun (ن) harfinin tadnini, lam (ل) ve ra (ر) harflerini, İnce okunması gereken yerde kalın, kalın okunması gereken yerde ince okumak.

Lahn-ı hafiden bu ikinci kısmın hükmü, tenzihen mekruhtur. Bunu yapanın sevabı eksik olur. Kur'an-ı Kerim'in kıraatında bu tür hatadan korunacak kadar tecvide riayet etmek, müstehabdır.³⁹

Lahn-ı hafi ile mana deđiřmez, namaz bozulmaz. Ancak tilavetteki güzellik ve balavet bozulur.

Lahn konusundaki Med mertebelerinde, Ğunne ve teşdidlerdeki hatalar lahn-ı hafinin ikinci kısmındandır.⁴⁰ Meddi tabiiyi terk etmek lahnı celidir. Meddi tabiiyi fazla uzatmak ve Vacib medleri eksik çekmek ise lahn-ı hafidir.

قَالَ أَبُو شَامَةَ عِنْدَ قَوْلِ الشَّاطِئِيِّ بَابُ الْمَدِّ وَالْقَصْرِ الْمَدُّ فِي هَذَا الْبَابِ عِبَارَةٌ عَنْ زِيَادَةِ الْمَدِّ فِي حُرُوفِ الْمَدِّ لِأَجْلِ هَمْزٍ أَوْ سَاكِنٍ بَعْدَهَا يَعْنِي الزِّيَادَةُ عَلَى الْمَدِّ الطَّبِيعِيِّ وَالْقَصْرُ تَرْكُ تِلْكَ الزِّيَادَةِ وَقَدْ يُسْتَعْمَلُ الْمَدُّ فِي اثْبَاتِ حَرْفِ الْمَدِّ وَالْقَصْرُ فِي خَذْفِهِ.

şatibinin med ve kasır konusundaki sözü hakkında, Ebu şame, dediki: Bokonuda med, hemze veya sükûndan ötürü harfi medlerde yapılan ziyade meddir. Yani meddi tabi-i üzerine yapılan ziyadeliğdir. Buda fer'i med demektir. Kasr ise bu ziyadeliği terk etmektir. Bazende med, harfi meddin isbat edilmesinde, kasr ise hafzedilmesinde kullanılır.⁴¹

³⁹ Eskiçizade, dürr-i yetim Tecümesi, s. 21-23; el-Mağnisî, cezeri tercemesi, s. 146-148

⁴⁰ Mer'aşı, a.g.e, 85

⁴¹ Mer'aşı, a.g.e, aynı yer.

SEKTE - سَكْتَه

Sekte, lugaite susmak ve iki name arısını soluk almaksızın ayırmak demektir.⁴²

Tecvid istilahında : (السَّكَةُ قُطْعُ الصَّوْتِ مِنْ غَيْرِ تَنْفُيسٍ) Nefes almadan sesi kesmeye denir.

Sektenin süresi:

السَّكَةُ هُوَ عِبَارَةٌ عَنْ قُطْعِ الصَّوْتِ زَمَنًا هُوَ دُونَ زَمَنِ الْوَقْفِ عَادَةً مِنْ غَيْرِ تَنْفُيسٍ

Sekte, adet olarak vakıf zamanından daha az bir müddet nefes almadan sesi kesmektir.⁴³ kısa bir zaman olup, nefes alma zamanından daha azdır.⁴⁴ Veya iki hareke miktarıdır.⁴⁵ Ortalama bir elif miktarıdır.⁴⁶ Buda okuyuştaki sür'atle orantılı olup, tahkik, tedvir ve hadr okuyuşuna göre değişir.

Hafs hazretlerinin Kur'an-ı Kerim'de sekteleri iki kısımdır.

a) Dört yerde sekte yapması vacibdir.

b) İki yerde sekte yapması caizdir.⁴⁷

Sekte yapmanın vacip olduğu yerler:

1. Kehf Suresi 1. ve 2. ayetler arasında: عَوْجًا * قَيْمًا Burada sekte vasıl

halinde عَوْجًا ile قَيْمًا arasındadır. عَوْجًا lafzındaki elif üzerinde sekte yapılır.

Sekte Sebebi:

Sıfat mevsuf gibi anlaşılmasını önlemek içindir. Burası ayet sonu olduğu için sekte caiz ise de vakıf evladır. Burada sekte tenvinle yapılmaz. Meddi tabii olarak nefes almaksızın kısaca durularak sekit yapılmış olur. Ve sonraki kelimeye geçilir.

2. Yasin suresi 52. ayette: مِنْ مَرْقَدِنَا هَذَا lafzının elifi üzerinde sekte yapılır.

Sekte Sebebi:

İki kelime arasında Sıfat ve mevsuf gibi anlaşılmasını önlemek içindir. Yani kâfirlerin sözleri birinci kelimedeyi bitmektedir. İkinci kelimedeyi müminlerin veya meleklerin sözleri başlatmaktadır. Sekte yapmakla kâfirler ile müminlerin sözleri birbirlerinden ayrılmaktadır. Burada secavend olduğu için vakıf evla sekte ise caizdir.

Kehf ve yasin suresindeki sekit vecihleri vasıl halinde yapılır. Vakf edildiği zaman sekit söz konusu olmaz.

⁴² Asım efendi, Kamus tercemesi, 1, 578

⁴³ İbnü'l-Cezeri, en-Neşr, I, 240

⁴⁴ Dimyati, a.g.e, 61; en-Neşr, I, 240.

⁴⁵ Abdü'l-Fettah, el-Mersafi, Hidayetü'l-Kari, 410 vd.

⁴⁶ Muhammet Salim muhaysin, el Mûhezzeb, 1, 34.

⁴⁷ Atiyye, a.g.e, 235; Abdü'r-Rezzak el-Gavsani, İlmü't-tecvid, 141.

3. Kıyamet suresi 27. ayette: وَقِيلَ مَنْ رَاقٍ lafzında nun (ن)'un sükûnunda sekte yapılır.

Sekte Sebebi:

İki kelimenin ayrı ayrı olduklarını ve tek kelime olmadıklarını açıklamak içindir. Sekte yapılmaksızın iki kelime beraber okunursa (merrak) çorbacı anlamına gelir.

Burada sekte yapmak evla vakıf yapmak ise vakf-ı kabihtir. İzdırari olarak durulursa, geriden alıp sekte yaparak geçmek lazımdır.

4. Mutaaffin suresi 14. ayette: كَلَّا بَلْ رَانَ Lafzında lam (ل)'ın sükûnunu üzerinde sekit yapılır.⁴⁸ Kıyamet ve Mutaaffin suresindeki sekteler idğam yapılmaksızın icra edilir.

Sekte Sebebi:

İki kelimenin ayrı ayrı olduklarını ve tek kelime olmadıklarını açıklamak içindir. Sekte yapılmaksızın iki kelime beraber okunursa (berran) küpçü anlamına gelir.

Burada sekte yapmak evla vakıf yapmak ise vakf-ı ızdırari olarak caiz olabilir. durulursa, geriden alıp sekte yaparak geçmek lazımdır.

Vakıf ile Sekte Arasındaki Farklar:

1. Vakıf nefeslidir, sekte nefessizdir.
2. Vakıflarda süre daha uzundur, sektede daha kısadır.
3. Vakıflarda tecvid kuralı neyse o uygulanır, sektede ise başka tecvid kuralları değil, yalnız sekte uygulanır. Yani idğam söz konusu olmaz.

Sekte yapmanın caiz olduğu yerler:

1. Enfal suresi ile Tevbe suresi arasında olan sektidir.
2. Hakka suresi 28. مَالِيَةً * هَلَكَ ayetinde vasıl halinde Hafs Ha-i sekte ile okurken bir sekit birde tahkik olamak üzere iki vechi vardır. Bu iki yerde Hafs'ın sekte yapması caizdir. Ancak مَالِيَةً * هَلَكَ de olan iki vechinden Sekte vechi mukaddemdir.⁴⁹

⁴⁸ Abdullah Efendizâde, a.g.e, 298, 380, 443, 448; Dimyatî, a.g.e, 61-63, 287, 428, 435; İbnü'l-Cezerî, en Neşr, I, 240-243, 425; el-Mersafî, a.g.e, 411.

⁴⁹ Atiyye kabil nasr, Gayetü'l-Mürîd fi ilmi't-tecvid, 235.

HA-İ SEKTELER

Sekte bahsinde beyan olunan dört yerden başka Asım kıraatı ve Hafs rivayetinde Kur'an-ı Kerim'de 7 kelime olup 9 yerde geçen (٤) sekteleri vardır.

Bunlar; bazı kelimelerin sonuna gelen sakin (٤) lardır. Yazılış bakımından zamire benzer. Zamirden farkı; zamirler harekelidir, ha-i sektelerin tamamı ise sakindir.⁵⁰

Bizim kıraatımızda hem vasıl ve hem de vakıf halinde okunur. Bazı kıraatlarda vasıl halinde (٤) sekteler düşer.

Bizim kıraatımızda vasıl halinde (٤) sakin okunur, hafif bir sekte caiz olduğu gibi terkide caizdir. Sekte evladır.⁵¹ Bunun için buna ha-i sekte denir.

Kur'an-ı Kerim'de Ha-i Sekte Olan Yerler

1. Bakara suresi 259. ayette:

لَمْ يَتَسَنَّهٗ ۖ وَانْظُرْ

2. En'am suresi 90. ayette:

فَيَهْدِيهِمْ اِفْتِدَاهُ قُلْ لَا اَسْأَلُكُمْ

3-4. Hakka suresi 19 ve 25. ayetlerde:

كِتَابِيَّة

5-6. Hakka suresi 20 ve 26. ayetlerde:

حِسَابِيَّة

7. Hakka suresi 28. ayette:

مَالِيَّة * هَلَك

8. Hakka suresi 29. ayette:

سُلْطَانِيَّة * خُدُوهُ

9. Karia suresi 10. ayette:⁵²

مَا هِيَ * نَارٌ حَامِيَّة

⁵⁰ İstisna olarak iki kelimede ve üç yerde ki zamirler harekeli değil, cezimlidir.

a (en Neml 28) قَالِقَةِ الْيَوْمِ

b (el-Araf 110) اَرْجِهْ وَاِخَاهُ

c (eş-su'ara 36) اَرْجِهْ وَاِخَاهُ, Dimiyati, a.g.e, 36; İbnü'l-Cezeri, en Neşr, 1, 306, 311-312.

⁵¹ Abdü'l-Fettah Acmi el Marsafi, a.g.e, 412; Hamza, 55; Abdullâh Efendizâde, 437-438.

⁵² Dimiyati, a.g.e, 104; 105; 162; 213; 423; 443; Abdullâh Efendizâde, a.g.e, 76 Haşiye, 437, 438; en Neşr, II, 142; Ahmed Ziyâü'd-din, Vesilettü'l-Gufran, 35; Mehmed Zihni Efendi, el-Kavlü's-Şedid fi ilmi't-Tecvid, 39; Hüseyin Hüsnî efendi, Mizanü'l-Huruf, 44.

Not: Hakka suresi 28. مَالِيَةً * هَلَكَّ ayetinde vâsıl halinde aynı cinsten olan

(٤) harfinin yan yana gelmesi sebebi ile hem idğam ve hemde izhar olacağından söz
ise de izhar olması tercih edilmiştir. İzhar vechi ancak sekke ile yapılır.

ELİF-İ LAHİKALAR

2. Vakıf halinde elifi isbat ile vasıl halinde ise elifin hazfı ile: Kur'an-ı Kerim'de yedi kelimenin sonuna bir şeyden bedel olmayarak elif lahik olmuştur.

- a) أَنَا Kur'an-ı Kerim'de bulunan mütekellim zamiri olan (أَنَا) lafzı.
- b) لَكِنَّا Kehf suresi 38. ayette
- c) الظُّنُونَا Ahzab suresi 10 c,d, e bu üç yerde, ithaf,353
- d) الرَّشُولَا Ahzab suresi 66
- e) السَّبِيلَا Ahzab suresi 67. ayetlerdeki (الظُّنُونَا، الرَّشُولَا، السَّبِيلَا) kelimelerini
- f) قَوَارِيرَا İnsan suresi 15 ayette

g) سَلَايِلَا İnsan suresi 4. Bu kelimelerden birincisi olan (أَنَا) lafzında bütün kurra ittifak halindedir. Diğer geri kalan altı kelime ise Hafs, vakıf halinde elifi isbat ederek vasıl halinde ise elifi hazf ederek okur. Ancak سَلَايِلَا kelimesinde aynı olmakla beraber vakıf halinde, birde lam harfinin sakin olması ile سَلَايِلْ şeklinde bir vechi daha vardır: Yani Hafs'ın, bu سَلَايِلَا kelimesinde:

- a) Vasıl Halinde elifin hazfı ile سَلَايِلْ
- b) Vakıf halinde elifi isbat ederek سَلَايِلَا olarak okunmaktadır.

KUR'AN-I KERİM'DE VAKIF VE İBTİDA

Vakf (الوقف) : Kelime olarak durmak ve durdurmak demektir.

Tecvid ve kıraat dilinde ise:

الْوَقْفُ : عِبَارَةٌ عَنْ قَطْعِ الصَّوْتِ عَلَى الْكَلِمَةِ زَمَانًا يَتَنَفَّسُ فِيهِ عَادَةً بِنِيَّةٍ اسْتِثْنَاءِ الْقِرَاءَةِ

“Vakf, okumaya tekrar devam etmek niyetiyle, kelime üzerinde, adet olduğu şekilde nefes alacak kadar sesi kesmekten ibarettir. Durulup ses kesildikten sonra, nefes alınır ve okumaya devam edilir.”

Vakıfta kural:

- 1) Kelimelerin sonunda durulur.
- 2) Durulurken sükûn üzere durulur. Yani kelimenin sonunda hareke varsa düşürülür, sakin kılınır. Çeşitli vakıf tasnifleri yapılmıştır. Bunların bir kısmını zikretmekle iktifa edeceğiz.

A- GENELDE VAKIFLAR DÖRT KISMA AYRILIR:

- 1-Vakf-ı tam (الوقف التام)
- 2-Vakf-ı kafi (الوقف الكافي)
- 3-Vakf-ı hasen (الوقف الحسن)
- 4-Vakf-ı kabih (الوقف القبيح)

1- Vakf-ı Tam (الوقف التام) : Tam vakıf, maba'di (kendisinden sonrası) ile lafız veya mana bakımından, alakası bulunmayan bir kelime üzerinde yapılan vakıflara denir.

Mesela: وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ da yapılan vakıf gibi, vakf-ı tamlar ekseriyetle ayet başlarında ve kıssa sonlarında olurlar. Buralarda vakf edildiği zaman, maba'dinden (kendisinden sonra) alınarak devam edilir.

a) Vakf-ı Tam : (الوقف التام) bazen ayet bitmeden bulunur. Mesela; وَجَعَلُوا أَعْرَافَهُمْ آذَانًا de yapılan vakf gibi. Çünkü Belkıs'ın sözü burada bitiyor, devamı ise Allah'a aittir.

b) Bazen ayet ortasında bulunur. Mesela:

لَقَدْ أَضَلَّنِي عَنِ الذِّكْرِ بَعْدَ إِذْ جَاءَنِي Ukbe b. Ebi Muayt'in, Übbey b. Halef için söylediği söz burada bitmiştir.

c) Bazen ayet bittikten sonraki kelimedede bulunur.

(لَمْ نَجْعَلْ لَهُمْ مِنْ دُونِهَا سِتْرًا كَذَلِكَ)

Misalinde; doksanıncı ayet سِتْرًا kelimesinde bitiyor. Doksan birinci ayet

كَذَلِكَ ile başlıyor. Fakat kelim bu kelimedede tamam oluyor.

Vakf-ı tam, bazen kastedilen manayı kuvvetli bir şekilde beyan ettiği için, şayet vakf-ı tamda vakıf yapılmazsa, manada şüpheye düşüleceğinden bu vakfa es-Secavendi "vakf-ı lazım", bazıları ise "vakf-ı vacib" demiştir. Bundan dolayı "vakf-ı tam da" muhakkak vakıf yapılmalıdır. Bütün kıssa sonlarındaki ve kıssa evvellerindeki, bütün surelerin sonundaki vakıflar, vakf-ı lazımdır.

2- Vakf-ı kâfi (الوقف الكافي) vakf-ı kâfi, kelim lafz ve mana yönünden tamam olmakla beraber, maba'di (kendinden sonrası) ile mana yönünden alakası bulunan yerlerde yapılan vakıflara denir. Mesela: أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ da vakıf yapmak gibi. Burada kelim, lafız itibariyle tamdır. Fakat mana cihetinden maba'di ile ilgisi vardır. Çünkü bunu takip eden cümle, kâfirlerin durumunu haber vermektedir. El-Cinn, el-Müddessir, et-Tekvir, el-İnfitar, el-İnşikak ve eş-Şems surelerinin fasılları hep vakf-ı kâfidir. Çünkü bazıları bazısına matuf olup, kelim maba'di ile lafız yönünden ilgili olmadığı haldе, mana cihetiyle ilgilidir.

Vakf-ı kâfilerde de farklar bulunabilir. Mesela: İbnü'l-Cezeri'ye göre
فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ da vakf-ı kâfi, فَرَادَهُمُ اللَّهُ مَرَضًا da ekfa, بِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ da ise her ikisinden daha üstün bir durum vardır, Vakf-ı kâfi, genel olarak fasılalarda ve ayet aralarında bulunur. Vakf-ı kâfide vakıf yapmak, vakf-ı tam da olduğu gibi, maksud olan manayı beyan için bir te'kid olduğundan lüzumludur ve vakıf yapılan kelimenin maba'dinden başlanarak devam edilir.

3- Vakf-ı Hasen (الوقف الحسن): Vakf-ı Hasen, kendisinden kelim tamam olmak kaydıyla, maba'di veya makabli ile lafız yönünden alakası bulunan bir kelimedede yapılan vakfa denir. Vakf-ı hasende kelim, mana yönünden tamam olur ve fakat lafız yönünden ilgisi devam eder. Mesela: الْحَمْدُ لِلَّهِ da ve صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ de yapılan vakıflar gibi. Birinci cümleyi takip eden رَبِّ kelimesi bu cümlelerin sıfatı olduğu için

vakıf, sıfat ile mevsuf arasında vaki olmuştur. İkinci cümleyi takib eden غَيْرِ kelimesi de الَّذِينَ kelimesinin sıfatı veya ondan bedeldir. Her ikisinde de vakıf yapılan kelimenin maba'di ile lafız yönünden ilgisi vardır. Vakıf yapıldığı zaman mânâ anlaşıldığı için, bu isim verilmiştir.

Vakf-ı Hasen ayet başında yahut ayet ortasında olabilir. Şayet ayet başı ise vakıf yapılır ve maba'dinden devam edilir. Çünkü ayet başlarında vakıf yapmak sünnettir. Eğer ayet başı değilse ve vakıfta yapıldıysa, maba'dinden başlamak doğru değildir. Bu durumda, vakıf yapılan kelimedenden veya münasib değilse daha evvelinden başlayarak devam edilir..

4- Vakf-ı Kabih (الوقف القبيح) : Kelam, lafz ve mana yönünden tamam olmadan ve maba'di ile her iki cihetten şiddetli alaka bulunan yerlerde yapılan vakıflara denir. İbn-ül-Enbari bunu, "tamam ve hasen olmayan vakıflar" şeklinde tarif etmiştir.

Vakf-ı kabihlerde kelam tamam olmadığı için, bundan bir mana anlaşılmadığı gibi, ayetten kastedilen şeyde gizli kalır. Muzaf ile muzafun ileyh, sıla ile mevsultü, kavli ile mekulü kavli... Arasında yapılan vakıflar gibi. Mesela besmeledeki بِسْمِ el-Fatiha'daki

صِرَاطٍ , مَالِكٍ , رَبِّ , الْحَمْدُ kelimelerinde vakıf yapmak gibi. Vakf-ı kabih, "kabih" ve "akbah" olmak üzere iki kısma ayrılır. Yukarıda geçen örnekler kabih misal olabilir. "akbah"a misali ise لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ de vakıf yapıp, sonra başlanmasıdır. Böyle bir vakıf ve ibtida sebebiyle ayetin manası tamamen değiştiği gibi, İslam itikadiylede kabil-i telif olmayan bir mana ortaya çıkmış olur.

Kabih vakıf, bir zaruret olmaksızın caiz değildir. Ancak nefes kesilmesi, aksırmak, gülmek, uyuklamak, maba'dine ulaşmaya imkân vermeyen herhangi bir mazeret, vakfı öğretmek veya imtihan etmek gibi sebepler dolayısıyla ancak vakıf yapmak caiz olur. Bu durumda ise vakıf yapılan kelimedenden veya mananın daha güzel anlaşılmasını sağlayacak yukarıda geçen başka bir kelimedenden başlamak lazım gelir. Çünkü vakıf zaruretten dolayı mubah kılınmıştır, zaruret kalkınca, makabli ile başlamaya bir mani yoktur.

İbtida (الابتداء): Kelime olarak başlamak demektir.

Tecvid ve kıraat dilinde ise: Kur'an okumaya başlamak veya vakfettikten sonra kıraata devam etmeye ibtida denir.

İbtida ihtiyaridir. Nefes kesilmesi ve benzeri sebeplerden ötürü vakıf gibi zaruri değildir. İbtida maksadı ifade eden bir mana ile caiz olur.

Karının, vakıf halinde uyması gerekenlere ibtida ederken de uyması gerekir. İbtida, ihtiyari olduğu için mana bakımından makabli ile irtibatı olmadadan maksadı ifade eden müstekil bir kelamla olmalıdır. Vakıf bunun hilafına bazen durulması caiz olmayan yerde zaruri olarak durulur ve geriden alınarak devam edilir.

Vakfın caiz olduğu yerin sonrasında ibtidada caizdir. Vakfın caiz olmadığı yerin sonrasında ibtidada caiz değildir.

Vakıf İşaretleri (Secavendler):

Yukarıda sözünü ettiğimiz vakıfları tesbit etmek, her okuyucu için mümkün olmayabilir. Bunlar Arapça bilmeyi de gerektirir. Bu nedenle vakf edilecek yerlere bir takım işaretlerin konulmasına ihtiyaç vardır. Tecvid bilginleri vakıf ve ibtida ile ilgili geniş çalışmalar yapmışlar, eserler yazmışlar, manayı nazarı itibara alarak gruplandırmışlardır.

Bu hususa ilk defa **Türkistanlı Muhammed b. Tayfur es- Secavendi** (v. 560/1165) teşebbüs etmiş ve manaya göre kuvvet ve zayıflık derecesine göre kur'an kelimelerinin üzerine bazı harfler koymak suretiyle vakıf yerlerini işaretlemiştir. Kur'an bilgini olan bu zat bir Türktür. Secavend de bu zatın Türkistan'daki beldesinin ismidir. Vakıf için kullanılan işaretler Sonradan bu zatın beldesinin ismi olan Secavend, isimiyle anılmıştır. Muhammed b.

Tayfur es- Secavendi kısa izahlarla bu vakıfların hükümlerini, manaya göre kısımlarını ve işaretlerini belirlemiştir.

Tayfur es- Secavendi' ye göre vakıflar beş kısımdır.

1. Vakf-ı Lazım: İşareti mim (م) harfidir. Vakıf yapılmazsa mana bozulur. Mesela el- Bakara 8 de (وَمَا هُمْ بِمُؤْمِنِينَ) ayetinde durulmaz da el- Bakara 9. Ayetine (يُخَادِعُونَ اللَّهَ) devam edilirse mana: "Allah'a hile edenlere inanmıyorlar" zıt anlam çıkar. Asıl mana: "(O kâfirler) iman etmezler. (Onlar) Allah'a ve iman edenlere hile ediyorlar" şeklindedir.

2. Vakf-ı Mutlak: İşareti Ta (ط) harfidir. Vakf mutlaktır. Lazım ve caiz gibi bir kayıtlı mukayyet değil demektir. Durulması güzeldir.

3. Vakf-ı Caiz: İşareti Cim (ج) harfidir. Hem vakıf hem vasl caiz, fakat vakıf evladır.

4. Vakf-ı Mücevvez: İşareti Zay (ز) harfidir. Vakf caiz olmakla beraber, Vasl evladır.

5. Vakf-ı Murabhas: İşareti Sad (ص) harfidir. Zarureten dolayı nefes yetmeyince vakıf yapılır. Makablinden almaya gerek yoktur.

6 Vakf-ı la: İşareti Lam elif (ل) harfidir. Vakıf yapma uygun değildir, durma demektir. Vasl yapılır, durulmaz durulursa geriden alıp devam edilir. Ancak ayet sonlarında olursa durulabilir ve geriden alınmaya gerek yoktur. Ayet sonlarında durmak sünnettir. Cezeri, Hz. "vakf-ı la (ل) da, asla vakıf yapılmaz" anlamına gelmez. Bunun manası: "vakf yapmak güzel, fakat maba'di ile başlamak güzel değildir." demektir. Herhangi bir zarureten dolayı vakf-ı la (ل) da vakıf yapılabilir, ancak geriden alınmak suretiyle devam edilir. Ayet sonlarına konulan la (ل) ların manası, önceki ayetin manasının devam ettiğini bildirmektir.

el-Ftiha suresinde صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ vakf-ı la لا varsada, buranın ayet sonu olduğu görüşünden dolayı burada vakıf yapılır ve maba'dinden devam edilir, geriden almaya veya burada durmamak için gayret sarfetmeğe lüzum yoktur.

Bazı kaynaklarda kullanılan vakıf işaretleri:

Kıf (ف) : Burada vakıf yap demektir.

Kaf (ق) : Vasıl alametidir. Buna (قد قيل) işareti de denir. Yani vasıl evla, vakıf ise caizdir.

Sıl (صلی) : Vasıl manasıdır. Valsın efdal olduğunu ve vakfin da yapılabilceğini bildirir.

Sıl (صل) : Vasıl etmek evladır.

Sim (سم) : Vakf-ı semaidir.

Salah (صلح) : Vakf-ı caiz diye t'abir olunur. Vakfin Yapılıp, yapılmamasının eşit olduğunu gösterir.

Kâ f (ك) : harfi (كذلك) kelimesinin kısaltılmışıdır. Kendisinden önce geçen secavendin hükmündedir.

Ayn (ع) : Rûku alâmetidir. Namaz kılanlar için rûkuya gitmenin uygun olduğunu gösterir. Konu başlangıcı ve konu bitimi olan yerlerdir. Aşıra başlama ve bitirmede okuyucuya yardımcı olur. Bazı Mushaflarda, on ayette bir bu ayın ع işareti konurki, عشر kelimesinden alınmıştır. Bazı Mushaflarda da ayın başı dediğimiz hemze ء bunun yerine konulmuştur.

Hâ (خ) : Her beş ayette bir konur, خمس kelimesinden alınmıştır.

Vakf-ı Muânaka (ث ث) : Birbirine yakın olan kelimelere konulan bu üç noktalardan birincide durulmuşsa ikincide durulmaz. Yoksa mana tamam olmaz. Şayet birincide geçilmişse ikincide durulur. Buna vakf-ı muarâkaba da denir.

Muhammed Nebhan b. Hüseyin, "Müzekkeretün fi't-Tecvid" in 86. sahifesinde: "Bu vakf-ı muanakanın ayet başında olmasıyla ayetin cüz'ünde olması arasında bir fark yoktur" diyor.

Sin (س) : Sekte السكتة kelimesinden alınmıştır. Sekte ile okunacak kelimenin altına veya üstüne konur.

Not: Yukarıda durak işaretleri kur'anın ilk nüshalarında yoktur. Mananın karışmaması, iyi anlaşılması için **Muhammed b. Tayfur es- Secavendi** isimli Bir türk Kur'an bilgini tarafın- dan sonradan konmuş ve kabul görmüştür.

Kur'an'ın manasını bozmak gibi bir kasdi mahsuse olmaksızın, bunlardan herhangi birinde durmak ne farzdır, ne vaciptir ve ne de geçmek haramdır. Büyük kıraat âlimi İmam Cezeri, Mukaddime' sin de konuyla ilgili olarak şöyle demektedir.

وَلَيْسَ فِي الْقُرْآنِ مِنْ وَفٍّ وَجَبَ وَلَا حَرَامٍ غَيْرَ مَالِهِ سَبَبٌ

"Kur'an' da kesin vacip olan bir vakıf olmadığı gibi kasıtlı olmaksızın- haram olan bir vakıf da yoktur. Buradaki " vacip, caiz " gibi ifadeler "mana bakımından durmak gereklidir, iyi olur; "haram" ifadesi ise durmak iyi olmaz" durmamak gerekir anlamındadır.

KUR'AN-I KERİMLERDE GÖRÜLEN BAZI DEĞİŞİK İŞARETLER.

Bunlar durak işareti olmayıp, ayet sayıları için kullanılan işaretlerdir.

Kufeliler ile Basralılar arasında, bazı ayet başlarında ihtilaf vaki olmuş, bunları birbirinden ayırmak için, bazı işaretler kullanılmıştır. Bunlar vakıf işareti olarak değil, ayet sayıları için koyulmuştur.

KUFELİLER:

Ayet başlarına **ل**⁵³

Beş ayette bir **ه**

On ayette bir ayın başı **ء** veya **يَا** **ي** harfi koymuşlardır.⁵⁴

BASRALILAR:

Ayet başlarına **ت**⁵⁵

Beş ayette bir **خ**⁵⁶

On ayette bir **ع** koymuşlardır.⁵⁷

C) EBU'L-ALÂ (öl. 599/ 1202)'ye göre vakıflar:

Bazı Mushaflarada Ebu'l-Alâ tarikına göre vakıf işaretleri konulmuştur.

Te: **ت** Vakf-ı temeldir. Buna "itmam" da denmiştir.

Kâf: **ك** Vakf-ı kafidir. "ekfa" da denmiştir.

Sin: **س** Vakf-ı hasendir.

Sad: **ص** Vakf-ı salihidir. "Aslah" da denmiştir.

⁵³ **ل** harfi **لَغِير** **ب** harfi ise **بَصْرِيْن** Basralılar anlamındadır. Bu **ل** işareti, Basralılardan gayrı için demek olup yani; kufeliler için (dir.) anlamını taşır.

⁵⁴ **ه** harfi ebced hesabında beştir, ayın **ء** ağzı ondur.

⁵⁵ **ت** harfi ayet başını, **ب** harfi Basralıları gösterir.

⁵⁶ **خ** harfi **خَمْسَة** kelimesinin **س** sı yani beş demektir, **ب** harfi ise Basralıları ifade eder.

⁵⁷ el- Minahü'l- Fikriyye, s.64; Şerhu Cühdü'l- Mukall, s. 139; Künuzü't-Tâfi el-Burhan fi rumuzi evkafi'l Kur'an 18-25

1- Vakf-ı Gıfran: Resul'i Ekrem (s.a.v.)'in dua ve niyaz maksadıyla yapmış olduğu vakıflardır. Bunların 10 yerde olduğu rivayet edilmektedir.

1-el- Maide 51	أُولِيَاءُ
2-el- En'am 36	يَسْمَعُونَ
3-es-Secde 18	فَاسِقًا
4-es-Secde 18	لَا يَسْتَوُونَ
5-Ya-sin 30	عَلَى الْعِبَادِ
6-Ya-sin 12	أَنَارَهُمْ
7-Ya-sin 52	مِنْ مَرْقَدِنَا
8-Ya-sin 61	وَأَنِ اعْبُدُونِي
9-Ya-sin 81	أَن يَخْلُقَ مِنْهُمْ
10-el-Mülk 19	وَيَقْبِضَنَّ

2- Vakf-ı Cibril:

Vahy meleği olan Cebrail aleyhisselamın, vahiy esnasında yapmış olduğu vakıflara vakf-ı Cibril veya vakf-ı münzel ismi verilmiştir. Bunların adetleri hususunda ihtilaflar olmakla beraber, meşhur olanları sekiz yeredir.

1- el-Bakara 120	مِنْ وَلِيِّ وَلَا تَصِيرُ
2- el-Bakara 277	وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ
3-Al-i İmran 7	وَمَا يَذْكُرُ إِلَّا أَوْلُوا الثَّالِبَابِ
4-Al-i İmran 95	قُلْ صَدَقَ اللَّهُ
5- el-En'am 36	وَالْمَوْتَى يَبْعَثُهُمُ اللَّهُ ثُمَّ إِلَيْهِ يُرْجَعُونَ
6- el-En'am 124	اللَّهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُ
7- el-Araf 187	لَا يُجَلِّيهَا لِوَقْتِهَا إِلَّا هُوَ
8-Ya-sin 51	فَإِذَا هُمْ مِنَ الْأَجْدَاثِ إِلَى رَبِّهِمْ يَنْسِلُونَ

3- Vakf-ı Nebi:

Ebu Abdillâh Muhammed b. İsa (öl. 253/867), Resulullah (s.a.v) in 17 yerde vakıf yaptığını haber vermektedir.

1-el-Bakara 148	وَلِكُلِّ وِجْهَةٍ هُوَ مُوَلِّيٰهَا فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ
2-el-Bakara 197	وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ يَعْلَمُهُ اللَّهُ
3-Al-i İmran 7	وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ
4-el-Maide 31	فَأَصْبَحَ مِنَ النَّادِمِينَ
5-el-Maide 4	وَلَكِنْ لِّيَبْلُوَكُمْ فِي مَا آتَيْكُمْ فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ
6-el-maide 116	قَالَ سُبْحَانِكَ مَا يَكُونُ لِي أَنْ أَقُولَ مَا لَيْسَ لِي بِحَقِّ
7-Yunus 2	أَكُنَ لِلنَّاسِ عَجَبًا أَنْ أَوْحَيْنَا إِلَى رَجُلٍ مِنْهُمْ أَنْ
8-Yunus 53	أَنْذِرِ النَّاسَ
9-Yusuf 108	قُلْ إِي رَبِّي إِنَّهُ لَحَقٌّ
10-er-Ra'd 17	قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي أَدْعُوا إِلَى اللَّهِ
11-en-Nahl 5	كَذَلِكَ يَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ
12-Lokman 13	وَالْأَنْعَامَ خَلَقَهَا
13-el-Mü'min 6	وَإِذْ قَالَ لُقْمَنُ لِبْنِهِ وَهُوَ يَعِظُهُ يَا بُنَيَّ لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ
14-en-Naziat 22	وَكَذَلِكَ حَقَّتْ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّهُمْ أَصْحَابُ
15-el-Kadr 3	النَّارِ
16-el-Kadr 4	فَحَشَرَ فَنَادَى * ثُمَّ أَدْبَرَ يَسْعَى
17-en-Nasr 3	لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ
	مِنْ كُلِّ أَمْرٍ
	فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ

4- Vakf-ı Beyan (الوقف البيان) :

1- el-Fetih suresinin 9 uncu ayetindeki birbirini takip eden ve sonlarında zamir bulunan iki kelimedeki zamirlerden birincisinin Peygamber (s.a.v.) e, ikincisinin Allah'a ait olduğunu beyan için yapılır. **وَتُوقِّرُوهُ** daki zamir resulullah'a, **وَتُسَبِّحُوهُ** daki ise Allah'a aittir. Bunu belirtmek için **وَتُوقِّرُوهُ** da vakıf yapılır. (bak. Menaru'l-hüda, s.8)

2- et-Tevbe suresinin 40 ıncı ayetine aittir. O da **فَأَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَيْهِ** de vakıf yapmak ve **وَأَيَّدَهُ بِجُنُودٍ** den ibtida etmektir. Çünkü **عَلَيْهِ** deki zamirin Hazreti Ebubekir'e ait olduğu söylenmiş **وَأَيَّدَهُ** deki zamirinde Rasulullaha ait olduğu böyle bir vakıf ile anlaşılabilir. (bak. Menaru'l-hüda, s.8)

3- Yusuf suresinin 27 nci ayetinin **وَأِنْ كَانَ قَمِيصُهُ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ فَكَذَّ بَتْ** kısmında vakıf yapılır, **وَهُوَ مِنَ الصَّادِقِينَ** dan ibtida edilir. Bu vakıf ve ibtida, Yusuf aleyhisselamın davasındaki doğruluğunu beyan etmiş olur. (en-Neşr, I, 230 vd.)

Vakf Edilmesi Uygun Olmayan Yerler:

Kur'an-ı Kerim okurken maba'di olmadan bir mana ifade etmeyen yerlerde vakfedilmez. Bu gibi yerlerden bazıları şunlardır:

1. Fail olmadan fiilde mesela; **وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ** ayetinde **وَقَضَىٰ** fiilinde durulmaz.

2. Muzafun ileyh olmadan muzafta mesela; **وَبَشِّرِ الَّذِينَ آمَنُوا أَنَّ لَهُمْ قَدَمٌ صِدْقٍ عِنْدَ رَبِّهِمْ** ayetinde **قَدَمٌ** kelimesinde durulmaz.

3. Meful olmadan failde mesela: **ذَهَبَ اللَّهُ يَبُورِهِمْ** ayetinde **ذَهَبَ** şeklinde durulmaz.

4. Haber olmadan Mübteda'da mesela **رَسُولُ اللَّهِ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ** ayetinde **رَسُولُ اللَّهِ** lafzını okumadan **مُحَمَّدٌ** diye durulmaz.

5. İsimleri olmadan **كَانَ** ve kardeşlerinde, mesela; **وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا** ayetinde Allah lafzını okumadan **وَكَانَ** diye durulmaz.

6. Haberleri olmadan da isimleri üzerinde **وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا** ayetinde **عَلِيمًا حَكِيمًا** lafzını okumadan **وَكَانَ اللَّهُ** diye durulmaz; 5 ve 6 inci maddeleri birlikte düşünmek lazım. İsimleri olmadan **كَانَ** ve kardeşlerinde, haberleri olmadan da isimleri üzerinde durulmaz.

7. İsimleri olmadan **إِنَّ** ve kardeşlerinde mesela; **إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ** ayetinde Allah lafzını okumadan **إِنَّ** diye durulmaz.

8. Haberleri olmadan da isimleri üzerinde **إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ** ayetinde **سَمِيعٌ** lafzını okumadan **إِنَّ اللَّهَ** diye durulmaz; 7 ve 8 inci maddeleri birlikte düşünmek lazım; İsimleri olmadan **إِنَّ** ve kardeşlerinde, haberleri olmadan da isimleri üzerinde durulmaz.

9. Sıfat olmadan Mevsufta durulmaz mesel; **إِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ** ayetinde **الْمُسْتَقِيمَ** lafzını okumada **إِهْدِنَا الصِّرَاطَ** şeklinde durulmaz.

10. Cevabı olmadan Kasede mesela; **لَا أَقْسِمُ بِيَوْمِ الْقِيَمَةِ** ayetinde **لَا أَقْسِمُ** diye durulmaz

11. İsmi mevsulde mesela; **الَّذِي**, **وَالَّتِي**, **الَّذِينَ** gibi kelimelerde durup mab'adinden ibtida edilmez. Mesela:

a) **الَّذِي يُوسُوسُ** ayetinde; **الَّذِي** kelimesinde durup **يُوسُوسُ** kelimesinden ibtida ederek devam edilmez.

b) **وَالَّتِي أَخَصَّنَتْ فَرْجَهَا فَنَفَخْنَا** ayetinde; **وَالَّتِي** kelimesinde durup **أَخَصَّنَتْ فَرْجَهَا فَنَفَخْنَا** kelimesinden ibtida ederek devam edilmez.

c) الَّذِينَ ayetinde; الَّذِينَ kelimesinde durup يُؤْمِنُونَ kelimesinden ibtida ederek devam edilmez.

12. İstisna olmadan Müstesna minh'de mesela; وَقَالُوا لَنْ تَمَسَّنَا النَّارُ إِلَّا وَقَالُوا لَنْ تَمَسَّنَا النَّارُ إِلَّا آيَامًا مَعْدُودَةً ayetinde آيَامًا مَعْدُودَةً şeklinde durulmaz.

13. Anlaşılması istenen şey olmadan, istifham harflerinde mesela; وَمَا أَغْجَلَكَ وَمَا أَغْجَلَكَ ayetinde وَمَا şeklinde durulmaz.

14. Anlaşılması istenen şey olmadan, istifham isimleri üzerinde; Mesela: فَكَيْفَ فَكَيْفَ ayetinde إِذَا جِئْنَا şeklinde durulmaz.

15. Meczumu olmadan nehyi lam (لَا) in da mesela; وَلَا تَنْزَلُوا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ وَلَا تَنْزَلُوا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ayetinde وَلَا şeklinde durulmaz.

16. Tefsirsiz müfesserün anhdde mesela; وَإِذْ وَعَدْنَا مُوسَىٰ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً وَإِذْ وَعَدْنَا مُوسَىٰ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً ayetinde لَيْلَةً lafzını okumadan لَيْلَةً şeklinde durulmaz.

17. Meşrut olmadan şart edatı üzerinde mesela; وَمَنْ يَعْمَلْ سُوءَ وَمَنْ يَعْمَلْ سُوءَ ayetinde وَمَنْ şeklinde durulmaz.

18. Ceza olmadan şart üzerinde mesela; وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ يَعْلَمُهُ اللَّهُ وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ يَعْلَمُهُ اللَّهُ ayetinde يَعْلَمُهُ اللَّهُ lafzını okumadan وَمَا تَفْعَلُوا şeklinde durulmaz.

19. Cevabı olmadan emir üzerinde mesela; فَأَوَّا إِلَى الْكَهْفِ يَنْشُرْ لَكُمْ رَبُّكُمْ فَأَوَّا إِلَى الْكَهْفِ يَنْشُرْ لَكُمْ رَبُّكُمْ ayetinde يَنْشُرْ لَكُمْ رَبُّكُمْ مِنْ رَحْمَتِهِ şeklinde durulmaz.

Bu gibi yerlerde durulacak olsa kelam tamam olmaz ve mana anlaşılmaz, buralarda vakıf caiz olmaz ve maba'dinden ibtida edilmez.⁵⁸

⁵⁸ Asım Efendi, Kamus Tercümesi, III, 762; İbnü'l-Cezerî, en-Neşr fi'l-Kurâât'l-Aşr, I, 226 vd; Zerkeşi, el-Burhan fi ulumi'l-Kur'an, I, 342 vd.; İ. Karaçam, Kur'an-ı kerim faziletleri ve okuma kaideleri, 330. vd.

İKİNCİ BÖLÜM

İSTİAZE

1- İstiaze'nin Tarifi ve Önemi:

İstiaze (لاستعاذة) kelimesi, el-ayz الْعُودُ kökünden olup ve istif'al veznindedir.

Lügatta; 'sığınmak manasına olup⁵⁹ kur'an okumaya başlamadan önce istiaze yapmak meşrulaştır.

Kur'an-ı Kerim'de istiaze ile ilgili ayet-i kerimelerden bir kaç şöyledir:

فَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ

"Kur'an okumak İstedğin zaman, kovulmuş Şeytandan Allah'a sığın" (Nahl 98) buyrulmuştur.

وَإِمَّا يَنْزَغَنَّكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

"Ne zaman şeytan tarafından gelen kötü bir düşünce seni dürtecek olursa, Allaha sığın. Şüphesizki O, işitir ve bilir." (A'raf 200-Fusilet 36) buyuruyor.

وَإِمَّا يَنْزَغَنَّكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

"Eğer şeytan'dan gelen kötü bir düşünce seni dürtecek olursa hemen Allah'a sığın. Şüphesiz O, her şeyi işitir ve bilir." (Fusilet 36) buyuruyor.

İstiaze ile ilgili peygamberimizden birçok hadisi şerif'te rivayet edilmiştir. Süleyman b.Sured'den rivayet edilen bir hadisi şerifte

عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ صُرَدٍ، قَالَ : اسْتَبْرَجَ رَجُلَانِ عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَجَعَلَ أَحَدُهُمَا تَحْمَرُّ عَيْنَاهُ وَتَنْتَفِخُ أَوْ دَاجُهُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "إِنِّي لَا أَعْرِفُ كَلِمَةً لَوْفًا لَهَا لَذَهَبَ عَنْهُ الَّذِي يَجِدُ : أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ"

⁵⁹ Muhammed mekdi, Nihayeti'l kavli'l-Müfid fi ilmi't-Tecvidi'l-Kur'ani'l-Mecid, s.44- 91,150 vd; Aliyyü'l-Kari, el-Minahü'l-Fikriyye, s.47 vd.; Mer'ası, Cühdü'l- Mukall, s. 110 v; Mer'ası, Şerhu cühdü'l- Mukall, s. 126 vd.; Muhammed Sadık, el hındi, Kunuzü't-Tafi'l-Burhan fi Rumuz'i evkafi'l-Kur'an, s. 18 vd; Kâtip Çelebi, Mustafa b. Abdullah Keşfü'z-Zu'nun, II, 2025; Uşmüni, Ahmed b. Muhammed, Menaru'l-Hüda, s. 4 vd; Celalü'd-din es-Suyuti, el-İtkan, I,232

⁵⁹ Asum efenidi, kamus tercümesi, cilt 2, s. 95

Kavga eden iki kişiden birisinin hiddet ve öfkesini gören peygamberimiz (sâv.), o kişinin (أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ) demesi halinde öfkesinin yatışacağını buyurmuştur.⁶⁰

Kur'an okumaya başlamadan önce istiaze yapmak meşrulaştırılmıştır. Çünkü ağza arız olan hata ve çirkin sözlerden ağız temizler, ağız için bir güzellik oluşturur ve Allah'ın kelimasını tilavet etmeye bir hırlıktır.

İstiaze, kişinin kıraatında ve kıraatı dışında olabilecek hatalardan Allah'a iltica etmek ve onun yüce zatına sarılmak, Allah'ın kudretini ikrar etmektir. Kul için def'i ve korunulması ancak Allah'ın yardımıyla mümkün olan şeytana karşı, Allah'a aczini ve zafını itiraf vardır.⁶¹

Ayet ve hadislerden anlaşıldığına göre, hem Kur'an okumaya başlarken hemde öfkeli, sıkıntılı, üzüntülü hallerimizde ve şeytani vesveselerden kurtulmak ve korunmak için, her türlü işe başlarken (أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ) demek suretiyle Allah'a sığınmamız gerekir.

İSTIAZE SİĞASI:

İstiazenin çeşitli okunuş lafızları vardır. İstiaze ile ilgili Resulullah(s.a.v.) den rivayet edilen birçok hadisi şerif vardır.⁶²

Bu hadislerle göre Rasulullah (s.a.v.) (أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ) lafzıyla istiaze buyurmuşlardır. Nafi b. Cübeyr'in rivayet ettiği, "Rasulullah (s.a.v.) Kıraattan önce bu lafızlarla istiaze etti"⁶³ Kitab ve sünnete uygunluğu sebebiyle, bu lafızla istiaze tercih edilmiştir.⁶⁴

İmam Ebu'l-Hasan es-sehavi "Cemalü'l-kurra" isimli kitabında ümmetin icma ettiği (أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ) lafzıdır.

Ebu amr ed-Dani'de bütün fukaha tarafından da tercih edilen istiaze lafızı yine (أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ) lafzıdır der.

İbnü'l-Cezeri'nin beyanına görede, istiaze sığaları içerisinde أَعُوذُ afzı, Peygamberimiz tarafından çok kullanılan ve nakledilen bir lafız olduğu bütün kurrannın ihtiyarındır.⁶⁵

İmam Hamza'dan rivayet edilen اسْتَعِذْ، تَسْتَعِذْ، اسْتَعِذْ gibi lafızlar sahih değildir.⁶⁶

⁶⁰ Buhari, Bed'ul-halk, 2 (4, s.93); Buhari,Edeb, 3 (7, 99); Müslim, Birr ve's-sileti ve'l-adabi, hd: 109-110 (3,s.2015); Ahmed b. Hanbel,el- Müsned, 5,s.253; İbnü'l-cezeri, en- Neşr fil-kıraati'l-aşr, 1,243

⁶¹ en- Neşr, 1, 256

⁶² en- Neşr, 1, 258

⁶³ Ahmed b. Hanbel,el- Müsned, 5,s.253 ;et- Tehbirü't- Teysir,s:38;et- Teysir, 17.

⁶⁴ en- Neşr, 1,243.yd; ed- Dani, Camiu'l- Beyan, tahkiki, 1,158; et- Teysir, s. 16-17; et- Tehbirü't- Teysir, s.38; Ebu şame,İbrazi'l- Meanî*; Muhaysin,el- İrşadattü'l- Celiyye,18

⁶⁵ en- Neşr, 1,243.

Ehli edadan rivayet edilen diğer isti'aze sığalarının da caiz olmasıyla beraber, bunlar içerisinde (أَعُوذُ بِاللَّهِ السَّمِيعِ الْعَلِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ) ıgası vardır.

Ebu amr ed- Dani Camiu'l-Beyan isimli eserinde delil getirerek, bu sığa, Şam, Irak ve Haremeyn ehlinden ehlidenin tamamı tarafından kullanıldığı gibi, dört sünen sahibi ve Ahmed sahih bir senet'le Ebi said el-hudri'den rivayet etmişler. Ahmed'in müsnedinde Rasûlullah (s.a.v.) efendimizden

مَنْ قَالَ حِينَ يُصْبِحُ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ أَعُوذُ بِاللَّهِ السَّمِيعِ الْعَلِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ ثُمَّ قَرَأَ ثَلَاثَ آيَاتٍ مِنْ آخِرِ سُورَةِ الْحَشْرِ وَكَلَّ اللَّهُ بِهِ سَبْعِينَ أَلْفَ مَلَكٍ يُصَلُّونَ عَلَيْهِ حَتَّى يُمْسِيَ وَإِنْ مَاتَ فِي ذَلِكَ الْيَوْمِ مَاتَ شَهِيدًا وَمَنْ قَالَ لَهَا حِينَ يُمْسِي كَانَ يَتِلَّكَ الْمَنْزِلَةَ

“ Kim sabahleyin üç def أَعُوذُ بِاللَّهِ السَّمِيعِ الْعَلِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ dedikten sonra, Haşr suresinin sonundaki üç ayeti okursa, Allah ona akşama kadar istiğfar edecek yetmiş bin melek tevkil eder. O kimse o gün ölürse şehid olarak ölür. Akşamleyin okursa, yine böyledir.⁶⁷

İSTİAZENİN HÜKMÜ:

Kur'an-ı Kerim okumayı isteyen kimsenin, isti'aze ile başlaması hakkında alimlerin ittifakı vardır. Ancak hükmünün vacib veya müstehab oluşunda ihtilaf edilmiştir. Bir kısım âlimler vacib olduğunu söylerken bir kısım âlimlerde müstehab olduğunu söylemişlerdir. Ancak çoğunluğun görüşü müstehabdır.

Bu görüş farklılığı, Nahl suresinin 98 nci ayetindeki (فَاسْتَعِذْ) (isti'aze et) emrinin, vucub veya mendub oluşuna göredir. Şöyleki:

a) İsti'azenin hükmü çoğunluğa göre bir kimse Kur'an okumaya başlarken أَعُوذُ بِاللَّهِ السَّمِيعِ الْعَلِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ euzü ile başlaması müstehaptır. Bunlar, en- Nahl suresinin 98 nci ayetinde geçen فَاسْتَعِذْ emrini, mendub bir emir olarak kabul etmişlerdir.⁶⁸

Bu nedenle bir kimse Kur'an okumaya başlarken (أَعُوذُ) euzü'yü terk etse günahkâr olmaz.⁶⁹

⁶⁶ en-Neşr, 1,243- 246

⁶⁷ en- Neşr, 1,249-250; Ahmed b. Hanbel,el- Müsned, 5,s.26; Tirmizi,Salat, 179(2,10)

⁶⁸ en- Neşr, 1, 257-258; el- Büdürü'z- Zahira,s.23; İthaf, s.19;el- İrşadatü'l- Celiyye,18

b) Bazılarına göre de bir kimse Kur'an okumaya başlarken (اَعُوذُ) euzü ile başlaması vacibdir. Bunlarda, en- Nahl suresinin 98 inci ayetinde geçen (فَاسْتَعِذْ) emrini, vücub bir emir olarak kabul etmişlerdir.⁷⁰

Bu nedenle bir kimse Kur'an okumaya başlarken (اَعُوذُ) euzü'yü terk etse günahkâr olur.⁷¹

İstiaze, Allah'a iltica etmek, sığınmak ve kendisinde meydana gelen hatalardan yahut kıraatında ve kıraat dışında meydana gelen günahlardan Allah'a sığınmak ve onun kudretini ikrar etmektir. Kul için, Allah'ın yardımıyla def'i ve kendisinden korunulması ancak mümkün olabilen şeytana karşı, Allah'a aczini ve zafını itirafır.

İstiaze ağıza arız olan çeşitli hata ve çirkin sözlerden onu temizler ve güzelleştirir. Allah'ın kelimini okumaya hazırlar.⁷²

İstiaze bazı yerlerde gizli, bazı yerlerde aşikâr okunur.

İstiazenin gizli okunmasının müstehab olduğu yerler:

- 1-Kur'an okuyan İster sesli ister sessiz olsun yalnız başına okuyorsa istiazeyi gizli okur.
- 2- Kur'an okuyan sessiz okuyorsa istiazeyi gizli okur.
- 3- Namazda kur'an okuyan münferid olsun, cemaat olsun, imam olsun istiazeyi gizli okur.
- 4- Okumaya yeni başlamamış olmak kaydıyla, Kur'an okuyan bir toplulukta (Halkada) Kur'an okuduğu zaman istiazeyi gizli okur.

Kur'an okumaya başlarken kur'anın dinlenilmesi amacıyla sükûneti sağlamak için istiazenin cehren okunması müstehabdır.

Yukarda sayılan dört yerde ise istiaze nin gizli çekilmesi müstehabdır. Çünkü bu dört yerde sükût etmemek zaten söz konusu değildir. Bu dört yerin dışında kalan yerlerde ise istiazenin cehren okunması müstehabdır.⁷³

⁶⁹ el- Bûduru'z- Zahira,s.23;el- İrşadatü'l- Celiyye,18

⁷⁰ en- Neşr, I, 257-258; el- Bûduru'z- Zahira,s.23; İthaf, s.19;el- İrşadatü'l- Celiyye,18

⁷¹ el- Bûduru'z- Zahira,s.23;el- İrşadatü'l- Celiyye,18

⁷² en- Neşr, I, 256

⁷³ İbnü'l- Cezeri, et-Tahbirü't-Teysir, s.38; en- Neşr, I, 254; el-el-Bûduru'z- Zahira,s.24;el- İrşadatü'l- Celiyye,18

Toplu Halde Kur'an Okuduğu Zaman:

Toplu halde bir cemaat Kur'an okuduğu zaman her birerlerine istiaze gerekirmi yoksa bazılarının istiaze okumaları kâfimidir?

İbnü'l- Cezeri diyor ki Ben bu konuda nass bulamadım, ihtimaldir ki istiazenin Müstehab oluşu hük müne göre kifayet eder, vacib oluşu hükmüne göre kifayet etmez.

Zahir olan şudur; maksad, okuyucunun şeytanın şerrinden Allah'a ilticası ve sığınması olduğundan her birerlerine istiaze gerekir birinin istiazesi diğeri için kâfi değildir. Bu konunun dışında yemek esnasında besmele sünneti kifaye olmadığından, yemek yiyenlerin her birerleri için gerekli olduğunu tercih ettiğimiz gibi bu istiaze konusunda da her birerlerine gerekir.

İstiazenin Yeniden Okunup Okunmamasını Gerektiren Haller:

1-Okuyucu kıraata taalluk eden bir konuşma veya sualden dolayı kıraata ara vermişse istiazeyi yeniden okuması gerekmez.

2- Ancak kıraata taalluk etmeyen bir sözden dolayı vevleki verilen bir selama cevap vermek için ara vermişse isteaze'yi yeniden okur.

3- Okumaya son vermek için okumasını kestikten sonra yeniden okumak isterse istiazeyi yeniden okuması gerekir.⁷⁴

.. Besmele, بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ Cümlesine verilen addır

Başta ibadetler olmak üzere, meşru olan her işe başlarken besmele ile başlamak sünnettir. Peygamber efendimiz (s.a.v.) اللَّهُ فَهُوَ أَتَرُ بِسْمِ اللَّهِ كَلَّ أَمْرٍ دَى بَا لٍ لَمْ يُبْدَأْ فِيهِ بِسْمِ اللَّهِ فَهُوَ أَتَرُ Allah'ın adı anılmadan başlanılan her iş eksik olur.”⁷⁵ buyurmuşlardır.

Besmelenin hükmü: Neml suresinin 30. ayetinin bir kısmını teşkil ettiğinden, besmelenin Kur'an'dan olduğunda hiç şüphe yoktur. Ancak, Fatıha ve diğer surelerin başında bulunan besmelelerin bulundukları sureden bir ayet olup olmama hususunda ihtilaf edilmiştir. Yani bulunduğu surenin ilk ayeti olup olmaması ihtilafli olmakla beraber ayet olması konusunda ittifak vardır. Besmele bir ayeti celiledir.

Kıraat yönünden Besmele:

Kıraat imamları, Tevbe hariç, diğer surelerin başında besmelenin okunmasında ittifak etmişlerdir. Tevbe suresi haricinde, bütün surelerin evvelinde besmele vardır ve besmelenin sure başlarında yer alması vahye dayanır.

Yalnız Tevbe suresinin evvelinde besmele yoktur, bu sure besmelesiz nazil olmuştur. Orada besmele çekilmez. İster bu surenin evvelinden başlarken isterse Enfal veya başka bir sureden Tevbe suresine geçiş yaparken Besmelenin alınmamasında ittifak vardır. Orada besmele çekilecek olursa, bazılarına göre mekruh, bazılarına göre ise haramdır. Değişik görüşler olmakla beraber Peygamberimiz besmeleyi bu surenin başına yazdırmamıştır. Onun için bu surenin başında okunmamıştır.

Evasıt-ı sure veya Ecza-i sure denilen; surenin başından ilk ayetinden değil de orta yerlerinden başlarken ister tevbe isterse diğer sureler olsun besmele çekip çekmemekte okuyucu muhayyerdir. Okuyucu dilerse besmele çeker dilerse çekmez. Ancak besmelenin çekilmesi evladır. Bu durumun başlanılacak ayetin manası ile ilgili vardır⁷⁶

Euzü ve besmele ile Kur'an okumaya bir surenin başından, orta yerlerinden başlarken veya okuma esnasında bir sureden başka bir sureye ya da bir ayetten başka bir yerdeki ayete geçiş yaparken çeşitli vecihler(usuller) meydana gelir.

⁷⁵ Ahmed b. Hanbel, Müsned, 2,359* en-Nisaburi,Ğaraibü'l-kur'an1,58

⁷⁶ Dani, et-Teyisir, 17-18; et- Tehbirü't-Teyisir, 39-40; En-Neşr,1,263 vd; el-Büdurü'z-Zahira, 26 vd; el -İrşadatü'l-Celiyye, 20 vd; İthaf, 19 vd; Muhaysin, el -Mühezzeb, 1, 30 vd; Zübdetü'l-İrfan,6-7; Umıdetü'l- Hullani, 12 vd; Hidayetü'l-kari,573; Tayyibetü'n- Neşr, 10-11.

İSTİAZE VE BESMELE VECİHLERİ

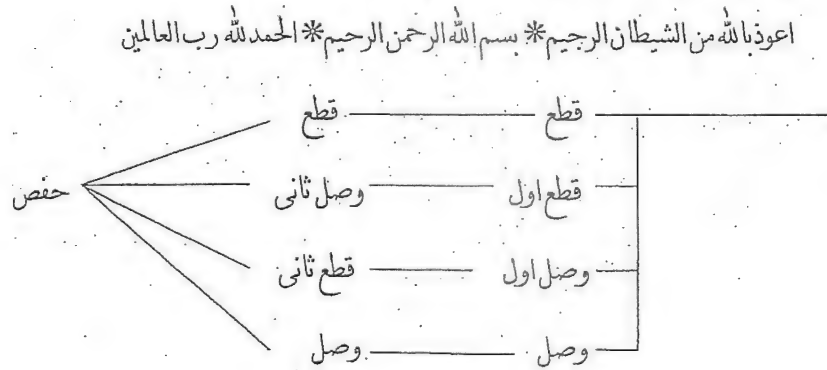
Kuran okumaya başlayan kimse, (Tevbe suresi hariç) diğer surelerin evvelinden başlıyorsa اعوذ ile beraber بسمه yi de okuması lazımdır. Sure orta sından ibtida ediyorsa (başlıyorsa), besmeleyi okuyup okumamakta muhayyerdir. Ancak okuması evladır.

1- İBTİDA HALİNDE

A- Euzü ve Besmele ile ibtida halinde:

1- Tevbe suresi dışındaki surelerin evvellerinden اعوذ ve بسمه ile başlandığında dört vecih vardır.

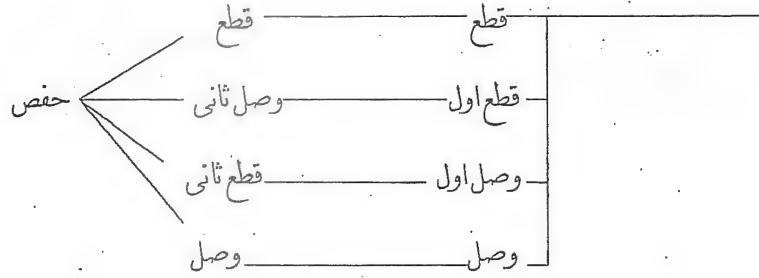
اول سورده

2- Surelerin ortasından اعوذ بسمه ile bir ayetten başlandığında evveli surede olduğu gibi yine dört vecih vardır.

اواسط سورة بدء

اعوذ بالله من الشيطان الرجيم * بسم الله الرحمن الرحيم * امن الرسول ...

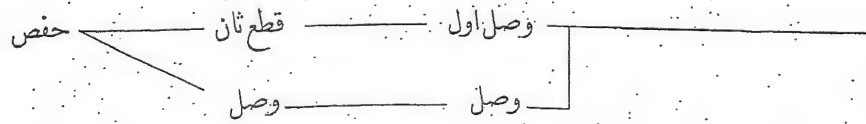
Surelerin eczasından (orta yerleinden) . بسمه اعوذ ile ibtida edildiğinde sure evvelinde olduğu gibi yine dört vecihtir. اِثْحَافُ فَضْلَاءِ الْبَشَرِ isimli eserde :

" لا يجوز وصل البسملة بجزء من اجزاء السورة لامع الوقف ولا مع وصله بما بعده ... "

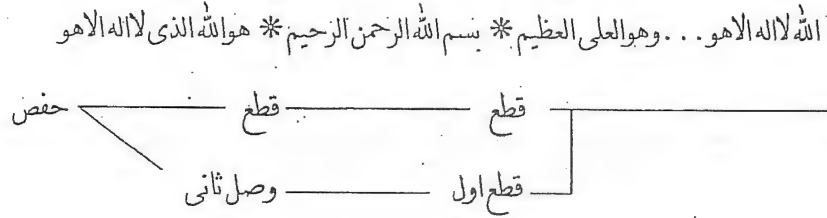
Besmele üzerinde vakfederekte, besmeleyi maba'dına vaslederekte, besmeleyi surenin cüzlerinden bir cüzüne vasletmek caiz değildir. İbaresini gerekçe göstererek اعوذ بسمه ile sure ortalarından ibtida edildiğinde iki vecih şeklinde olduğunu anlayanlar olmuştur.

Hâlbuki eczai süverden بسمه اعوذ ile ibtida edildiğinde söylendiği gibi İki değil, dört vecihtir. Bu ibareyi aşağıda verilen örnekteki gibi anlamak gerekir.

الله لا اله الا هو... وهو العلي العظيم * بسم الله الرحمن الرحيم * هو الله الذي لا اله الا هو

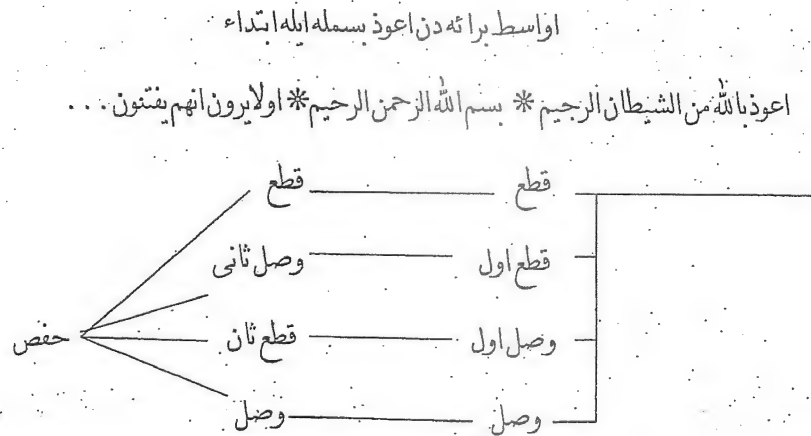
Bu örnekte görüldüğü gibi birinci vecihte besmeleyi, birinci ayetin sonuna bitiştirerek, besmeleden sonra vakfetmek ya da ikinci vecihte olduğu gibi hem biten ayete hemde gelecek ayete bitiştirerek geçiş yapmak caiz değildir. Çünkü besmeleyi makablindeki ayete vaslettikten sonra bismelenin sonunda ister vakf edilsin ister vasledilsin önemli değildir. Önemli olan besmeleyi biten ayete bitişirmemektir. Mezkûr ibarenin böyle anlaşılması gerektiği kanaatindeyiz.

Bu örnekte de görüldüğü gibi mümteni olan vecihler eczai surede بسمه اعوذ ile ibtida edildiğinde değil, eczadan eczaya, sureteyn beyni gibi besmele vecihlerini uygulamakta söz konusu olur ki işte o takdirde قطع كل ve قطع اول وصل ثانى olarak iki vecih vardır.

وصل كل ile وصل اول قطع ثانى vecihleri ise mümtenidir caiz değildir.

3- Tevbe süresinin ortasından بسمه اعوذ ile ibtida edilirse dört vecih vardır.

Ancak bazı âlimler, tevbe suresinin ortasını diğer surelerin ortasından farklı görmüşler ve “sure ortasının hükmü, sure evvelinin hükmüne tabidir.” Prensibinden hareketle tevbe suresinin ortasından bir ayete, başındaki gibi besmelesiz başlanmasının uygun olacağını söylemişlerdir.

Tevbe suresinin dışındaki diğer surelerin orta yerlerinde besmeleyi terk eden imamların, tevbe ortasında almamalarındada bir müşkilat yoktur. Eczada mutlak olarak besmele alınır. görüşünde olanlar ise, tevbenin evvelinde besmele almamayı gerektiren surenin kılıçla nazil olmasının illet olduğuna itibar edenler besmele almaz, bunu illet olarak görmeyenler besmeleyi alırlar.

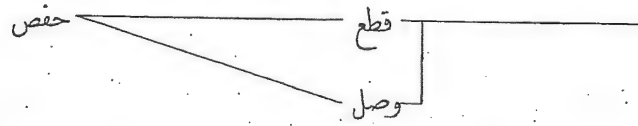
Bütün kurra için eczai suverde besmeleyi almak veya terk etmek konusunda tevbe ile diğer sure ler arasında fark yoktur.

B – Yalnız Euzü ile ibtida halinde:

1 – Tevbe suresinin evvelinden اعوذ ile başlandığında iki vecih vardır.

اول برائه

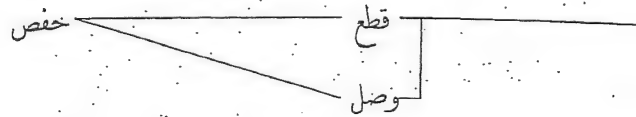
اعوذ بالله من الشيطان الرجيم * براءة من الله ورسوله ...

اواسط سورة هده

2- Sure ortasından yalnız اعوذ ile başlanırsa yine iki vecihtir.

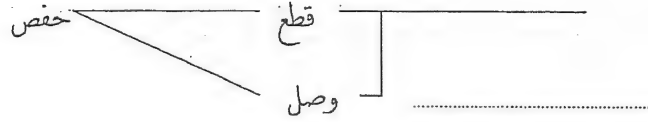
اعوذ بالله من الشيطان الرجيم * سيقول السفهاء من الناس ماولهم

3- Tevbe suresinin ortasından yalnız اَعُوْذُ ile başlanırsa iki vecih vardır.

اواسط برائه دن يا لكز اعوذ اله ابتداء

اعوذ بالله من الشيطان الرجيم * اولايرون انهم يفتنون ...

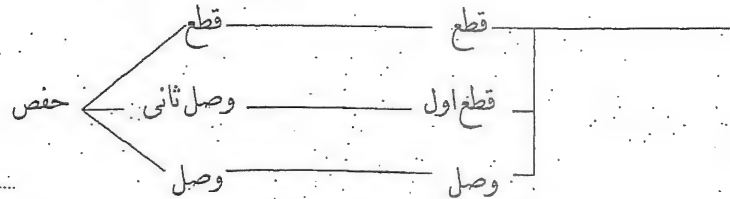
2-İKİ SURE ARASINDA

A- Bir Surenin sonundan başka bir surenin başına geçişte:

1-Enfal ve Tevbe hariç bir surenin sonundan başka bir surenin evveline geçişte (sureteyn beyninde) üç vecih vardır.

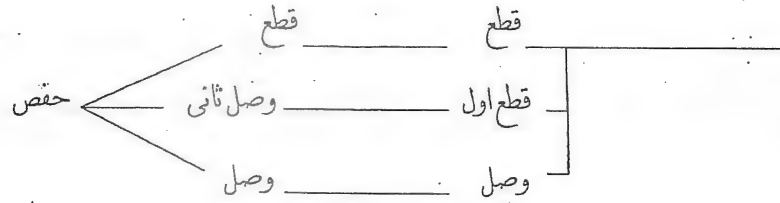
Sure evvelindeki dört vecihden وصل اول قطع ثانى vechi sureteyn beyninde mümtenedir. Caiz değildir. Çünkü besmeleyi surenin sonuna vasledip besmelede kat'ı yapmak besmelenin önceki sreden bir ayetmiş zannına sebep olacağından mümtenedir. Caiz değildir.

غير المغضوب عليهم ولا الضالين * بسم الله الرحمن الرحيم * الم

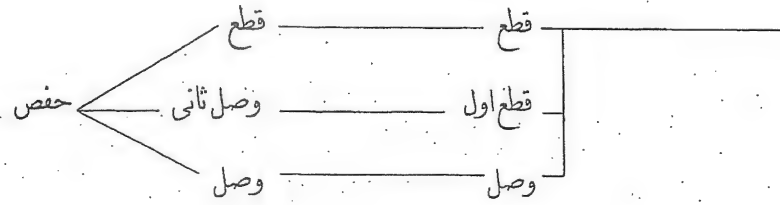
2- Tertibe (kur'an-ı kerim surelerinin sıralanmasına) uymak şartıyla bir surenin sonundan müteakib bir sureye değilde daha sonraki başka bir surenin evveline geçişte tevbe evveli hariç sureteyn beynindeki üç vecih geçerlidir.

غير المغضوب عليهم ولا الضالين * بسم الله الرحمن الرحيم * سبحان الذي اسرى...

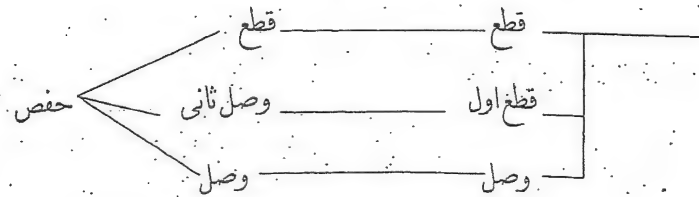
3- Tertibin aksine, bir surenin sonundan, kendinden önceki bir surenin evveline geçişte üçüncü vecih vardır.

ولا يشرك بعبادة ربه احدا * بسم الله الرحمن الرحيم * الركاب احكمت اياته...

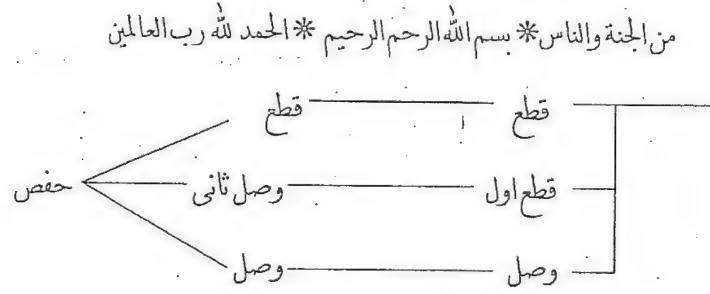

4 - Bir surenin sonundan kendi evveline dönülmesi durumunda üçüncü vecih vardır..

ولم يكن له كفوا احد * بسم الله الرحمن الرحيم * قل هو الله احد

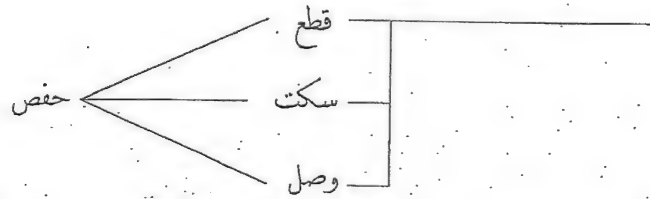
5- Nas suresinin sonundan fatihanın evveline geçişte üç vecih vardır.

6-Enfal suresinin sonundan tevbe suresinin evveline geçişte üç vecih vardır...

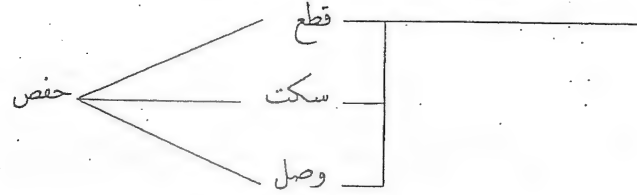
بين الانفال والتوبة

ان الله بكل شيء عليم * براءة من الله ورسوله ...

7- Enfal suresinin sonunu değil de daha önceki surelerden herhangi bir surenin sonunun tevbe evveline bitiştirildiğinde yine üç vecih vardır.

فانصرنا على القوم الكافرين * براءة من الله ورسوله ...

وهذه الواجهة الثلاثة جائزة بين التوبة وبين أي سورة بشرط أن تكون هذه السورة قبل التوبة في التلاوة ... (البدر الظاهرة: 29)

8- Tevbe suresinin sonundan kendi evveline dönülürse tek vecih قطع (kat'ı) dır.

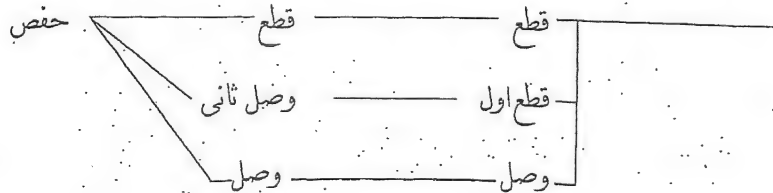
وهو رب العرش العظيم * براءة من الله ورسوله ...

قطع _____ حفص _____

B- Bir surenin sonundan başka bir surenin ortasına geçişte:

1 - Bir surenin sonundan, başka bir surenin ortasına geçişte üç vecihtir.

فانصرنا على القوم الكافرين * بسم الله الرحمن الرحيم * ربنا اغفر لي ولوالدي ...

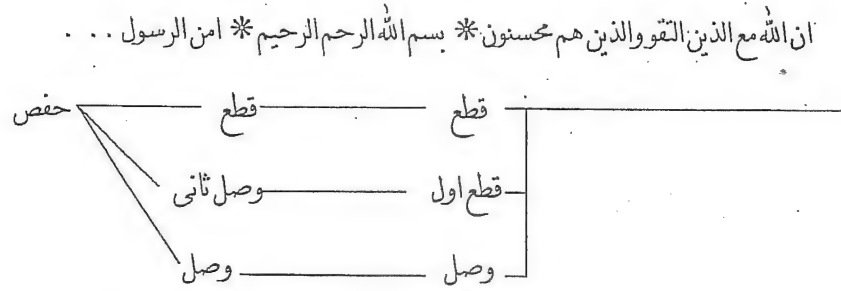

Çünkü biten surenin sonuna bismelenin valsı caizdir...

Tilavette evla olan sure tertibine riayettir. Çünkü Hz. Osman (r.a.) İstinsah mushafı şerif mevcut (elimizdeki) Mushafın surelerinin tertibine göre düzenlenmiş ve şivârında ashaba arzedilmiş itiraz vuku bulmamış icma ve tevatür sabit olmuştur.

Tilavette tertibe riayet evladır mecburiyet değildir. Çünkü surelerin tertibinin işu muhtelefünfihtir.

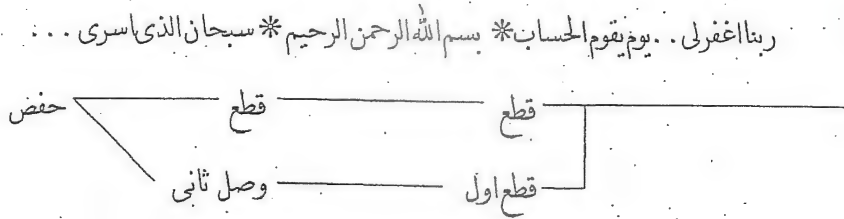
2- Bir surenin sonundan daha önceki bir surenin ortasına geçişte üç vecih vardır.

en surenin sonuna besmelenin valsı caiz »»»»».....

C- Bir surenin ortasından başka bir surenin evveline geçişte:

1- Bir surenin ortasından başka bir surenin evveline geçişte iki vecih vardır.

Kuralı gereği iki vecihden fazla

2- Tevbe suresinden önce olan bir surenin ortasından tevbe evveline geçişte tek vecih vardır.

الله لا اله الا هو... وهو العلي العظيم * براءة من الله ورسوله...

حُفْص _____ قَطْع _____

Not: Diğer vecihler (vasıl ve sekî) hakkında kitaplarda bir kayıt bulamadık. Ancak kat'ı gelebilir.

D- Bir surenin ortasından başka bir surenin ortasına geçişte:

1- Bir surenin ortasından daha sonraki bir surenin ortasına besmele ile (tevbe veya başkası) geçerken iki vecih vardır.

ربنا لاتغفلنا... انت الوهاب * بسم الله الرحمن الرحيم * ان الذين سبقتم...

حُفْص _____ قَطْع _____ قَطْع _____
وَصَل ثَانِي _____ قَطْع اَوَّل _____

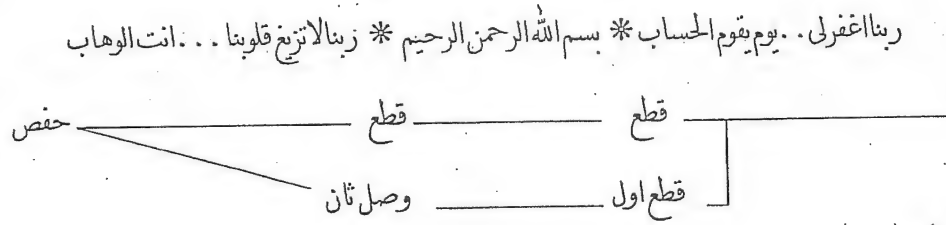
Kuralı gereği iki vecihden fazla la yajüzü ve bismillatın bir kısmından ibaret olan ayetlerin bir arada okunması caiz değildir.

2- Bir surenin kendi içinde bir ayetten, daha sonraki başka bir ayete geçerken iki vecih vardır.

الله لا اله الا هو... وهو العلي العظيم * بسم الله الرحمن الرحيم * امن الرسول...

حُفْص _____ قَطْع _____ قَطْع _____
وَصَل ثَانِي _____ قَطْع اَوَّل _____

3-Bir surenin ortasından daha önceki bir surenin ortasına besmele ile (tevbe veya başkası) ya da bir surenin kendi içinde bir ayetten, daha evvelki başka bir ayete geçerken iki vecih vardır.⁷⁷

⁷⁷ Abdullah Efendizâde.12.13.14; İbnü'l-Cezeri, en-Neşr, 1/267; Buğyetü'l-Mürîd min - ahkâmî't-tecvid, s.136; Abdü'l-Fettah acmi el- Marsafî, Hidayetü'l-Kari ilatecvid'i-Kelami'l-Bari s.568; Kadı, abdü'l-Fettah, el-Buduru'z-zahi-rah, s. 24.25.26.27.28.29; el-Fethu'r Rahmani şerh-u kenzi'l Meani bi-tahrir'i Hirzi'l- emani fi'l-Kıraat s.42.43; Dimyati, İthaf, 20.120.121.122; Muhammet Salim muhaysin, el-Mühezzeb s. 30.31.32.33; Dimyati, ithaf, 121; Abdullah Efendizade, Umdetu'l-Hallan, İstanbul 1228 s.12

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Kıraatle İlgili Tarihsel Bilgiler (Kıraat Kavramı ve Asım Kıraatı)

Kıraat ilmi:

Kur'an-ı Kerim kelimelerinin okunuşlarını ve okunuş farklılıklarını, nakledenlerine nispet ederek bildiren ilme "Kıraat İlmi" denir.⁷⁸ Kıraat İlmi, Kur'an-ı Kerim'le doğrudan ilgili olan ilimlerin başında gelmektedir.⁷⁹

Kıraat İlminde, kelimelerin telaffuz ve okunuşları incelenmekte, mütevâtir ihtilafları tesbitle koruma melekelerini kazandırma amaçlanmaktadır. Böylece kelime telaffuzlarında hata, tahrif ve tağyir ihtimalleri ortadan kalkmış olur. Ayrıca kıraat imamlarının okuyuş biçimleri ile kıraat ilmi sayesinde Kur'an'ın okunuş şekilleri (hadir, tedvir, tertil) de bilinmiş olur. Bu ilmin ihmal edilmesi durumunda, kıraatlara dayalı olarak çıkarılan dîni hükümlerle, bir takım fikhî konuların dayanakları yitirilmiş olur.⁸⁰ Ebu'd-Derdâ: "Kur'an'ın vecihlerini tam öğrenmeyince fikhun tamamını anlayamazsın." demiştir.⁸¹ Meydana gelmesi istenmeyen böyle vahim bir sonuç, ancak Kıraat İlmiyle önlenebilir.

İmâmu'l-Harameyn Cüveynî'nin beyanına göre Kur'an-ı Kerim'in zayı olmaması ve tahrifine mahal bırakılmaması için her asırda bu ilmi bilen bir cemaat silsilesi bulunması lazımdır. Aksi halde müslümanların tamamı günahkâr olacaktır. Dolayısıyla bu ilmin lüzum ve muhafazası ile erbabının çoğalması hususu, her asırda dikkate alınmış ve esbabına tevessül olunmuştur.⁸²

Kıraat ilminin doğuşu:

Peygamber Efendimiz, Mekke'deki Kureyş kabilesindendi. Dolayısıyla başlangıçta Kur'an âyetleri Kureyş lehçesi üzere iniyordu. Fakat Peygamberimiz'in etrafındaki kabileler Arapça konuşmakla birlikte, kültür, dil, ifade tarzı, lehçe ve şive yönünden farklı idiler. Efendimiz onlara Kureyş lehçesi ile Kur'an okurken, Kur'an'ı tam ve doğru bir şekilde anlayıp anlamadıklarından endişe ediyordu. Übey b. Ka'b (r.a.)'ın rivayet ettiği bir hadis-i şerif bu endişeyi dile getirmekte, okunuşların ve teleffuzların artırılmasını istemekte idi. Bu hadis-i şerifin meali şöyledir: Resûlullah (s.a.v.) Cebrail'e: "Ey Cibril! Ben, ümmî olan bir kavme gönderildim. Bunların arasında, yaşlı kadınlar, ihtiyar erkekler, çocuklar, hiç kitap okumayan adamlar var," dedi ve bu konuyu değişik zamanlarda Cebrâil (a.s.)'a tekrarladı. Neticede Hadis ve Kıraat literatüründe "Ahrufu's-Seb'a" denilen yedi harfle Kur'an'ı okuma müsaadesi Allah tarafından kendisine verildi. Bununla ilgili hadis-i şeriflerden birkaç tanesi şöyledir:

⁷⁸İbnu'l-Cezerî; Ebu'l-Hayr Şemseddin Muhammed b. Muhammed, (ö.833/1429), Müncidu'l-mukriin ve mürişidu't-tâlibîn, Beyrut 1400, s.3; Dimyatî; Ahmed b. Muhammed b. Ahmed Bennâ, (ö. 1117/1705), İthâfu fudalâi'l-beşer fi'l-kirâati'l-erbaa aşer Mısır 1359, s.5. Eser; Münteha'l-emânî vel-meserrât fi ulûmi'l-kirâa olarak da bilinir.

⁷⁹Abdulfettâh el-Kâdi, el-Büddürü'z-zâhire fi'l-kirâati'l-aşri'l-mütevâtire, Beyrut 1981/1401, s.7

⁸⁰Dimyatî, a.g.e., s. 5

⁸¹İbn Sa'd; Ebû Abdullah Muhammed b. Sa'd b. Menî' ez-Zühri, (0.230/845), et-Tabakâtü'l-Kübra, Beyrut 1376/1957, II.357

⁸²Suyûtî; Ebu'l-Fazl Celaleddin Abdurrahmân b. Ebû Bekr, (ö.911/1505), el-İtkân fi ulûmi'l-Kur'an, Mısır 1279, I, 103; Sıraf-ı Müstakim, (Neşreden: Eşref Edib) Ravzatu'l-Kurrâ makalesi Ahmed Hilmi, VI, 276

1. İbn Abbas (r.a.)'ın rivâyetiyle gelen hadis-i şeriftir ki, bu hadis-i şerif sahih hadis kaynaklarında geçmektedir. Resûlullah (s.a.v.) buyurdu ki: "Cibrîl bana (Kur'ân'ı) bir harf üzere okuttu. Ben yedi harfe varıncaya kadar artırmasında ısrar ettim."⁸³

2. Bu ısrarın ve diyalogun nasıl olduğunu yine Übey b. Ka'b (r.a.)'den gelen başka bir hadis-i şerif şöyle ifade buyuruyor: Nebî (s.a.v.), Benî Gıfar çukuru yanında iken, Cebrail (a.s.) O'nun yanına geldi ve dedi ki: "Muhakkak Allah, ümmetinin Kur'ân'ı bir harf üzere okumalarını sana emrediyor." Resûlullah, "Allah'ın affını ve mağfiretini dilerim. Ümmetimin buna gücü yetmez." dedi. (Cebrâil) O'na ikinci defa geldi: "Muhakkak Allah sana, ümmetinin Kur'ân'ı iki harf üzere okumalarını emrediyor." dedi. Resûlullah: "Allah'ın affını ve mağfiretini dilerim. Benim ümmetimin buna gücü yetmez." dedi. Sonra O'na üçüncü defa geldi: "Muhakkak Allah sana, ümmetinin Kur'ân'ı üç harf üzere okumalarını emrediyor." dedi. Resûlullah: "Allah'ın affını ve mağfiretini dilerim. Ümmetimin buna gücü yetmez." dedi. Sonra O'na dördüncü defa geldi ve dedi ki "Muhakkak Allah sana, ümmetinin Kur'ân'ı yedi harf üzere okumalarını emrediyor. Hangi harfle okurlarsa doğruyu bulmuşlardır."⁸⁴

3. Konu ile ilgili müşahhas bir misali içeren bir hadis-i şerif de; Hz. Ömer (r.a.) ile, Ashab-ı Kirâm'dan Hişâm b. Hakim (r.a.) arasındaki bir olay ve diyalogdan sonra irad edilmiştir. Şöyle ki: Hz. Ömer (r.a.)'den şöyle dediği rivayet olunmuştur: Resûlullah (s.a.v.)'in sağlığında, (namaz esnasında) Hişâm b. Hakim'in Furkân sûresini okuduğunu işittim. Duydum ki, Hişâm bu sûreyi, Resûlullah'ın bana okutmadığı bir takım harflerle okuyor. Az kaldı üzerine atılacaktım. Fakat selam verinceye kadar güçlükle sabrettim. Selam verir vermez hemen rîdâsını göğsünün üzerine toplayıp: "Bu sûreyi sana -senden duyduğum gibi- kim okuttu?" diye sordum. Hişâm: "Resûlullah okuttu." dedi. "Yalan söylüyorsun! Çünkü Resûlullah bu sûreyi bana senin okuduğundan başka (bir şekilde) okuttu" dedim ve onun yakasından tutarak Resûlullah (s.a.v.)'e götürdüm. "Ya Resûlallah! Şunun Furkân sûresini bana okuttuğunuzdan başka bir harfle okuduğunu işittim." dedim. Resûlullah bana: "Hişâm'ın yakasını bırak!" buyurdu. Ona da, "Ya Hişâm oku!" diye emretti. O da işittiğim veçhile okudu. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.):

{ هَكَذَا انزلت } "böylece indirildi" buyurdu. Bundan sonra bana da: "Ya Ömer oku!"

dedi. Ben de Resûlullah (s.a.v.)'in bana vaktiyle okuttuğu gibi okudum. Bana da:

{ اِنْ هَذَا الْقُرْآنُ انزلَ عَلَى } "böylece de indirildi" (dedi ve ilaveten) { وهَكَذَا انزلت }

"Bu Kur'ân yedi harf üzerine indirildi. Bunlardan hangisi kolayınıza gelirse onu okuyunuz." buyurdu.⁸⁵

⁸³Buhari, Fazailu'l- Kur'an 5. bab; Zerkêşî; Ebû Abdullah Bedreddin Muhammed b. Bahadır b. Abdullah, (8.794/1392), el-Burhan fi ulûmi'l-Kur'an, (thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim) Lübnan 1391/1972, I, 211; Zerkânî; Muhammed Abdulazîm, (8.1367/1948) Menâhilu'l-irfan, Mısır 1362/1943:I, 140.

⁸⁴İbnu'l-Cezerî, en-Neşr fi'l-Kırââtü'l-Aşr, Mısır t.y., I, 19-20; Zerkânî, a.g.e., I, 142-143.

⁸⁵Zerkêşî, a.g.e., I, 211; Zürkânî, a.g.e., I, 140.

Yedi Harf:

Bu yedi harf nedir? İslam uleması bu yedi harf üzerinde çok ihtilaf etmiş ve birçok yorumlar yapmışlardır. Bu kelimenin 'kurka yakın manaya muhtemel olduğu ileri sürülmüştür.⁸⁶ Bu konuda:

1. Helal, haram, muhkem, müteşâbih, emsal, inşâ ve ihbardır,
2. Nâsih, mensûh, hâs, âm, mücmel, mübeyyen ve müfesserdir,
3. Emir, nehy, talep, dua, haber, istihbar ve zecrdır,
4. Va'd, va'id, mutlak, mukayyed, tefsîr, i'rab ve te'vildir... Şeklinde görüşler ileri sürülmüştür.

İmam Cezeriye Göre Ahruf-u Seb'a Ne Demektir:

Ancak İmâm-ı Cezerî bu mevzuda serdedilen görüşlerin sıhhatli olmadığını, Hişâm hadisi vb. hadislerde görüldüğü gibi sahâbenin ihtilafa düşüp Hz. Peygamber'e gitmelerinin, tefsîr, ahkâm vb. ihtilaflardan olmayıp, Kur'ân-ı Kerîm'in harflerinin okunuşundaki ihtilaftan olduğunu; bu konuda kendisini tatmin edecek bir fikir kapısı açması için Cenab-ı Hakka iltica edip otuz küsur sene kıraatlerin sahihini, şâzzını, zayıf ve münkerini araştırarak beklediğini ve sonunda yedi harfin yedi vecih ihtilafı olduğuna kanaat getirdiğini ve bunların:

1. Kelimenin lafzı ve manası değişmeden harekede vuku bulan ihtilaf:

الْبُخْلُ - الْبَخْلُ، يَخْسِبُ - يَخْسِبُ gibi

2. Kelimenin lafzı değişmeden harekesinin değişmesiyle mananın değişmesi şeklinde vuku bulan ihtilaf: فَتَلَقَىٰ آدَمَ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ - فَتَلَقَىٰ آدَمَ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ gibi.

3. Resm-i hatta değişiklik olmaksızın harflerin değişmesiyle mananın değişmesi şeklinde vuku bulan ihtilaf: تَتَلَوْا - تَتَلَوْا gibi.

4. Kelimenin resm-i hattı ve telaffuzu ayrı olup manada değişiklik olmaması şeklinde vuku bulan ihtilaf: بَسْطَةً - بَسْطَةً gibi.

5. Kelimenin resm-i hattı ve telaffuzu ayrı olup manada da değişiklik olması şeklinde vuku bulan ihtilaf: أَشَدَّ مِنْكُمْ - أَشَدَّ مِنْهُمْ gibi.

6. Takdim ve te'hîrden dolayı meydana gelen ihtilaf:

يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيَقْتُلُونَ وَيُقَاتِلُونَ - يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيَقْتُلُونَ وَيُقَاتِلُونَ gibi.

⁸⁶ Suyûtî, a.g.e., I, 57.

7. Resm-i hatlarda ve telaffuzda ziyâdelik ve noksanlık şeklinde vuku bulan ihtilaf: وَاصِي - وَاصِي misallerindeki gibi olduğunu beyan ederek Ahruf-i Seb'a'nın bu yedi tasnifin dışında olamayacağını söylemiştir.⁸⁷

Ancak izhâr, idgâm, ravm, işmâm, tefhim, terkîk, med, kasr, imâle, fetih, tahkik, teshil, nakil gibi vecihler lafız ve mana ihtilafı cinsinden değildir. Fakat bu vecihlerin lafız ve mana ihtilafı cinsinden oldukları farzedilecek olsa bunlar; yukarıdaki tasnifin birinci şıkkına dahil olurlar.⁸⁸

İmâm-ı Cezerî uzun araştırmaları sonucunda bu kanaate vardıktan sonra kendisinden çok önce yaşamış olan İbn Kuteybe (ö.276/889) nin de bu kanaate varmış olduğuna vakıf olduğunu bildirmektedir.⁸⁹ Bu konuda İbn Abdî'l-Berr (Ö.463)⁹⁰ ve Kâdî İbnu't-Tayyib de aynı fikre sahiptir.⁹¹

Kırâatlar arasındaki ihtilaflar, tezat ve tenakuz teşkil etmez. Peygamber (s.a.v.) den sahih olarak sabit olan kırâatlara! hepsini kabul etmek gereklidir. Ümmetten hiç bir kimse kırâatlardan birisini reddedemez. Hepsinin Allah tarafından indirilmiş olduğuna iman etmek lazımdır. Çünkü kırâatların birbirlerine olan nispeti, Kur'ân-ı Kerîm'in bir âyetinin diğer bir âyetine olan nispeti gibidir. Hepsine iman etmek, ilmen ve amelen manasının gereklerine uymak lazımdır.

Kıraat imamlarının ihtilafları; fukahâ ihtilafları gibi içtihadı dayalı bir ihtilaf değildir. Çünkü fukahâ ihtilafları hata ihtimali olmakla beraber diğerine nispetle doğrudur. Fakat her kıraat diğerine nispetle hata ihtimali olmaksızın haklı ve doğrudur.⁹²

Günümüzde Ahruf-i Seb'a'nın Mevcudiyeti:

1. Ahruf-i Seb'a'nın tamamı günümüzde mevcuttur. Fukahâ, kurrâ, mütekellimün ve daha başkalarından bir grup âlim bu görüşte olup; bunlar Hz. Osman'ın mushaflarının Ahruf-i Seb'a'nın tamamına şâmil olduğu görüşündedirler. Buna gerekçe olarak da ashâb-ı kirâmın Kur'ân'ın hıfzına ve onu tebliğe aşırı düşkün ve vahiyden bir şeyi ihmal veya zayi etme hususunda asla birleşmeyen bir topluluk olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bunun içindir ki Hz. Osman; Resûlullah (s.a.v.) den sabit olan kırâatları cem'; sabit olmayanları terk etmeyi, ortaya; tanzim edilmiş ve tertiplenmiş, tefsir mahiyetinde bazılarının dercetmiş olduğu te'villerden ve bazılarının mensûhiyyetinden haberdar olmadığı mensûh tilâvetlerden arındırılmış, kendisinde sıkıntı olmayan bir kitap koymayı istemiştir.⁹³

⁸⁷ İbnu'l-Cezerî, a.g.e., I, 26-27; Suyûtî, a.g.e., I, 57.

⁸⁸ İbnu'l-Cezerî, a.g.e., I, 26-27; Suyûtî, a.g.e., I, 58.

⁸⁹ İbnu'l-Cezerî, a.g.e., I, 27; Suyûtî, a.g.e., I, 57.

⁹⁰ Zerkâfî, a.g.e., I, 214.

⁹¹ Zerkâfî, a.g.e., I, 160.

⁹² İbnu'l-Cezerî, a.g.e., I, 51-52; Zerkâfî, a.g.e., I, 149.

⁹³ İbnu'l-Cezerî, a.g.e., I, 31; Zerkâfî, a.g.e., I, 168.

2. Taberî, Tahâvî, İbn Hibbân gibi zevat Hz. Osman'ın, Hz. Hafsa'nın yanındaki Kur'an'ı istinsah ettirdiği zaman, ümmetin ihtilaftan kurtulması için bir harf olarak istinsah edilmesini emrettiğini ileri sürmüşlerdir.⁹⁴ Taberî, Kur'an'ın cem' ve mushafların istinsahı delil getirerek müslümanların bugün bir harf okumaları gerektiğini ileri sürmüştür. Taberî diğer önemli bir noktaya temas ederek "Mademki Hz. Osman bir harf üzerine topladı, diğer altı harf ne oldu? Hâlbuki Resûlullah onları okumuş ve onlarla okumaya müsaade etmişti. Bunlar nesh edilerek kaldırıldılar mı yoksa ümmet unuttu mu? Bu ise hıfzı ile emrolunan şeyi zayi etmektir."

Taberî bu sorulara şu şekilde cevap veriyor: "Altı harf neshedilip kaldırılmadı, hıfzı ile memur olduğu hâlde ümmet onları zayi etmiş de değildir. Fakat bu yedi harften hangisiyle isterse onunla kıraat ve hıfızda muhayyerdir. Buna bir misal vermek gerekirse zengin bir kimse yemininden dönerse üç keffarettten biriyle mükelleftir. Köle âzâd etmek, on fakir doyurmak veya on fakir giydirmek. Bunların birini yapınca Allah'ın hükmüne isabet etmiş, bu vacipten üzerine düşen Allah hakkını da eda etmiş olur."⁹⁵

3. Selef ve halef ulemâsının büyük çoğunluğu Hz. Osman mushaflarının Kureys lehçesi ile son arzaya göre yazıldığı ve yazısının da nokta ve harekeden arındırılarak Ahruf-i Seb'a'nın bazısını kapsayacak şekilde olduğu görüşündedir. İmâm-ı Cezerî de doğruluğu aşikâr olan görüşün bu görüş olduğunu, kendilerinden istifade edilen sahih hadislerin de buna delâlet ettiğini söylemiştir.⁹⁶

Müslümanlar; konusu doğrudan doğruya Kur'an olması bakımından, Kıraat ilmiyle asırlar boyu meşgul olmuşlardır. Asr-ı saadette müslümanların ilk öğrendikleri ilmin Kur'an, dolayısıyla Kıraat İlmi olduğu bellidir. Sahabe de Kur'an'ı ve onun kıraatini öğrenmiş ve ezberlemiştir. Nitekim Hz. Peygamber'in bizzat kendisi ashaba Kur'an tilâvet etmiş, onlara okutmuş, kendilerine kurrâ denilen sahâbileri belde ve bölgelerde Kur'an muallimi olarak görevlendirmiştir.⁹⁷ Kur'an nüshalarını çoğalttıran Hz. Osman da bu nüshaları belli başlı merkezlerle Kur'an'ın eda keyfiyetini bilen kâilerle göndermiştir.⁹⁸ Bu bakımdan Kıraat İlmi İslâmî ilimlerin ilki ve en kıdemlisidir.

Hz. Osman'ın göndermiş olduğu bu mushaflar; noktasız ve harekesiz oldukları ve yazılış şekillerinin de muhtelif kıraat vecihlerine ihtimali olduğundan, kıraat ve Kur'an'ı rivayet ve telakkide asıl umde, mushafların hattı olmuştur. Hz. Osman'ın mushaflarla gönderdiği kimseler, götördükleri mushaflarına uygun olan kıraatlarla bulundukları beldede yaymaya başlamıştır.

Sahâbe-i kiram; Kur'an-ı Kerim'i Resûlullah (s.a.v.)'den farklı şekillerde alıyorlardı. Onlardan bazıları bir harf, bazıları iki harf, bazıları da daha fazla alıyordu. Böylece bu farklılıklar, tabiî ve sonrakilerde aynı şekilde devam etmiştir.

⁹⁴ Nevev, Şerhu Sahih-i Müslim, Lübnan 1392/ 1972, 6/ 100; Zerkeşi, a.g.e, I, 224, 226, 239, 241; Zürcânî, a.g.e, I, 168; Ebu Muhammed b. Hammus b. Muhammed Mekki b. Ebu Talib, (ö, 437/ 1845), el-İbane an meani'l-Kıraat (thk. Abdulfettah İsmail Şibli) Mısır t.y., s. 2-9; İbnü'l-Cezerî, a.g.e, I, 31-33

⁹⁵ Taberî; Ebu Cafer ibn Cerir Muhammed b. Yezid (ö.310/ 923), Camiu'l- beyan fi tefsiri'l-Kur'an, Mısır, Matbaatu'l-Meymuniyye 1321. I, 58, 63-65.

Taberî bir yandan Hz. Osman Mushaflarının bir harf üzere istinsah edildiğini ileri sürerken diğer yandan geri kalan altı harfin neshedilip kaldırılmadığını ve yedi harfin hangisiyle olursa olursa olsun hıfz ve kıraat muhayyerliğini savunmaktadır.

⁹⁶ İbnü'l-Cezerî, a.g.e, I, 31-33; İbnü'l-Cezerî, Mütncidü'l-Mukriin, s. 54-56; Zerkani, a.g.e, I, 258

⁹⁷ İbnü'l-Cezerî, en-Neşr fi'l-Kıraati'l-Aşr, I, 6-9; Zürcânî, a.g.e., I, 29, 241

⁹⁸ Zerkeşi, a.g.e., I, 329; Dinyâti, a.g.e., s. 5-6; Zerkânî, a.g.e., I, 413-414

Bu farklılıkların sebebi; Kur'ân-ı Kerîm'in kendisiyle nazil olduğu Ahruf-i Seb'a dır ki, hepsi Allah kalındandır. Yoksa ne Peygamberden ne de kurrâ imamlardan veya başkasındandır.⁹⁹

Müslümanlardan pek çok kimseler kendilerini Kur'ân-ı Kerîm'in lafızlarını, okunuş şekillerini, vücûh ve edasını zapt ve ta'lîm etmeye vakfedip, bu yolda ümmetin kendilerine tabi olduğu insanlar olmuşlardır ki seb'a ve aşere imamları bunlardır.¹⁰⁰

Bu manada üstün vasıflara sahip olan kıraat imamları olduğu gibi, bu meziyetlerin hepsine sahip olmayan imamlar da vardı. Bu cihetle ihtilaflar çoğaldığından, bazı bid'at ehli, kendi sapık inançlarına uygun şekilde Kur'ân-ı Kerîm'i tilavet etmeye koyulup sahih kırâatların içerisinde bu batıl inançların yayma girişiminde bulununca, hak ile bâtilin birbirine karışması endişesini duyan İslam toplumunun önde gelen âlimleri, kırâatların sahih, şaz, meşhur, müdrec olanlarını tespit etmek üzere bir takım usul ve esaslar ortaya koyarak bu kırâatların ayrışmalarını sağlamışlardır.

Sahih Kırâatlar İçin Muteber Olan Şartlar:

Sahih kırâatlar için muteber olan üç şart vardır ki bu şartlarda otoriteler ittifak halindedir.

1. Kıraat, bir vecihle de olsa Arapça gramere uygun olmalıdır.
2. Hz. Osman tarafından istinsah edilen mushaflardan birisinin resm-i hattına ihtimalen de olsa uygun bir kıraat olmalıdır. (Resm-i hat noktasız ve harekesiz olduğu için bir çok veche ihtimali olabilir.)
3. Kıraatin, Hz. Peygamber'e müttaşıl bir senedinin olması lazımdır.

Bu şartları taşıyan bir kıraat, sahih kıraattir ki onu ne reddetmek caizdir ne de inkarı helaldir. O, Ahruf-u Seb'a'dan olup, insanların onu kabul etmesi gerekir, inkârı küfrü gerektirir.

Eğer bu şartlardan birisi bile eksik olursa bu kıraat konumu itibariyle ya şazdır yahut zayıf veya bâtıldır.¹⁰¹

Kıraat İmamlarının Yaşadığı Asır:

Kıraat imamlarının büyük çoğunluğunun 1. ve 2. yüzyıllarda yaşaması, bazılarının ashapla görüşmesi ve Mekke, Medine, Küfe, Basra, Şam gibi çok sayıda sahâbînin yaşadığı merkezlerde bulunması ve kendilerinden sonra kırâatları yazılı hale gelinceye kadar hadis ilmindeki tevatür şartına uygun olarak çok sayıda râvi tarafından nakledilmiş olması kırâatlarına olan güveni artırmış, âdeta kırâatları üzerinde sükûti tevatür ve icmâ gerçekleşmiştir.¹⁰²

⁹⁹ Zerkânî, a.g.e., I, 413

¹⁰⁰ Sırât-ı Müstakim; 6/267

¹⁰¹ İbnü'l-Cezerî, a.g.e., I, 9-14; Zürkânî; a.g.e., I/414-418

¹⁰² Suyûtî; a.g.e., I, 92-93; Zürkânî, a.g.e., I, 412; TDV İslam Ansiklopedisi, Kıraat maddesi XXV, 429

Kıraatta Metod:

Kırâatlar hicrî 5. asra kadar infirâd metodu ile okunmuştur. İnfirâd metoduyla her bir râvînin birçok rivayetinden her biri için ayrı ayrı hatimler okuma çok uzun yıllar aldığından kıraat ilmine olan rağbet azalmış, bu ilme olan rağbeti tekrar artırmak ve zamandan tasarruf etmek için benzer kırâatları birleştirilerek bir tek hatimde bütün kırâatları okuma usulü olan indirâc metodu geliştirilmiştir.

Kıraat İlminin Türkiye'ye İlk Gelişi

Hicrî 5. asırdan günümüze kadar indirac metodu uygulanmaktadır.¹⁰³ Hicrî 798, milâdî 1395 yılında Sultan Bayezid tarafından Osmanlı ülkesine davet edilen İmam Cezerî ile ilmi kıraatin tedrisine Bursa'da başlanılmış oldu. Hâce-i Sultanî unvanını alarak Bursa'da 7 yıl kadar kalan İmam Cezerî padişahın çocuklarının ilm-i tahsiliyle meşgul olmuş ve başta Bursa Yeşil Camii'nin mîmârı İvaz Paşa olmak üzere birçok kişiye İlm-i Kıraat okutmuştur. Kendisi bu ilme ait olan usulleri geliştiren ve bu sahada en mükemmel eserleri kaleme alarak tartışmasız bir otorite sahibi olan büyük bir şahsiyettir.¹⁰⁴ Kendisi ve diğer selef-i salihîn; Kur'ân-ı Kerîm'in lafızlarının, vecihlerinin ve kıraat edasının nasıl alınıp, nakledildiğini beyan, mahfûziyyetini ve resm-i hattını te'yid eden birçok manzum ve mensur eserler meydana getirmiş ve İslam toplumuna büyük hizmetler yapmışlardır.¹⁰⁵

¹⁰³ İbnu'l-Cezerî, a.g.e., 11, 194 vd.; Şerhu Tayyibetî'n-neşr fi'l-Kırââtî'l-Aşr, Beyrut 1420/2000, s. 163 vd.; Dimyâtî, a.g.e., s. 17

¹⁰⁴ İbnu'l-Cezerî, Mûncidu'l-mukrîm; s. 6; Sirât-ı Müstakîm, 6/267

¹⁰⁵ Sirât-ı Müstakîm, 6/275

Kıraatların İstanbul Tarîki ve Mısır Tarîki Olarak Adlandırılması:

Kanunî Sultan Süleyman'dan itibaren bu kıraat ihtisas ilmi; okuyan ve dinleyen tarafından fazla yoğunluk istediği için medrese programlarına sığmamış, Dâru'l-Huffaz ve Dâru'l-Kurrâ'larda müstakil olarak okutulmuştur.

Daru'l-Kurrâlar: Bu medreseler Kur'ân öğretimiyle ilgili medreselerdir. Bu medreselerde iki kademeli öğretim yapıldı. Sıbyan mekteplerini bitiren öğrenci önce birinci kademe Dâru'l-kurrâ'ya girerdi. Burada Kur'ân-ı Kerim'i ezberledikten sonra ikinci kademe Dâru'l kurrâ'ya devam ederdi. Burada da kıraat ve mahreç (seslerin çıkış bilgisi) öğrenilirdi. Bu medreseler genellikle cami görevlileri ve kıraat ilmi öğrenenlerin devam ettikleri medreselerdi. Çoğu zaman cami bitişiklerinde bulunurlardı.

Kıraat İlmi İslam beldelerinde İstanbul Tarîki ve Mısır Tarîki olarak adlandırılan ve kabul gören iki usulle okutulmaktadır. Asıl itibariyle bu tarîklerin birincisine Teysîr, ikincisine Şâtıbiyye Tarîki denir. Bu tarîklerin İstanbul Tarîki ve Mısır Tarîki olarak adlandırılmasının sebebi şudur: Kanunî Sultan Süleyman zamanında Mısır âlimlerinden Nâsruddîn Tablâvî'nin damadı ve en iyi talebesi olan üstâd, muhakkik ve mukrî, eş-Şeyh Ahmed el-Müseyrî el-Mısırî hicrî 9.¹⁰⁶ asrın ortalarında Uzun Mehmet Paşa'nın tavassutuyla İstanbul'a gelip Eyüp Sultan Camii'ne imam olmuş, kıraat ilmini neşretmek için meclisine ciddiyetle devam edenlere Teysîr tarikiyle kıraat okutmuştur. H. 1006 yılında ölen ve Uzun Mehmet Paşa'nın türbesinin dışına defnedilen Şeyh Ahmed el-Müseyrî el-Mısırî nin okutmuş olduğu bu usul İstanbul'da ve diğer Osmanlı topraklarında İstanbul Tarîki adıyla yayılmış ve şöhrat bulmuştur.

İkinci tarîk olan Şâtıbiyye ise Şeyh Nâsruddîn Tablâvî'nin talebelerinden Şeyh Şehâzetul-Yemeni, Şâtıbiyyeyi esas alarak Mısır'da kıraat ilmini okutmuş ve bu cihetle sonradan bu tarîke Mısır Tarîki ismi verilmiştir. Daha önceden İstanbul Tarîki okumuş olan bazı kurrâ, hac için *hicaza* giderken Mısır'a uğrayarak teberrüken Mısır Tarîkinden okumuşlarsa da Mısır Tarîkinin Osmanlı topraklarında asıl yaygınlaşması; h.1088 tarihinde Mısır'dan Şeyh Ali el-Mensûrî'nin İstanbul'a gelerek bu tarîki okutması ile olmuştur. Böylece Osmanlı topraklarında ve özellikle İstanbul'da her iki tarîk de yaygınlaşarak günümüze kadar gelmiştir.

Her iki tarîk için de meşâyih-ı kirâmının ihtiyarı ile bazı vecihlerin alınıp bazısının terk edildiği muteber meslekler vardır. Bazı meslek sahipleri; mütেকaddimûna göre muteber me'hâzlerin ibârelerinin zahiriyle amel etmiş, diğer bazısı ise eda ehli olan kimselere göre kendisinde ızdırab veya zayıflık olan vechi terkedip ihtiyatla amel etmiştir. Böylece kıraat ilminde azîmet ve ruhsat metodu oluşmuştur.

İslam beldelerinde İstanbul Tarîki ve Mısır Tarîki için; me'hûz ve muteber olanlardan meşhur olan ikişer meslek vardır.

¹⁰⁶ Burada her ne kadar hicrî 9.asrın ortalarında denmiş ise de aynı eserde Kanunî'nin emri ve Uzun Mehmet Paşa'nın tevassuğu ile Mısır'dan getirildiği ve merhum Ahmed el-Müseyrî el-Mısırî'nin 1006 yılı vefat tarihi olarak verildiğine göre; bu tarih 9. asrın değil 10. asrın ortaları olmalıdır.

İstanbul Tarîkî'nin Meslekleri:

1. Mesleği: Kendisinde azimet metodunun esas alındığı, itilâf kitabının müellifi ve Sahih-i Buhârî'nin şarihi Yusuf Efendizâde Şeyh Abdullah Efendi'nin mesleği olan itilâf Mesleğidir.

2. Mesleği: Kendisinde ruhsat metodunun esas alındığı, Kastamonulu Şeyh Ahmed es-Sûfî'nin mesleği olan Sûfî mesleğidir. İstanbul Tarîkî'nde günümüzde bu meslek uygulanmaktadır.

Mısır Tarîkî'nin meslekleri:

1. Mesleği: Kendisinde azimet metodunun esas alındığı, Mütkin adlı kitabın müellifi Şeyh Muhammed en-Na'imî Efendi'nin mesleği olan Mütkin Mesleğidir.

2. Mesleği: Kendisinde ruhsat metodunun esas alındığı, Mürşidu't-Talebe adlı kitabın müellifi Şeyh Atâullah Efendi'nin mesleği olan Atâullah Mesleğidir. Mısır Tarîkî'nde günümüzde bu meslek uygulanmaktadır.

Kırâat-ı Seb'a: Yedi imamın kıraatinin ikişer râvîsiyle birlikte okunmasıdır. Bu da Ebû Amr ed-Dânî'nin Kitâbu't-Teysîri ile İmamı Şâtıbî'nin Hırzu'l-Emânî diye isimlendirilen Kasîde-i Lâmiyye'sinin muhtevasıdır.

Yedi Kıraat İmamları:

1. Nafi: Ebû Abdîrrahman Nafi b. Ebi Nuaym el-Leysi (öl.169/785)
2. İbn kesir: Abdullah b. Kesir el-Mekki (öl. 120/738)
3. Ebu Amr: Ebu Amr b. El-A'la el-Mazini (öl. 154/770)
4. İbn Amir: Abdullah b. Amir-el-Yahsubi (öl. 118/736)
5. Asım: Ebu Bekr Asım b. Ebi'n-Necud (öl. 128/745)
6. Hamza: Ebu Ammare Hamza b. Habib ez-Zeyyat (öl. 156/773)
7. el-Kisai: Ebu'l-Hasen Ali b. Hamza el-Kisai (öl. 189/805)

Sahih Kıraatların 10'a Çıkarılması:

Kıraat-ı Seb'a'ya üç imamın kıraatları da tesbit edilerek ilave edilmesiyle, Sahih Kıraatlar 10'a çıkmış ve 10 imamın kıraatı tesbit edilmiş oldu.

İbnu Mücahid'den sonra, halk onun bu Seb'a tasnifine uymuştur. Ancak Muhakkıkinden olan zevat bu yedi imama sonradan bazı imamlar daha katmışlardır. Mesela İmam el-Begavi (510 / 1116), Tefsirinde bu yediye şu üç imamı da ilave etmiştir.¹⁰⁷

1. Ebu Ca'fer Yezid b. El-Ka'ka' (130 / 747)
2. Ya'kub el-Hadrami (öl. 205 / 820)
3. Halef b. Hişam b. Saleb (öl. 229 / 843)

Yedi imama ilave edilen meşhur üç imamın kıraatlarının da aynen yedi imama olduğu gibi mütevatir olduklarını ve mütevatir kıraatların bütün şartlarını haiz bulunduklarını usulcılardan muhakkikin ve kurradan İbnü's-Sübki, İbnü Cezeri ve Nüveyri gibi âlimler tarafından ifade edilmiş ve İbnü'l-Cezeri(751/ 833) tarafından isbat edilmiştir.¹⁰⁸

Yukarıda ismi geçen büyük imamlar ve ravilerinin çalışmaları sayesinde mütevatir, meşhur, şaz vb. kıraatlar tebeyyün etmiş, usul ve erkâm belirlenerek kıraat vecihleri kitaplara nakledilmiştir.¹⁰⁹

Kırâat-ı Aşere: On imamın kıraatinin ikişer râvisiyle birlikte okunmasıdır. Kırâat-ı Seb'a'yı aşereye tekmîl ise, İmamı Cezeri'nin Tahbîr adlı eseri ile Dürre diye isimlendirilen Kasîde-i Lâmiyye adlı eserinin muhtevasının ilavesiyledir.

İstanbul Tarıkında Ebû Amr ed-Dânî nin Kitâbu't-Teysîr'i ile İmâm-ı Cezeri'nin Tahbîr adlı eseri asıl kabul edilip; İmâm-ı Şâtıbî'nin Hırzu'l-Emânî diye isimlendirilen Kasîde-i Lâmiyye'si ile İmâm-ı Cezeri'nin Dürre diye isimlendirilen Kasîde-i Lâmiyye'si ilave edilerek okunur.

Mısır Tarıkında ise İmâm-ı Şâtıbî'nin Hırzu'l-Emânî diye isimlendirilen Kasîde-i Lâmiyye'si ile İmâm-ı Cezeri'nin Dürre diye isimlendirilen Kasîde-i Lâmiyye'si asıl kabul edilip Ebû Amr ed-Dânî'nin Kitâbu't-Teysîr'i ile İmâm-ı Cezeri'nin Tahbîr adlı eseri bunlara ilave edilerek okunur.¹¹⁰

¹⁰⁷ Zerkeşî, a.g.e, 1, 1330

¹⁰⁸ zerkani, a.g.e, 1, 357; İbnü'l-Cezeri, en' Neşr, 1, 41-46; İbnü'l-Cezeri, Müncidü'l-Mukriin, 15-24; Zerkeşî, a.g.e, 1, 327 vd.

¹⁰⁹ İbnü'l-Cezeri, en' Neşr, 1, 9.

¹¹⁰ Abdullah Efendizâde, Umdetu'l-Hallân, İstanbul 1287, s.4 -7; Sirât-ı Müstakîm, 6/275

AŞERE İMAM VE RAVİLERİNİN İSİM TBLOSU

أسماء الائمة العشرة فى علم قراآت القرآن الكريم واسماء روااتهم

قراءة اماملىرى						راويلرى			
اسم الامام	رموز الامام	اسم راوى الاولى	رموز راوى الاولى	اسم راوى الثانى	رموز راوى الثانى	اسم الامام والروايات	اسم الامام	رموز الامام	الروايات
نافع	ا	قالون	ب	ورش	ج	ايح	نافع	ج	ايح
ابن كثير	د	بزي	هـ	قنبل	ز	دهز	ابن كثير	ز	دهز
ابو عمر	ح	دورى	ط	سوسى	ى	حطى	ابو عمر	ى	حطى
ابن عامر	ك	هشام	ل	ابن ذكوان	م	كلم	ابن عامر	م	كلم
عاصم	ن	ابوبكر شعبه	ص	حفص	ع	نصح	عاصم	ع	نصح
حمزه	ف	خلف	ض	خلاد	ق	فضق	حمزه	ق	فضق
كسائى	ر	ابو الحارث	س	دورى	ت	رست	كسائى	ت	رست
جعفر	ج	عيسى بن وردان	عى	سليمان بن جمار	جم		جعفر	جم	
يعقوب	يع	رويس	يس	روح	خه		يعقوب	خه	
خلف العاشر	خل	اسحق	سح	ادريس	سه		خلف العاشر	سه	

AŞERE İMAM VE RAVİLERİNİN İSİM TABLOSU

Ravileri				Aşere Kıraat imamları		
İmam ve Ravilerin Top. rumuzu	2. Ravinin Rumuzu	2. Ravinin adı	1. Ravinin Rumuzu	1. Ravinin adı	İmamın Rumuzu	İmamın adı
ایچ	ج	ورش	ب	قالون	ا	نافع
دھر	ز	قتیل	ھ	بزی	د	ابن کثیر
حطی	ی	سوسی	ط	دوری	ح	ابو عمر
کلم	م	ابن ذکوان	ل	هشام	ک	ابن عامر
نصع	ع	حفص	ص	ابوبکر شعبه	ن	عاصم
فضق	ق	خلاد	ض	خلف	ف	حمزه
رست	ت	دوری	س	ابو الحارث	ر	کسائی
	جم	سلیمان بن جمار	عی	عمسی بن وردان	ج	جعفر
	حه	روح	یس	رویس	یع	يعقوب
	سه	ادریس	سبح	اسحق	خل	خلف العاشر

İlk Yedi İmama Kiraat-ı Seb'a İmamları denir.

Son üç imamın ilave edilmesiyle on imama Kiraat-ı Aşere imamları denir.

Her imam ve ikişer ravisinin isim ve rumuzları gösterilmiştir.

Takrîb: On imamın kıraatinin ikişer râvîsinden her birine ikişer râvî (tarîk) daha ilave edilerek okunmasıdır. Bu da İmâm-ı Cezerî'nin en-Neşr fi'l-Kıraâtî'l-Aşr ve Tayyibetu'n-Neşr fi'l-Kıraâtî'l-Aşr adlı eserlerinin muhtevasıdır.¹¹¹

Kıraatların elde ediliş yolları:

Kıraatlar iki yolla alınır. Birincisi arz, ikincisi ise istimâ' yoludur. Arz, talebenin okuyup, hocasının dinlemesidir. İstimâ' ise hocanın okuyup, talebenin dinlemesidir. Kur'ân'ın öğrenilmesinde bu iki yoldan başkası kabul edilmemiştir.¹¹² Bu ilim diğer ilimlerle kıyas kabul etmez. Çünkü diğer ilimlerin kitaptan tahsil edilmesi mümkünken kıraat, tilâvet ve Kur'ân-ı Kerim vücûhâtının edasını behemehâl bir fem-i mühsinden almak lazımdır. Kur'ân-ı Kerim'in hattında, tilâvet ve edasında husûsî kaideler ve bunların oluşumunda nakil ve semâ muteber olduğundan diğer ilimlerle benzeşmesi mümkün değildir.¹¹³

Kıraatlardaki farklı okuyuşlar ya imam için, ya râvî için yahut da râvînin râvîsi için olur. Bu farklı okuyuşlar eğer seb'a ve aşere imamlarından birisi için olur ve bu imamın râvîleri ve tarikleri tarafından toplu olarak imama nispet edilirse bu KIRAAT olur. Eğer bu farklı okuyuş imamın bir râvîsi tarafından kendisine nispet edilirse bu da RİVAYET olur. Bu imamın râvîlerinin râvîleri tarafından (ne kadar aşağıya doğru giderse gitsin) râvîlere ve dolayısıyla imama nispet edilen farklı okuyuşları ise TARİK adını alır.

Kıraatların, rivayetlerin ve tarikların ihtilafı nas ve rivayet ihtilafıdır. Okuyucu bu farklı okuyuşlardan herhangi birisini ihlâl ederse rivayette eksiklik olur. Dolayısıyla okuyucunun bu noktada muhayyerliği ve tercihi söz konusu olamaz. Burada şu ayrımı iyi yapmak lazımdır. Kıraat, rivayet ve tarikler ile vecih aynı şey değildir. Vecih; mezkûr tanımların dışında, karinin muhayyerliğine bağlı olan okuyuşlardır ki, bunlar da mesela medd-i arızın vakfında tecvit yönünden caiz olan üç okuyuştan (tul, tavassut, kasır) birisidir ve tercih böyle yerlerde söz konusudur. Bunu diğer bir misalle örneklendirecek olursak; iki sûre arasında besmele okuyan imamlar için bu besmelenin sübûtu kıraat olduğu gibi besmeleyi okumayan imamlar için de besmelenin sabit olmaması kıraattir. Besmele kıraatinin iki sûre arasında vasl-ı küll, kat-ı küll ve kat-ı evvel, vasl-ı sâni olarak üç okuyuş şekliyle okunması vecih olur ki işte burada okuyucunun bunlardan birini tercih etme konusunda muhayyerliği söz konusu olup; imamlar ve râvîler de bu tercihi yapmıştır. Yoksa olmayan bir şey tercih edilmiş değildir.

Yine çok çarpıcı bir misal olarak şu örneği vermek mümkündür. İmâm-ı Nâfi'nin tariki olan Ezrak hazretlerinin medd-i bedel olarak adlandırılan اَوْتُوا - اَدِّمُوا kelimelerinin hemzelerini tul, tavassut ve kasır olarak üç şekilde okuması üç tariktir. Dolayısıyla Ezrak hazretlerinin buradaki rivayetinde İmâm-ı Nâfi'den almış olduğu bu üç vecih dışında bir tercih ve muhayyerliği yoktur. Çünkü bu medd-i arızın vakıf durumundaki tul, tavassut ve kasır gibi vecih ihtilafı olmayıp tarik ihtilafıdır.¹¹⁴ Rivayet ve tarik ihtilaflarının vecih olarak isimlendirilmesi lisana kolay gelmesi itibariyle sonradan şüyu bulmuştur.¹¹⁵

¹¹¹ Sırât-ı Müstakîm, 6/275

¹¹² Dimyati, a.g.e., s. 5; Sırât-ı Müstakîm, 6/267

¹¹³ İbnu'l-Cezerî, en-Neşr fi'l-Kıraâtî'l-Aşr, I, 17; Sırât-ı Müstakîm, 6/276

¹¹⁴ İbnu'l-Cezerî, a.g.e., II, 199-200; Suyûtî, a.g.e., I, 93; Dimyati, a.g.e., s. 17-18; Zerkânî, a.g.e., I, 412

¹¹⁵ Abdulfettâh el-Kâdî, a.g.e., s. 10-11

Fakat bunların böyle isimlendirilmesi, kendilerinde muhayyerlik olması itibariyle değil; adet belirtme (3 vecih 7 vecih gibi) cihetindendir.¹¹⁶

Değerleri Açısından Kıraatlar:

a) **Sahih Kıraatlar:** Sahih olan kıraatlar bütün kaynakların ittifakıyla şu üç şartı taşıyan kıraatlardır

1. Bir yünüylede olsa arap dilinin gramerine uygun olmalıdır.
2. Sahih bir senedle Hz. Peygamber'e ulaşmalıdır.
3. Hz. Osman müşaflarının yazısına uygun olmalıdır.

İbnü'l-Cezeri, bu şartları taşıyan kıraatları inkâr caiz olmadığı gibi, müslümanların bu kıraatlara inanma yükümlülüğü vardır. Çünkü bu kıraatlar, Kur'an'ın nazil olduğu "yedi harf"ten sayılmaktadır.

b) Zayıf, Şaz veya Batıl Kıraat:

Sahih kıraatlarda bahsedilen üç şarttan herhangi biri eksik olursa, bu kıraata zayıf veya şaz veyahutta batıl kıraat denir.¹¹⁷

Senetleri Bakımından Kıraatlar ve Hükümleri:

Senetlerinin sıhhati bakımından kıraatlar altı kısma ayrılırlar:

1. Mütevatir Kıraatlar (المتواتر) : Yalan üzerinde ittifak etmeleri mümkün

olmayan bir topluluğun, diğer bir topluluktan rivayet ettiği kıraatlardır. Örneğin Yedi kıraatın naklindeki tariklerin birleşmesi bu tür kıraatı teşkil eder. Mütevatir kıraatlara inanmak vacip, inkâr etmek caiz değildir.¹¹⁸

Cumhura göre yedi kıraat mütevatir olduğu gibi,¹¹⁹ İbnü'l-Cezeri'ye göre de bu yedi kıraatı "on kıraat"a tamamlayan Ebu Cafer, Yakub ve Halef'ül-Aşir'in kıraatlarında mütevatir kıraatlardır.¹²⁰

2. Meşhur Kıraatlar (المشهور) : Sened-i sahih, Arapça'ya ve Hz. Osman

müşaflarının hattına uygun, Kurra arasında meşhur ve fakat tevatür derecesine ulaşamayan kıraatlardır.

Bu çeşit kıraatlar gerek yedi gerek on ve gerekse diğer muteber kıraat imamlarınca makbul sayılmışlardır.

¹¹⁶ İbnü'l-Cezeri, a.g.e., II, 200

¹¹⁷ en Neşr, a.g.e., 1, 9; İbnü'l-Cezeri, Tayyibetü'n-Neşr, 3; Zerkânî, 1, 340.

¹¹⁸ Zerkânî a.g.e., 1, 349; Zerkânî, a.g.e., 1, 318

¹¹⁹ Zerkânî, a.g.e., 1, 318-319.

¹²⁰ İbnü'l-Cezeri, Miftâhu'l-Mukriin, 15-16; Zerkânî, a.g.e., 1, 357; en Neşr, 1, 44-46.

6. Müdrec kıraatlar (المدرج) : Ayetlere tefsir kabilinden yapılan

ziyadelerden ibarettir. Sa'd b. Ebi vakkas'ın, Nisa suresi 12. ayetini مِنْ أُمَّ ilavesi ile

İbnü Abbas'ın Bakara suresi 198. ayetini فِي مَوَاسِمِ الْحَجِّ ilavesi ile

لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَبْتَغُوا فَضْلًا مِنْ رَبِّكُمْ فِي مَوَاسِمِ الْحَجِّ şeklindeki kıraattır.

Dikkat edilirse bunlar sahabeden nakledilmiştir. Onlar bu kıraatları ayetleri, izah için koymuşlardır. Çünkü onlar, Kur'an'dan olmayanları kesin bir şekilde biliyorlar ve karıştırmaktan da eminbulunu-rlardı. Bundan dolayı Kur'an ile tefsir mahiyetindeki bilgileri mushafalarına beraberce yazmaktan çekinmemişlerdir. Sonradan gelenler, bu kayıtları kıraat sanmışlardır.¹²⁵

Kıraatta Tevatür:

Yalan üzerinde ittifak etmeleri aklen mümkün olmayan bir topluluğun, diğer bir topluluktan rivayet ettiği kıraatlarıdır. Yedi kıraatın naklindeki tariklerin birleşmesi bunu teşkil eder. Bazıları, kıraatların mütevatirliğine şüpheyle bakmaktadır. Buna sebep olarak, bir imama, yani bir kişiye nisbet edilen kıraatın mütevatir olamayacağını ahad yoluyla geldiğini ileri sürmektedirler. Hâlbuki bu isnatların bir gurup insana nisbet edilmeleri, inhisarı, onlardan başkasından kıraatların gelmesine engel değildir. Yoksa bu okuyuşlar kendilerine nisbet edilen imamların zamanında bu şahıslardan başka hiç kimse bu okuyuşları bilmiyordu ve kimse bunlarla ilgilenmiyordu şeklinde düşünülmemelidir. Bunlar bir temsildir. Görüleceği gibi Mekke'de İmam İbn Kesir, Medine'de, İmam Nafi ve Ebu Cafer ve diğer imamlarda kendi bulundukları yerlerde okuyor ve halkı da okutuyorlardı. Bunlar bir beldeyi temsil ediyorlar o beldenin insanları da bu beldedeki kıraatları zaten okuyorlardı öyle ise bir belde halkında ahad saymaya kalkışmak pekte üzerinde kafa yormadan söylenen sözler olsa gerek. Bilindiği gibi kıraatlar nakle dayanır. Peygamberimizden Sahabe nasıl nakletmişse, nesilden nesile bu şekilde aktarılmıştır.

Bugün siz yaşadığınız bir beldede veya ülkede Kur'an'dan herkesin bildiği bir sureyi mesela Fatiha'yı okuyun, değil Fatiha'nın tamamını bir harfini değiştirdiyseniz Fatihayı bilen herkesin nasıl karşı çıktığını görürsünüz.

Burada yapılan; bir imamın tek başına nakletmesi değildir. Mesela Asım kıraatını, İmam Asım icad etmemiştir. Bu onun hocalarından öğrendiği kıraattır. Asım kıraatını, Ebu Abdurrahman es-Sülemi (74 / 693), Zirr b. Hubeyş (82 / 701) ve Ebu Amr eş-Şeybani (96 / 714) den almıştır. Bunların üçü, Abdullah b. Mes'ud'dan kıraat okumuşlardır.

Ayrıca es-Sülemi ve Zirr, Osman b. Affan'dan, Ali b. Ebi Talip'den kıraat okumuşlardır. Es-Sülemi, Übeyy b. Ka'b'dan ve Zeyd b. Sabit'ten de okumuştur. İbni Mesud, Osman, Ali, Übeyy ve Zeyd de Resulullah (s.a.v.) den kıraat öğrenmişlerdir.¹²⁶

¹²⁵ Zerkânî, a.g.e, 1, 350; İ. Karaçani, Kıraat ilminin k. Tefsirindeki yeri ve yorum farklılıklarına etkisi, 90.

¹²⁶ Dani; et-Teysir, 6; İbnü'l-Cezeri, en Neşr, 1, 155; Zerkânî, a.g.e, 1, 37; Zerküşî, a.g.e, 1, 328.

Asım kıraatını, o devirde yalnız ismi anılan sahabiler değil, daha pek çok sahabe okuyordu. Aynı şekilde sahabeden kıraat alan Asım'ın hocalarından başka, o dönemde pek çok insan aynı kıraatı okuyup okutuyordu.

Peygamberimiz ve sahabe zamanından günümüze kadar kıraatlar, her devirde kalabalık guruplar tarafından birbirlerine aktararak günümüze kadar gelmiştir. On kıraatın durumunda böyledir. Bu kıraatların senetleri incelendiğinde bunlarında aynı şekilde mütevatir oldukları, ahad olmadıkları görülmektedir.

Kıraatla İlgili Temel Terimler:**İlmi kıraat:**

Kur'an'ın kelimelerinin eda keyfiyetlerini ve ihtilaflarını, nakledenlere nisbet ederek bilmektir..

Tarifde geçen ihtilaflar; ya imam ihtilafı, ya ravi ya da ravinin ravisinin ihtilafı şeklinde olur.

Kıraat:

قرأ fiilinden mastardır. Lügatta, okumak manasınadır.

İstilahta ise: İmamın, rivayet ve tariklerinin ittifak ettiği, diğer imamlardan farklı okuyuşuna denir. Yani ihtilaf, raviler ve ravilerin ravileri arasındaki okuyuşta değil de imamlar arasında olan okuyuşta olur.

Rivayet:

Kıraat imamlarının ravileri arasındaki ihtilaflara denilmektedir.

Tarik:

Ravilerin ravilerinin arasındaki ihtilaflara denilmektedir.

Diğer bir ifade ile Ravilerden sonra gelenlerin ihtilaflarına denilmektedir.

Vecih:

İmam, ravi ve ravinin ravisi dışında karinin tahyirine (okuyucunun tercihinine) vecih denir. Örneğin: Medd-i arızda bütün kıraat imamları için, tul, tevassut ve kasır olmak üzere üç türlü okuma caizdir. İşte bu var olan üç okuyuştan birini tercih ederek okumasına karinin tercihi denir. Yoksa var olmayan her hangi bir şeyi okuyucunun tercih etmesi demek değildir.

Kari:

Lügatta, okuyucu ve okuyan anlamına gelir.

Mukri:

Nazari bilgilerle beraber kıraatı müşafehe yoluyla (ağızdan) rivayet eden kıraat âlimine denir. Eğer bir kimse kıraatı müşafehe ile almamış ise nazari bilgileri ne ölçüde ileri olursa olsun bu onun mukrî olması için yeterli ve geçerli değildir.

Kurra:

Lügatta, okuyucu ve okuyan anlamına gelen " kari" kelimesinin çoğuludur.

İstilahta ise: yedi ya da on kıraatın kendilerine nisbet edildiği imamlara denir.

Kur'an'ın tamamını ezberleyen ve ondaki kıraatlara hakkıyla vakıf olan kimselere de kurra ismi verilmektedir.

Râvî:

İmama nisbet edilen kıraatı, kıraat imamından doğrudan veya vasıtalı olarak alan kimseye denir.¹²⁷

¹²⁷ Zerkânî, a.g.e, 1, 336; İbnü'l-Cezeri, Müncidü'l-Mukriin, 3; Dimyati, s.5, 17-18.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Kıraat İmamları Dönemine Kadar Kur'an Öğretimi:

Peygamber (s.a.v.) ve ashabı, Kur'an-ı ve Kur'an ilimlerini kendilerinden sonra gelen âlimlerden daha iyi biliyorlardı. Ancak onların bilgileri şimdiki gibi tedvin edilmiş ve kitaplarda toplanmamıştı. Peygamber (s.a.v.) vahyi Allah'tan alıyordu. Allah teala'da Kur'an'ı onun kalbinde toplayacağını ve onu okutacağını va'd ediyordu. Kur'an-ı Kerim, daha çok müşafehe (ağız) yoluyla öğretiliyor, ezberleniyor ve yazılıyordu. Kur'an-ı Kerim böylece ezberleme ve yazma olarak iki yolla muhafaza ediliyordu:

1. Kur'an'ın ezberlenmesi yoluyla korunması:

Kur'an-ı Kerim'i ilk ezberleyen Peygamber (s.a.v.) efendimizdir. Gelen vahiyleri unutmamak ve ezberlemek için, Peygamberimizin ne kadar acele ettiği ve sabırsızlandığı Kur'an-ı Kerim'de beyan edilmiştir. Ta-Ha Suresi 114 ve el-Kıyamet Suresi 16-19. ayetleri gelerek acele etmemesi bildirilmiştir.

فَتَعَالَى اللَّهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ وَلَا تَعْجَلْ بِالْقُرْآنِ مِنْ قَبْلِ أَنْ يُقْضَىٰ إِلَيْكَ وَحْيُهُ وَقُلْ رَبِّ

زِدْنِي عِلْمًا ﴿١١٤﴾

Gerçek hükümdar olan Allah, yücedir. Sana O'nun vahyi tamamlanmazdan önce Kur'an'ı (okumakta) acele etme ve "Rabbim, benim ilmimi artır" de.

لَا تُحَرِّكْ بِهِ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهِ ﴿١٦﴾ إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ وَقُرْآنَهُ ﴿١٧﴾ فَإِذَا قَرَأَاهُ فَاتَّبِعْ

قُرْآنَهُ ﴿١٨﴾ ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا بَيَانَهُ ﴿١٩﴾

Onu (vahyi) çarçabuk almak için dilini kıvıldatma. Şüphesiz onu, toplamak (senin kalbine yerleştirmek) ve onu okutmak bize aittir. O halde, biz onu okuduğumuz zaman, sen onun okunuşunu takip et. Sonra şüphen olmasın ki, onu açıklamakta bize aittir.

Kur'an-ı Kerim'i ilk ezberleyen Peygamber (s.a.v.) efendimizdir. Ancak onun ezberlemesi bizim ezberlememiz gibi çalışarak ezberlemek değildir. Çünkü Cenab-ı Hak ona garanti vermiştir. O'nun ezberi vahyi iledir. Allah, Peygamberimizi Kur'an ve Kur'an ilimlerinde Müslümanların önderi ve mercii kılmıştır. Peygamberimiz de gece gündüz demeden Kur'an'ı okumuş ve okutmuştur.

Gelen ayetleri önce kendisi öğreniyor, sonra Ashabına ağır ağır, tane tane, dura dura okuyordu ki onlar da Kur'an'ın lafızlarını hıfzetsin, ahzetsinler (alsınlar) ve onun manasını anlasınlar.

Peygamberimiz (s.a.s.), Ashabının da Kur'an öğrenmesi ve ezberlemesi hususunda gayret gösteriyordu. Onların birbirlerine olan üstünlükleri, Kur'an-ı Kerim'e liyakatları ile ölçülürdü.

Peygamberimiz (s.a.s.)'in Kur'an öğrenme ve öğretmenin önemi hakkında pek çok hadis-i şerifleri vardır.¹²⁸

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ، قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ . "إِنَّ لِلَّهِ أَهْلِينَ مِنَ النَّاسِ
قَالُوا . يَا رَسُولَ اللَّهِ مَنْ هُمْ ؟ قَالَ "هُمْ أَهْلُ الْقُرْآنِ ، أَهْلُ اللَّهِ وَخَاصَّتُهُ

Enes b. Malik'den Resulüallah (s.av.) in şöyle dediği (rivayet edilmiştir): “ Muhakkak insanlar içinde Allah ehli olanlar vardır”. Ya Resulellah, onlar kimlerdir? Dediler. Resulüallah (s.av.), “Ehl-i Kur'an olanlar, Allah'ın ehli ve kendisine seçtiği kimselerdir” dedi.¹²⁹

عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ . قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : "خَيْرُكُمْ مَنْ
تَعَلَّمَ الْقُرْآنَ وَعَلَّمَهُ

Osman b. Affan (r.a.) den Resulüallah (s.a.v.) in şöyle dediği (rivayet edilmiştir): “ Sizin en hayırlınız Kur'an'ı öğrenen ve öğreteneğinizdir”¹³⁰

Resulüallah (s.av.)'in bu ve benzeri müjdelerine layık olabilmek için, Ashab-ı Kiram birbirleriyle yarışıyorlardı. Resulüallah (s.a.v.) hal-i hayatta iken, Ashab-ı Kiram arasında, Kur'an-ı Kerim'i ezberleyenlerin sayısı bir hayli fazlaydı. Ancak hafız sahabilerin sayısı hakkında kesin bir rakam tesbit edilmiş değildir. Ve İslam âlimleri arasında ihtilaf konusu olmuştur. Ama bazı olaylar, Ashab arasındaki hafızların sayısının çok olduğu hakkında bize bilgi vermektedir. Mesela Resulüallah (s.av.) hayatta iken, hicretin 4. yılında meydana gelen Bi'r-ü Ma'une vak'asında yetmiş kurra sahabenin şehit edildiği. Yine hicretin 12. yılında meydana gelen yemame vak'asında yetmiş kuranın şehit edildiği bilinmektedir.¹³¹

Bazı kaynaklar bu sayıyı yüzyetmiş kişi olduğunu, bazılarında yediyüz ve daha fazla olduğunu ifade etmişlerdir. Bu olaylara bakınca Ashab içerisinde çok sayıda hafızın bulunduğu görülmektedir. el-Ayni, “Resulüallah (s.av.) in zamanında Kur'an'ı hıfz edenlerin sayısı sayılamayacak kadara çoktur” diyor.

2. Kur'an'ın yazılması yoluyla korunması:

Birçok hikmete binaen Kur'an-ı Kerim yaklaşık yirmi üç yılda nazil oldu. Resulüallah (s.av.), Kur'anı Kerim'i ezber yoluyla öğrenip öğretiyordu, bir taraf tanda muhatap olduğu vahyi gereği, Kur'anı Kerim' i yazdırıyorlardı. Bu yazdırma olayında da titiz davranmış ve Kur'an'dan başka bir şey yazmaktan men etmiştir. Nitekim bir hadis-i şerifte şöyledir.

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ : لَا تَكْتُبُوا عَنِّي وَمَنْ كَتَبَ عَنِّي غَيْرَ الْقُرْآنِ فَلَيْمَحُوهُ

¹²⁸ Zerkani, a.g.e, 1, 29

¹²⁹ Sünen-i İbni Mace, 1, 78; en Neşr, 1, 5-6

¹³⁰ Sünen-i İbni Mace; 1, 76; Sünen-i Ebi Davud, 1, 336; en-Nevevi, et-Tibyan, 8; İbnu'l-Cezerî, en-Neşr 1, 3.

¹³¹ Zerkani, a.g.e, 1, 199.

Ebû Said el-Hudriden rivayet edildiğine göre "Resulullah (s.av.), Kur'an'dan başka benden bir şey yazmayınız, herkim Kur'an'dan başka benden bir şey yazmışsa onu silsin" buyurmuştur.

Kur'an ayetlerine başka şeyler karışır endişesi ile hadislerin yazılmasına müsaade etmemiştir.

Çünkü henüz vahyi gelmeye devam ediyordu. Kur'an'dan olmayanların, Kur'an'la karışmaması için, Kur'an olmayan şeylerin yazımına müsaade edilmemiştir.¹³² Buda Kur'an hakkında ne kadar titiz davranıldığını göstermektedir.

Hiz. Peygamber (s.a.v.)'e bir vahy gelse, vahyi kâtiplerinden birini çağırır, "bunu falan sureye koyunuz"¹³³ der ve yazdırır. Gelen vahy bazen bir, bazen birkaç ayet, bazen bir sure olarak gelirdi. Resulullah (s.av.), yeni gelen vahyi, daha önce gelmiş olanların neresine yazılacağını bildirirdi. Bütün ayetler Hiz. Peygamber (s.a.v.)' in huzurunda yazılır ve Resulullah'ın evine konurdu. Vahiy kâtipleri kendileri içinde birer suret yazarlardı. Kâtiplerin bir taraftan kendileri için yazmaları, diğer taraftan yazılan ayetlerin Hane-i saadette bulunması, ayetlerin ezberlenmesi ve zabtı bakımından çok önemliydi.¹³⁴

Yazılmış olan bu ayetler, Hiz. Peygamber (s.a.v.)'e arz edilir, şayet bir eksiklik olursa onu tashih ederdi.¹³⁵

Cebrail, her sene Rasulullah (s.a.v.)'e Ramazan ayında Kur'an'ı arzedirdi. Vefat ettikleri sene bu arza iki defa yapılmıştır.¹³⁶

Kur'an-ı Kerim, tabaklanmış derilere, tahta levhalara, develerin kürek kemiklerine, beyaz yassı taşlara, hurma dallarına, kâğıt parçalarına, porselenler üzerine yazılırdı.¹³⁷ Allah'ın Cebrail'e emri ile her ayetin nereye yazılacağını Peygamberimize bildirilmesi, onunda gelen ayetleri emrolunduğu yere yazdırması ile Kur'an-ı Kerim'in tamamı Rasulullah (s.a.v.) zamanında yazıldı. Böylece ayetlerin tertibi tevkifi olduğu sabitleşmiştir. Ancak sureler tertib edilmemiş ve Kur'an-ı Kerim Resulullah (s.a.v.) zamanında bir mushafta toplanmamıştır.¹³⁸

¹³² Zerkani, a.g.e, 1, 29.

¹³³ Zerkani, a.g.e, 1, 232; Zerkani, a.g.e, 1, 202-203, 298-299.

¹³⁴ İzmirli, Tarihi kur'an, s. 9.

¹³⁵ Muhammed Hamidullah, Kur'an-ı kerim Tarihi, s. 42.

¹³⁶ Zerkani, a.g.e, 1, 232; Zerkani, a.g.e, 1, 196.

¹³⁷ Zerkani, a.g.e, 1, 233; Zerkani, a.g.e, 1, 202- 203, 239- 240.

¹³⁸ Zerkani, a.g.e, 1, 202-203, 281.

Mushafın Yazısında Birliğe Gidilmesi (Hz. Osman Nüshaları)

Peygamber efendimiz zamanında, Ashab'tan bazıları Kur'an-ı Kerim'in yedi harf üzere nazil olduğunu henüz öğrenmeden önce; bir birlerinin farklı okuyuşlarını, yanlış okuyorsun diye tutup Resulullah (s.a.v.)'e götürüyorlardı, Resulullah (s.a.v.)'de onlara Kur'an-ı Kerim'in yedi harf üzere nazil olduğunu öğretiyordu.

İslam dini Mekke ve Medine dışında genişlemeye ve yayılmaya başladığında peygamber (s.a.v.) tarafından o yerlere görevliler gönderiliyordu, giden görevliler Peygamber (s.a.v.)'den hangi okuyuşu öğrenmiş ise gittiği yerdeki insanlara onu öğretiyordu. Bu durum halifeler dön- eminde de devam ediyordu. Sonra İbni Mesud Kufeye Übeyy b. Kab Şam'a gitmişti. Bunların mushaflarındaki tertip ve kıraatları birbirlerinden farklı idi. Böylece gidilen yerler arasındada okuma farklılıkları meydana gelmiş oluyordu.

Daha sonra Ermenistan ve Azarbaycan fethinde orduda bulunan Şamlı ve Iraklı askerler Kur'an'ı birbirlerinden farklı okuduklarını gördüler. Kufeliler "Bizim kıraatımız sizin kıraatınızdan doğrudur. Biz İbni Mesud'dan öğrendik" dediler. Şamlılar da Iraklılara karşı "Hayır, bizim kıraatımız daha doğrudur, çünkü biz Übeyy b. Ka'bdan öğrendik" diyorlardı. Böylece her iki taraf bir birinin yanlış olduğunu iddia ediyordu. Onlarla beraber orduda bulunan ve onların bu durumuna üzülen Huzeyf b. el-Yeman, Medine'ye dönünce Hz. Osman'a gelerek; Ey Müminlerin Emiri! Kalk, şu ümmet Yahudi ve Hristiyanların kitaplarında düşmüş oldukları ihtilafa düşmeden önce bu işe çare bul dedi. Hz Osman, Ashab-ı Kiram'ı toplayarak durumun vehametini onlara anlattı. Yapılan istişareden sonra istinsaha karar verildi. İstinsahta Hz. Ebu Bekr'in toplattığı mushafın esas alınmasına ve onun dışındakilerin terk edilmesine karar verdiler.

Bu rivayetlerde anlatılan olay, bardağı taşıran son damla mesabesindedir. Asıl sebep bu değildir. Asıl sebep:

- a) Kur'an'ın yedi harf ile nazil olması ve Hz. Ebu Bekr zamanında (cem edilen) toplanan mushafında yedi harfi kapsaması.
- b) Bazı sahâbilerin hususi mushaflarına tefsir mahiyetinde bir takım kelimeleri kaydetmeleri.

İstinsah heyeti:

1. Zeyd b. Sabit
2. Abdullah b. Ez-Zübeyr
3. Said b. El-As
4. Abdurrahman b.el-Haris b. Hişam

Hz. Osman Kureyşli olan üç kişiye; Siz Kur'an'dan herhangi bir şey hususunda Zeyd ile ihtilafa düşerseniz onu, Kureyş lehcesine göre yazınız. Çünkü Kur'an Kureyş lehcesiyle nazil olmuştur dedi.

Hz. Osman zamanında yapılan İstinsahta Esas alınan prensipler:

Hz. Osman mushaflarında yazı birliğine gidilmesi sözünün doğru anlaşılabilmesi için bu mushafların muhtevasının ne olduğunu bilmek lazım.

1. İstinsahta, Hz. Ebu Bekir zamanında derlenen mushaf esas alınacak.
2. İstinsah edilecek mushaflara son arzada tekrarr etmiş yani Kur'anıyyeti kesinleşmiş olanlar yazılacak. Tilaveti nesh edilmiş ayetler bu nüshalara yazılmayacak.
3. Sureler bugün elimizde bulunan Kur'an'larda olduğu şekliyle tertip edilecek.
4. Eğer komisyon üyeleri arasında ihtilaf vaki olursa Kureyş lehcesi tercih edilecek
5. Birkaç Kur'an nüshası yazılarak bazı İslam beldelerine gönderilecek, bu nüshalara uymayan nüshalar imha edilecek.
6. Tefsir ve açıklama maksadıyla yazılan özel notlar bu mushaflara yazılmayacak.
7. Mushaflar, Kur'an-ı Kerim'in nazil olduğu harfleri ve çeşitli kıraat vecihlerini ihtiva edecek şekilde yazılacak.

Kur'an olduğu sabit olmayanları terk ederek Hz. Osman zamanında istinsah edilen mushafların muhtevasında ümmetin icmaı sabit olmuştur. Bu istinsah edilen Kur'an'ların dışında kalan ferdi Kur'an'ların imhasına karar verilmiştir.

Bu konuda yapılan şudur; noktasız, harekesiz bir şekilde yazılmış olan nüshaların yazıları kıraat farklılıklarını da ihtiva edecek şekilde düzenleniyordu. Ancak noktasız harekesiz olduğu halde ihtiva edemediği bazı kıraat farklılıkları vardı. Örneğin: Bakara suresindeki **وَأَوْصَىٰ** kelimesini **تَحْتَهَا الْآنْهَارُ** Tevbe suresinde **وَأَوْصَىٰ** kelimesini **مِنْ تَحْتِهَا الْآنْهَارُ** şeklinde okuyan kıraatlar vardır. Buna benzer birçok yerdeki

kıraat farklılıklarını ise istinsah edilen mushafların bazıları bu farklılığı gösterecek şekilde tanzim edilmiştir. Yoksa tek bir nüsha hazırlanıp diğerleride onun tamamen aynı olarak istinsah edilmemiştir. Farklılıkların gerektirdiği şekilde istinsah edilmiş böylece Kur'anıyyeti kesinleşmiş olan kıraatların korunması, neshedilmiş ya da Kur'anıyyeti kesinleşmemiş olanların ayıklanması yoluna gidilmiştir.¹³⁹

Aksi halde o tarihte tek nushaya indirildi, ya da 7 harften 6 sı gitti biri kaldı dersek peki hala bugün okunan kıraat farklılıklarının varlığı ne ile izah edilebilir.

Tek harf kaldı sözünü savunanlar bunu Taberi'ye isnad ederek savunurlar. Hâlbuki Taberi bu sözü söylüyor ve şöyle izah ediyor: "Mademki Hz. Osman bir harf üzerine topladı, diğer altı harf ne oldu? Resulullah onları okumuş ve onlarla okumaya müsaade etmişti. Bunlar neshedilerek kaldırıldı mı? Yoksa ümmet unuttu mu? Bu ise muhafazası ile emrolunan şeyi zayi etmektir" Taberi bu sorulara şu şekilde cevap veriyor: "Altı harf nesh edilip kaldırılmadı, ümmet onları zayi etmiş de değildir. Fakat bu yedi harften hangisi ile

¹³⁹ İbnü'l-Cezerî, en-Neşr, 1, 7 vd. ; Zerkani, Menâhil, 1, 210 vd.

isterse onunla kıraat ve hıfızda muhayyerdir. Buna bir misal vermek gerekirse zengin bir kimse yemininden dönerse üç kefareten biriyle mükelleftir. Köle azad etmek, on fakir doyurmak veyahut on fakir giydirmek. Bunların birini yapınca Allah'ın hükmüne isabet etmiş, bu vacipten üzerine düşen Allah hakkını da eda etmiş olur.”¹⁴⁰

Mushafın İmlâsındaki Gelişmeler (Hareke, Nokta ve diğerleri):

1. Hz. Osman zamanında istinsah edilen mushaflarda hareke ve nokta yoktu, bu şekilde yazılmış olması muhtelif kıraatları ihtiva etmesi bakımından önemlidir.

Araplar, noktasız ve harekesiz olan bu yazıyı kendi dilleri olduğu için hatasız bir şekilde okuyabiliyorlardı. Arap olmayan milletlerin İslam dinine girmeleri ve Arapça bilmemeleri sebebiyle Kur'an'ı yanlış okumalarına sık sık rastlanmış oluyordu.¹⁴¹ Bu hataların önüne geçebilmek için tedbir olarak Hareke ve nokta koyuldu.

İlk hareketler nokta şeklinde olduğundan bazıları nokta ile harekeden hangisi evvel olduğunu karıştırıyorlar. Evvelâ nokta kondu, sonra hareke verildi, sanıyorlar. Hâlbuki evvelâ hareke, sonra nokta konulmuştur. İlk hareketler nokta şeklinde idi. Bugünkü hareketler daha sonra yapılmıştır.

Kur'an'ın hareke ve noktalanma işi üç safhada yapılmıştır:

1. Nokta şeklinde hareketler konması:

Muaviye döneminde Basra valisi Ziyad, O devrin âlimlerinden Ebu'l-Esved ed-Düeli'yi (H:69/688) görevlendirmiş. Önce bu teklifi kabul etmeyen ed-Düeli, bir şahsın Tevbe suresi (وَرَسُولُهُ) kelimesini, 3. ayetinde yer alan (وَرَسُولُهُ) kelimesini, lam harfinin kesresi ile (وَرَسُولُهُ) şeklinde okuduğunu. Böyle olunca “...Allah ve resulü

müşriklerden beridir...” anlamına gelen ayet, o şahsın (وَرَسُولُهُ) şeklinde lam harfini kesre ile okuması sonucu, “...Allah, müşriklerden ve resulünden beridir...” şeklinde bir anlama dönüşmüş oluyor. Bunu duyan ed-Düeli hemen durumun ciddiyetini anladı ve kararından vazgeçerek, bu defa kendisi teklif edilen işi yapacağını bildirdi. ed-Düeli ayetlerin irabını, hareketlerini göstermek için Kur'an'a harekeyi gösterecek noktalar koyarak önlem aldı. Bu noktalar Kur'an'ın yazısının renginden başka bir renkle fetha için harfin üstüne, kesre için altına, ötre için önüne bir nokta, Tenvin için iki nokta olarak konuldu.¹⁴² İşte Kur'an'ın ilk hareketlenmesi buna denir.

Bu noktalar, bugün bilinen hareke yerine kullanılmıştır. Harfleri bir birinden ayırt etmek için kullanılan noktalarla alakalı değildir.

¹⁴⁰ Taberî, 1, 58, 63-65.

¹⁴¹ Zerkani, Menahil, 1, 332

¹⁴² Zerkani, a.g.e, 1, 332; Zerküşî; el Burhan, 1, 250-251; ed-Dani, el-Mukni fi resmi mesahifi'l-emsar, 129

2. Birbirine benzeyen harfleri ayırt etmek için harflerin noktalanması:

Harekeleme işi, irab yönünden yapılabilecek hataların önüne geçebilmiştir. Ancak arap olmayanlar için Ba (ب) ile Ta (ت) ve Cim (ج) ile Ha (ح) gibi birbirine benzer şekillerle yazılmış harflerinde ayırt edilebilmesi ve sağlıklı okuna bilmesi için yine zorluklar oluyordu. Bu tür harfler bazı işaretlerle birbirlerinden ayırt edilmezse yine hatalı okumalar devam edecekti.

Irak valisi Haccac, Abdü'l-Melik b. Mervan zamanında birbirine benzeyen harflerin ayırt edilmesi için kâtiplerden, önlem alınmasını istemişti. Nasr b. Asım (öl.89/ 708) ve Yahya b. Yamer (öl.129/ 746) İkinci önemli bir iş olan harfleri birbirinden ayırt edecek noktaları koymuştur. Buna "İ'cam" denilmektedir.

Bu durumda hareke yerine konan noktalarla harfleri birbirinden ayırt etmek için konan noktaların birbirine karışmaması için de tedbir alındı. Harfleri birbirinden ayırt etmek için kullanılan noktalar Kur'an metninin yazıldığı siyah mürekkeple yazılmış, hareke yerine konan noktalar ise başka bir renk mürekkep kullanılarak yazılmış. Eski Mushaflarda kırmızı, daha sonrakilerde sarı ve yeşil, azda olsa bazende mavi renk mürekkep kullanılmıştır. Konulan bu işaretlerle Kur'an yaklaşık bir asır okunmuş.¹⁴³

3. Bugünkü Şekildaki Harekelerin Konulması:

Sonra büyük dil âlimi Halil b. Ahmed (öl.175/ 791) bugün bildiğimiz hareke sistemini geliştirerek, Kur'an'ın hareke ve noktalanma işine son şeklini vermiştir.

Kur'an'a ilk defa harekeyi Ebu'l-Esved ed-Düeli' nin (öl.69/688) koyduğu, noktanın ise Nasr b. Asım (öl.89/ 708) ve Yahya b. Yamer (öl.129/ 746) tarafından konulduğu anlatılmaktadır. Bu iki şahıs aynı zamanda Ebu'l-Esved ed-Düelinin talebeleridir.

Konulan bu işaretlerle Kur'an yaklaşık bir asır okunmuş, sonra büyük dil âlimi Halil b. Ahmed (öl.175/ 791) bugün bildiğimiz sistemi geliştirerek, Kur'an'ın hareke ve noktalanma işine son şeklini vermiştir.¹⁴⁴

Hareke ve nokta konulmasından sonra da Kur'an'a yönelik bir takım faaliyetler devam etmiştir. Sure, Cüz başlıkları, hizip, ayet sonlarına konan durak işaretleri, güller ve rakkamlar konulmuştur. Ayetlerin sonlarına konulan duraklar; ilk önce daire meyilli çizgilerden oluşurken, daha sonraları daire şeklinde gösterilmiş ve zamanla da gül şeklini almıştır. Bilindiği gibi bugün basılan mushaflarda sözü edilen duraklar içinde ayet numaraları yer almaktadır.¹⁴⁵

Kur'an'ın hareke ve noktalanmasında bazı ifadelerle karşılaşırız. Örneğin, Ziyad, Ebu'l-Esved ed-Düeli veya Haccac, Nasr b. Asım ve Yahya b. Yamer tarafından konulmuştur gibi.

¹⁴³ Zerkani, a.g.e, 1, 332; Ebu Amr ed-Dani, el-Mukni, 129.

¹⁴⁴ İsmail Hakkı İzmirli, Kur'an Tarihi, 16; ed-Dani a.g.e, 129; Zerkani, a.g.e, 1, 332 vd.

¹⁴⁵ Muhsin DEMİRCİ, Kur'an Tarihi, 169-170

Bunun izahı şöyledir: Yukarıdaki verdiğimiz bilgi içerisinde belirtildiği gibi Muaviye döneminde Ziyad Basra valisi iken, o günün âlimlerinden Ebu'l-Esved ed-Düeli hareke yerine kullanılan noktalamayı ilk koyandır.

Abdü'l-Melik b.Mervan döneminde Haccac b.Yusuf Irak valisi iken o günün âlimlerinden Nasr b. Asım ve Yahya b. Yamer tarafından harf noktalarını ilk koydukları şeklindedir.

Vakıf İşaretleri (Secavendler):

Vakıfları tesbit etmek, her okuyucu için mümkün olmayabilir. Bunlar Arapça bilmeyi de gerektirir. Bu nedenle vakf edilecek yerlere bir takım işaretlerin konulmasına ihtiyaç vardır. Tecvid bilginleri vakıf ve ibtida ile ilgili geniş çalışmalar yapmışlar, eserler yazmışlar, manayı nazarı itibara alarak gruplandırmışlardır. Bu hususa ilk defa **Türkistanlı Muhammed b. Tayfur es- Secavendi** (öl. 560/ 1165) teşebbüs etmiş ve manaya göre Kur'an-ı Kerim'in kelimeleri üzerine bazı harfler koymak suretiyle vakıf yerlerini işaretlemiştir. Kur'an bilgini olan bu zat bir Türk'tür. Secavend bu zatın Türkistan'daki beldesinin ismidir. Vakıf için kullanılan işaretler sonradan bu zatın beldesinin ismi olan Secavend, isimiyle anılmıştır. Muhammed b. Tayfur es- Secavendi kısa izahlarla bu vakıfların hükümlerini, manaya göre kısımlarını ve işaretlerini belirlemiştir.

Hicri Dördüncü Asrın İlk Çeyreğine Kadar Kıraatların Durumu:

Ashabın Resulüllah (sav.)'tan kıraatı alışları çeşitli idi. Ashab içerisinde Resulüllah (sav.)'tan bir kıraat alan olduğu gibi, iki veya daha fazla kıraat alanlarda vardı. Sahabilerden kıraat öğrenen tabiun ve etbau't-Tabiinin okumaları da farklıydı. İşte bu farklı okuma tarzları daha sonrada aynı şekilde devam etmiş ve bunun sonucu olarak ta birbirinden farklı kıraatlar ortaya çıkmıştı. Bu kıraatları okuyan imamlar çeşitli İslam beldelerine dağılmışlar ve onların okumuş oldukları kıraatlarda, imamlarının isimleriyle anılır olmuştur. Ancak bu kıraat imamları arasında kıraatı meşhur itkan sahibi kimseler bulunduğu gibi, bu vasıftan yoksun olanlarda vardı. Müslümanlar bu konuda çok titiz davranıyorlardı. İslam dininin her geçen gün daha geniş alanlara yayılması ve Peygamber (s.a.v.) in vefatı üzerinden uzun zaman geçmesi nedeniyle, çoğalan bid'atılar ve sapıklar Kur'an hattı'nın bazı kıraat vecihlerini ihtimal dairesine alması hasebiyle, maksatlı bir şekilde Kur'an-ı Kerim'i geliş güzel okumaya hatta tahrife varan hareketlere giriştiler.

İhtilaflar çoğaldı, zabt azaldı, nerdeyse hakla batıl birbirine karışacaktı. Ümmetin mütehassıs âlimleri, Kur'an-ı Kerim'i tahriften korumak ve nazil olduğu şekliyle muhafaza etmek için ellerinden gelen gayreti göstererek bütün kıraatları bir araya topladılar, vecihleri ve rivayetleri okuyanlara nisbet ettiler, belirlemiş oldukları birtakım usul ve esaslara göre, sahih ve şaz kıraatları ayırdılar. Böylece hicri ikinci asrda kıraatların tesbitine yönelik ilk çalışmalar fiilen başlamış oldu. Fakat bu dönemde kıraatla ilgili yapılan bütün faaliyetler, şifahi bir nitelik arz etmektedir.¹⁴⁶

Kıraatlar konusunda eser te'lif edilmeye başlandığı zaman "yedi kıraat" tabiri henüz bilinmiyordu. O zaman kitap yazarlar kitaplarında söz konusu yedi kıraatın birkaç mislini zikretmişlerdir.¹⁴⁷

¹⁴⁶ İbnü'l-Cezeri, en Neşr, 1, 53

¹⁴⁷ İbnü'l-Cezeri, Müncidü'l-Mukri'in, 27; en Neşr, 1, 34.

Ancak hicri 2. asrın başlarında müslümanlar, imamlardan bir kısmını, diğer bazılarının kıraatlarına tercih etmeye başlamasıyla “ yedi kıraat” tabiri meşhur olmaya başlamıştır. Bu dönemde halkın, kıraatlarına rağbet ettiği imamlar arasında meşhur olanlar.¹⁴⁸

Mekke’de Abdullah b. Kesir (öl. 120/ 737)

Medine’de Nafi’ (öl.169/ 785)

Şam’da İbn Amir (öl. 118 / 736)

Basra’da Ebu Amr (öl. 154 /770)

Kufe’de. Hamza (öl. 156 / 773), Kisai (öl. 189 /805) ve Asım (öl. 128 /745) hazretleridir.¹⁴⁹

Kıraat Konusunda İlk Eserler:

Kıraat konusunda ilk eserler, Hicri 3. asırda ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu konuda ilk kitap yazan müellif, Ebu Ubeyd el-Kasım b. Sellam (öl. 224 / 828), Ahmed b. Cübeyr el-Kufi (öl. 258 / 871), İsmail b.İshak el-Maliki (öl. 282 / 895), Ebu Ca’fer Muhammed b. Cerir et-Taberi (öl. 310 / 922), Ebu Bekr Muhammed b. Ömer ed-Dacuni (öl. 324 / 935) ve Ebu Bekr b. Mücahid (öl. 324 / 935)¹⁵⁰

Hicri 3. asırda Ebu Bekr b. Mücahid (öl. 324 / 935) yedi kıraat imamının kıraatlarını bir araya toplayarak كتاب السبع (kitab’us-Seb’a) isimli eseri ile kıraatlar yediye tahsis edilmiştir. Sonra halk onun bu tasnifine uymaya başlamış ve böylece “kıraatı seb’a” konusunda ümmetin icmaı meydana gelmiştir.¹⁵¹ Sonra kıraatlar, okuyucularına nisbet edilerek örneğin; Naf’inin okuyuşuna, Naf’i kıraatı denmiş ve okuyan imamın adıyla anılmaya başlanmıştır.¹⁵²

Asım Kıraati:

1. Asım Kıraatı’nın Ayırt Edici Özellikleri:

Asımın asıl adı; Ebu Bekr Asım b. Ebi’n-Necud Behdele el-Esedi el-Kufi: Kufe kıraat imamıdır. Kufe’de doğmuş ve 127/ 745 yılında Kufe’de vefat etmiştir. Ebu’n-Necud, babasının, Behdele ise annesinin ismi olduğu söylenmiştir. Tabiundandır. Sahabeden Haris b. Hassan el-Bekri ile Rifaa b. Yesribi’ye küçük yaşta yetişmiş ve bundan dolayı tabiilerden sayılmıştır. Sesi, okuyuşu çok güzel, dili fasih, salih ve güvenilir bir kimseydi.

¹⁴⁸ İ. Karaçam, k.k. Nüzulü ve kıraatı, 245.

¹⁴⁹ Zerkani, a.g.e, 1, 338-339, 368 vd.; Zerküş, a.g.e, 1, 327 vd.

¹⁵⁰ Zerkani, a.g.e, 1, 375.

¹⁵¹ Zerküş, 1, 330; İbnü’l-Cezeri en-Nesr, 1, 34.

¹⁵² Zerküş, 1, 330

Senedi Bakımından Asım Kiraati:

1. Ebu Abdurrahman es-Sülemi (74 / 693)'den, o da Osman b. Affan'dan, Ali b. Ebi Talip'den, Abdullah b. Mes'ud'dan, Übeyy b. Ka'b'dan ve Zeyd b. Sabit'ten, bunlarda Hz. Peygamber'den almıştır.

2. Zirr b. Hubeyş (82 / 701)'den o da Osman b. Affan'dan, Ali b. Ebi Talip'den, ve Abdullah b. Mes'ud'dan, bunlarda Hz. Peygamber'den almıştır.

3. Ebu Amr eş-Şeybani (96 / 714)' den, oda Abdullah b. Mes'ud'dan, o da Hz. Peygamber'den almıştır.

Asım: Ebu Abdurrahman es-Sülemi'den öğrendiği Hz. Ali'nin kiraatını ravisi Hafs'a öğretmiştir.

Zirr b. Hubeyş'ten öğrendiği ibn Mes'ud'un kiraatını da diğer ravisi Ebu Bekr Şu'be'ye öğretmiştir.¹⁵³

Asım kiraatı zamanla bütün bölgelere yayılmış ve müslümanların büyük çoğunluğunun okuduğu bir kiraat olmuştur. İmam Azam Ebu Hanife'nin de kiraatı İmam Asımdan öğrendiği bilinmektedir.

Hem bu sebepten olsa gerek ve hem de bu kiraatta, bir kısım kelimeler dışında imale, teshil, işmam ve benzeri farklı uygulamalar bulunmadığından, kiraatının sadeliği ve senedinin sağlamlığı gibi sebeplerle, bu kiraatın çoğunluk tarafından benimsendiği söylenebilir.

Günümüzde Müslümanlar Arasında Okunan Kiraatların Sayısı Üçtür.

1. Hafs rivayetiyle gelen Asım kiraatı. Ülkemizde ve diğer İslam ülkelerinin çoğunda, okunmakta ve ona göre Mushaflar basılmaktadır.

2. Verş rivayetiyle gelen Nafi kiraatı. Mısır hariç, Kuzey Afrika ülkelerinden Fas, Tunus ve Cezayir gibi ülkelerde okunmaktadır. Buralarda Mushafların bu kiraata göre basılmasına halen devam edilmektedir.

3. Ebu Amr kiraatı. Sudan'da okunmaktadır. Müslümanlar arasında yaygın olan kiraatlarından en az okunan kiraat budur.

Bu üç kiraatın yanında gerek yedi ve gerekse on kiraat, ancak bir ilim olarak okunmakta ve okutulmaktadır.¹⁵⁴

¹⁵³ İbn Mucâhid, Kıtâbü's-Seb'a 70; İbn Mihran, en Nisaburi, el Gaye fi'l-Kıraati'l-Aşr, 82, 84, 89; Dani, Camiu'l-Beyan, 9; İbnü'l-Cezeri, en Neşr, 1, 155.

¹⁵⁴ İzmirli, Tarihi Kur'an, 18; İ. Karaçam, k. K. Nüzulü ve Kiraatı, 312.

Hafs Rivayetinin Ayırt Edici Özellikleri:

Ebu Ömer Hafs b. Süleyman b. el-Muğire el-Esedi: 90/709 yılında Kufe'de doğmuş ve 180/796 yılında Kufe'de vefat etmiştir. Çocukluk yıllarını üvey babası İmam Asım'ın yanında geçirmiş, Kıraat ilmini ondan öğrenmiştir. Asım ona, Ebu Abdurrahman es-Sülemi'den, onun da Hz. Ali'den aldığı Kıraatı öğretmiştir.

Kufe'nin dışında bir süre Bağdat ve Mekke'de kalarak, oralarda Asım Kıraatını okutmuştur.

Kıraattaki üstünlüğü ve güvenilirliği herkes tarafından kabul edilmiş ve naklettiği Kıraat, Halen müslümanların büyük çoğunluğu tarafından benimsenip okunmaktadır.¹⁵⁵

Hafs rivayetinin, diğer rivayetlerden daha çok yaygın olmasının bir takım sebepleri vardır. Hafs'ın, Kur'an-ı Kerim'deki imale, ihtilas, teshil gibi edasında zorluk olan vecihleri, diğer imamların rivayetlerine nisbette daha az, eda itibarıyla kolay ve rivayetindeki sağlamlığı, Hafs rivayetinin müslümanlar arasında yayılmasına sebep olmuştur.¹⁵⁶

Hafs'ın Hocası Asım'dan rivayeti; Bir, İki, üç ve dört vecihli olan eda ve rivayetleridir.

Hafs'ın, Bir Vechi Olan Kelimeler:

Hafs, Kur'an-ı Kerim kelime ve harflerinin ekserisini bir vecih olarak eda ve rivayet etmiştir. Bir vecih olarak rivayet ettiklerinin içinde azda olsa dikkat isteyen bir takım garib vecihler vardır. Bunlar Hafs rivayeti içerisinde görülen ender rivayetlerdir.

Hafs, hocası Asım'dan rivayett ettiği bu vecihlerle, diğer kurra ve ravilerin kıraat ve rivayetlerinden ayrılmış ve muhalif olduğu için bunlara "İnfiradat-ı Hafs-ı kufi" denir.¹⁵⁷

1. İmale: Kıraatta, fetha harekeyi kesreye, elif'i ya harfine doğru meyletmek demektir. Hud suresi 41. ayette **مَجْرِيهَا** lafzını Hafs imale ile okur.¹⁵⁸ Bu kelimde Ra (ر) harfinin fethasını kesreye doğru meylederek ve ince okuyarak yapılır.

2. Teshil: Hemzeyi, hemze ile hemzenin harekesi cinsinden bir harf-i med arasında telaffuz etmeye denir. Fussilet suresi 44. ayette **أَعْجَبِي** lafzındaki ikinci hemzeyi Hafs teshil ile okur.¹⁵⁹

3. İhtilas: Kıraatta, ihtilas harekede ve zamirde olmak üzere iki kısımdır.

a) Hareke ihtilasında, sesin üçte birini hafzedip üçte ikisini ibka etmektir.

b) Zamir ihtilasında ise sesin tamamı ibka edilip; meddi tabii miktarında okunan zamir'in, meddi tabii miktarı uzatılmasını terk ederek normal hareke ile okunmasıdır.

¹⁵⁵ İbnü'l-Cezeri, Gayetü'n-Nihaye, I, 254-255; Tayyar Altıkulaç, "Hafs b. Süleyman", DİA, XV, 118-119.

¹⁵⁶ İbnü'l-Kasib, Siracü'l-Kari il-Mübtedi, 14; Mustafa Niyazi, Umdetü'l-Kariin, 7-8.

¹⁵⁷ Mustafa Niyazi, a.g.e, 11.

¹⁵⁸ Abdu'l-Fettah, Paluvi, Zübde, 70; Dimiyati, 74-256; İbnü'l-Cezeri, en Neşr, II, 30.

¹⁵⁹ Abdu'l-Fettah, Paluvi, a.g.e, 121-122; Dimiyati, a.g.e, 45-381.

Zümer suresi 7. ayette **يَرْصَهُ** lafzındaki zmirin uzatılmaksızın normal hareke ile okunmasıdır.¹⁶⁰

4. Ha-i Kinaye: Müfred müzekker gaib zamiri olan ha (هـ) dir. Hafs, Kur'an'da bu zamiri iki yerde diğer kıraat imamlarından farklı olarak zamme ile bir yerde de umumi kural dışında sıla ile (uzatarak) okur.

a) Kehf suresi 63. ayette **وَمَا أَنَسَانِيَهُ** lafzındaki zamiri zamme ile okur.

b) Fetih suresi 10. ayette **عَلَيْهِ اللَّهُ** lafzındaki zamiri zamme ile okur.

c) Furkan suresi 69. ayette **فِيهِ مَهَانًا** lafzındaki **فِيهِ** nin zmirini meddi tabii miktarı uzatarak okur.¹⁶¹

Ancak **لَمْ يَنْتَهُ** , **مَا نَفَقَهُ** , **فَوَاكِهُ** kelimelerindeki ha (هـ) lar zmir değil kelimelerin aslından oldukları için bunlar uzatılmadan okunurlar.

5. Sekte: Kıraatta, Nefes almaksızın kısa bir an sesi kesmeye denir. Sektin süresi, kısa bir zaman olup, nefes alma zamanından daha azdır.¹⁶² Veya iki hareke miktarıdır.¹⁶³

Hafs'ın Kur'an'da dört yerde sekti vardır:

a) Kehf suresi 1. ayette **عَوَجًا** lafzındaki elif üzerinde sekte yapılır.

b) Yasin suresi 52. ayette **مِنْ مَرْقَدِنَا** lafzının elifi üzerinde sekte yapılır.

Kehf ve yasin suresindeki sekit vecihleri vasıl halinde yapılır. Vakf edildiği zaman sekit söz konusu olmaz.

c) Kıyame suresi 27. ayette **مَنْ رَاقٍ** lafzında nun (ن) un sükûnunda sekte yapılır.

d) Mütaffifin suresi 14. ayette **بَلْ رَانَ** lafzında lam (ل) 'ın sükûnu üzerinde sekit yapılır.¹⁶⁴ Kıyamet ve Mütaffifin suresindeki sekitler idğam yapılmaksızın icra edilir.

¹⁶⁰ Dimyati, a.g.e, 36-375; Abdullahi Efendizâde, a.g.e, 75; en Neşr, 1, 304 vd.

¹⁶¹ Dimyati, a.g.e, 34; Abdullah Efendizâde, a.g.e, 19 vd. 296, 411; Ahmed b. Muhammed b. El Cezeri, Şerhu Tayyibeti'n-Neşr, 70.

¹⁶² Dimyati, a.g.e, 61; en Neşr, 1, 240.

¹⁶³ Abdü'l-Fettah acmi el-Mersafi, Hidayetü'l-Kari, 410.

6. Ha-i Sekteler:

Sekte bahsinde beyan olunan dört yerden başka Asım kıraatı ve Hafs rivayetinde Kur'an-ı Kerim'de 7 kelime olup 9 yerde geçen (٤) sekteleri vardır.

Bunlar; bazı kelimelerin sonuna gelen sakin (٤) lardır. Yazılış bakımından zamire benzer. Zamirden farkı; zamirler harekelidir, ha-i sektelerin tamamı ise sakindir.¹⁶⁵

Bizim kıraatımızda hem vasıl ve hem de vakıf halinde okunur. Bazı kıraatlarda vasıl halinde (٤) sekteler düşer.

Bizim kıraatımızda vasıl halinde (٤) sakin okunur, hafif bir sekte caiz olduğu gibi terkide caizdir. Sekte evladır.¹⁶⁶ Bunun için buna ha-i sekte denir.

Kur'an-ı Kerim'de Ha-i Sekte Olan Yerler

1. Bakara suresi 259. ayette: —————→ لَمْ يَتَسَنَّهٗ وَانْظُرْ

2. En'am suresi 90. ayette: —————→ فَيَهْدِيهِمْ اِقْتَدِهٖ قُلْ لَا اَسْأَلُكُمْ

3-4. Hakka suresi 19 ve 25. ayetlerde: —————→ كِتَابِيَّة

5-6. Hakka suresi 20 ve 26. ayetlerde: —————→ حِسَابِيَّة

7. Hakka suresi 28. ayette: —————→ مَالِيَّةٌ * هَلَكَ

8. Hakka suresi 29. ayette: —————→ سُلْطَانِيَّةٌ * خُذُوهُ

9. Karia suresi 10. ayette: ¹⁶⁷ —————→ مَا هِيَ * تَارَ حَامِيَّة

¹⁶⁴ Abdullah Efendizade, a.g.e, 298; 380,443, 448; Dimyati, a.g.e, 61-63, 287, 428, 435; İbnü'l-Cezeri, en Neşr, I, 240-243, 425.

¹⁶⁵ İstisna olarak ilki kelimede ve üç yerde ki zamirler harekeli değil, cezimlidir.

a (en Neml 28) فَالْقِئَالِئِهِم

b (el-Araf 110) اَرْجِهْ وَاَخَاهُ

c (eş-su'ara 36) اَرْجِهْ وَاَخَاهُ, Dimyati, a.g.e, 36; İbnü'l-Cezeri, en Neşr, I, 306, 311-312.

¹⁶⁶ Abdu'l-Fettah Acini el Marsafi, a.g.e, 412; Hamza, 55; Abdullah Efendizade, 437-438.

Not: Hakka suresi 28. مَالِيَةً * هَلَكَ ayetinde vasıl halinde aynı cinsten olan iki ha (هـ) harfinin yan yana gelmesi sebebi ile hem idğam ve hemde izhar olacağından söz edilmiş ise de izhar olması tercih edilmiştir. İzhar vechi ancak sekke ile yapılır.¹⁶⁸

Hafs'ın, İki Vechi Olan Kelimeler:

Hafs'ın, iki vecihli olarak, diğer İmam ve ravilerle ittifakı olan okuyuşları:

1. İstifham Hemzesinde olan vecihler Kur'an-ı Kerim'de altı yerdedir İki tane'si, Sure-i enam'da iki yerde 43 ve 44. ayetlerdeki قُلْ الذِّكْرَيْنِ

a) قُلْ الذِّكْرَيْنِ En'am: 43

b) قُلْ الذِّكْرَيْنِ En'am: 44

c) اٰمَنْتُمْ بِهِ الْغٰثِ Yunus: 53

d) قُلْ اَللّٰهُ Yunus: 59

e) اَلْغٰثِ وَقَدْ عَصٰىتَ Yunus: 91

f) اَللّٰهُ خَيْرٌ Neml: 59

Kelimelerindeki ikinci hemzeyi, bütün kıraat imamları ibdal ve teshil olmak üzere iki vecihle okurlar. Hafs, bu yerlerde diğer bütün kurra ile ittifak halindedir.¹⁶⁹ Buralarda iki vecih olmakla beraber, birinci vecih evladır.¹⁷⁰ Ve biz Hafs okuyucuları bu (ibdal) vechini okuruz.

¹⁶⁷ Dimiyati, a.g.e, 104, 105, 162, 213, 423, 443; Abdullah Efendizâde, a.g.e, 76 Hâşiye, 437, 438; en Neşr, II, 142;

Ahmed Ziyatü'd-din, Vesiletü'l-Gufran, 35; Mehmed Zihni Efendi, el-Kavfü's-Sedid fi ilmi't-Tecvid, 39; Hüseyin Hüsnî efendi, Mizanü'l-Huruf, 44.

¹⁶⁸ Abdullah Efendizâde, a.g.e, 437; en Neşr, 2, 20-21; ¹⁶⁹ Abdu'l-Fettah Acmiş a.g.e, 236; eskicizade, Dürri yetim Tercümesi, 18; Muhammed Birgivi, Dürri yetim, 4; Muhammed Mekki, Nihayetü'l-kavli'l-Müfid, s.112

¹⁶⁹ Abdullah Efendizâde, a.g.e, 172, 215, 216, 347; Dimiyati, a.g.e, 219, 250, 252, 338; en Neşr, I, 377.

¹⁷⁰ Abdullah Efendizâde, a.g.e, 172.

2. Vakıf halinde elifi isbat ile vasıl halinde ise elifin hazfı ile: Kur'an-ı Kerim'de yedi kelimenin sonuna bir şeyden bedel olmayarak elif lahik olmuştur.

- a) اَنَا Kur'an-ı Kerim'de bulunan mütekellim zamiri olan (اَنَا) lafzı
- b) لَكِنَّا Kehf suresi ayette 38.
- c) الظُّنُونَا Ahzab suresi 10 c,d, e bu üç yerde, ithaf,353
- d) الرَّسُولَا Ahzab suresi 66
- e) السَّبِيلَا Ahzab suresi 67. ayetlerdeki (الظُّنُونَا، الرَّسُولَا، السَّبِيلَا) kelimelerini
- f) قَوَارِيرَا İnsan suresi 15 ayette
- g) سَلَايِلَا İnsan suresi 4. ayette

Bu kelimelerden birincisi olan (اَنَا) lafzında bütün kurra ittifak halindedir. Diğer geri kalan altı kelime ise Hafs, Vakıf halinde elifi isbat ederek vasıl halinde ise elifi hazf ederek okur. Ancak سَلَايِلَا kelimeside aynı olmakla beraber vakıf halinde, birde lam harfinin sakin olması ile سَلَايِلَا şeklinde bir vechi daha vardır. Yani Hafsın, bu سَلَايِلَا kelimesinde:

- a) Vasıl Halinde elifin hazfı ile سَلَايِلَا
- b) vakıf halinde elifi isbat ederek سَلَايِلَا
- c) vakıf halinde birde lam harfinin sakin olması ile سَلَايِلَا¹⁷¹

Biz Hafs okuyucuları bu kelimeleri vakf ederken elifi isbat ederek; vasıl ederken (geçerken) elifin hazfı ile okuruz.

¹⁷¹ Ahmed Ziyatî'd-din, a.g.e 36; Krabaş Tecvidi, 15 Hâşiye; Muhammed Nebhan b.hüseyin, Mützekkeretü'n fi't-Tecvid, 45; Abdullah Efendizâde, a.g.e, 76, 296, 368, 369, 443; Dimyatî, a.g.e, 161, 290, 353, 428, 429; en-Nesr, 2, 143, 394.

3- لَا تَأْمَنَّا kelimesi Kur'an-ı Kerim'de bir yerde Yusuf suresi 11. Ayette

(لَا تَأْمَنَّا) kelimesini Ebu Ca'fer'in dışındaki bütün kıraat imamları iki vecih olarak okumuşlardır.

a) Hafs hazretleri, aslı لَا تَأْمَنَّا olan (لَا تَأْمَنَّا) lafzında (ادغام مع الهمام)

olarak birinci nun (ن) harfini ikinci nun harfine idğam ederek işmam ile okur.

b) Bir kerede (اظهر مع الروم) olarak izharla beraber ravm yaparak okur.

Bazı kitaplarda İhtlas diye ifade etmiş isede bu ravmdır.

Birinci vecihte idğam yaparken nun (ن) harfinin zamme harekesine işaret etmek için dudaklar ileri doğru uzatılarak yapılır.

İkinci vecihte ise izhar ile okurken nun (ن) harfinin harekesinin üçte birini ibka edip, üçte ikisini izale (yok) ederek yapılır. Bu vecihler her ne kadar izah edilmiş olsalarda, bir üstadın ağzından almak şarttır.

4. İki Harekenin Bir Harfte İhtilafı:

اللَّهُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ ضَعِيفٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْ بَعْدِ ضَعِيفٍ قُوَّةً ثُمَّ جَعَلَ مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ ضَعْفًا وَشَيْبَةً

Rum suresi 54. Ayette ضَعِيفٌ ve ضَعْفًا şeklinde üç tane kelime var bunların

üçünde de (ض) harfi, Hafs rivayetinde zamme ve fethalı olarak iki vecihle okunur.

Bunlardan fetha vechi, Hafs'dan rivayeten, zamme vechi ise ihtiyaren olmak üzere her iki vecihte sahihtir. Hafs, bu ayetin dışında hiçbir yerde hocası Asım'a muhalefet etmediğini söylemektedir. Cezeri de Neşirde ben bu iki vechi aldım ve okudum demektedir.¹⁷² Ancak Hafs'ın (Hocası Asımdan aldığı) fetha vechi mukaddemdir.

5. İki harfin ihtilafı:

Elimizdeki Mushaflarda dört kelimenin yazılışı ve okunuşu ile ilgili önemli uyarı!

1. Bu kelimelerden ikisi sad (ص) ile yazılır, sin (س) ile okunur.

a) Bakara 245. ayette وَيَبْسُطُ kelimesini → وَيَبْسُطُ

b) A'raf suresi 69. ayette بَسْطَةً kelimesini → بَسْطَةً

¹⁷² Abdullah Efendizade, a.g.e, 361, Dimiyati, a.g.e, 349; en Neşr, 2, 345.

2. Bu kelimelerden ikisi de sad (ص) ile yazılır, birisi sad (ص) ile ve sin (س) ile okunur.

a) Tur suresi 37. ayette الْمُصْطَفِرُونَ sad (ص) ile yazılır sırası ile :

Bir kere sad (ص) ile → الْمُصْطَفِرُونَ okunur.

Bir kerede sin (س) ile → الْمُصْطَفِرُونَ okunur.
Sad vechi mukaddemdir.

b) Gâşiye suresi 22. ayette بِمُصْطَرٍ Buradaki kelime, yalnız sad olarak okunur.

Yukarıda belirtildiği üzere bu dört yerde Aşere kıraatında bu kelimelerden ilk ikisi yalnız sin (س) ile okunur.¹⁷³ Yalnız Tur suresi 37. ayette الْمُصْطَفِرُونَ kelimesi sırası ile bir kere sad (ص) vechi bir kerede sin (س) vechi ile okunur.¹⁷⁴ Ve Sad vechi mukaddemdir.¹⁷⁵ Gâşiye suresi 22. ayette بِمُصْطَرٍ kelimesi, yalnız sad olarak okunur.¹⁷⁶ Hafs için aşere kıraatı olarak bundan başka bir okuyuş şekli yoktur.

Günlük ibadetlerimizde, camilerimizdeki Kur'an tilavetlerinde, aşrılarda, mukabelelerde, her türlü ibadet ve taatta aşere kıraatı okunur. Ama günümüzde yazılan tecvidlerin bir kısmı aşere veya takrib vechi hiç fark etmiyormuş gibi kim neyi buluyorsa yazıyor. Böyle olunca vecihlerin birbirlerine karışması kaçınılmaz oluyor. Ondan sonra gereksiz yere bir takım sualler ihdas edilmiş oluyor. Bu bölümlerin çerçevesine riayet etmek ve sınırlarını korumak gerekir.

6. Kur'an-ı Kerim'de iki yerdeki ayn (عين) lafzı.

a) Meryem Suresi 1. ayet كهيعص da bulunan ayn (عين) lafzıdır.

¹⁷³ Paluvi, a.g.e, 36; Umde, 75; Muhammet Nebhan, a.g.e, 79.

¹⁷⁴ Paluvi, a.g.e, 129; Abdullah Efendizâde, a.g.e, 417.

¹⁷⁵ Abdullah Efendizâde, a.g.e, 417.

¹⁷⁶ Paluvi, a.g.e, 144; Abdullah Efendizâde, a.g.e, 450.

b) Şura Suresi 2. ayet **حَمِ عَسَق** da bulunan ayn (عين) lafzıdır. Bunların her ikisinde önce tul, sonra tavassut olmak üzere iki vecihtir.¹⁷⁷

7. Mürselat Suresi 20. ayet **أَلَمْ نَخْلُقْكُمْ** lafzında önce idğam-ı tam sonra idğam-ı nakıs olmak üzere iki vecihtir.¹⁷⁸

8. Şuara Suresi 63. ayet **كُلُّ فِرْقٍ** Ra (ر) harfini önce ince sonra kalın olmak üzere iki vecihtir.¹⁷⁹

9. Onbir kelime daha vardırki bunların vakıfları iki vecih, vasılları bir vecih ile okunur.

a - Yunus Suresi 87. ayet	بِمِصْرٍ
b - Yusuf Suresi 21. ayet	مِنْ مِصْرٍ
c - Yusuf Suresi 99. ayet	وَقَالَ ادْخُلُوا
	مِصْرَ
d - Zuhurf Suresi 51. ayet	مُلْكُ مِصْرَ
e - Sebe Suresi 12. ayet	عَيْنَ الْقِطْرِ
f - Hud Suresi 81. ayet	فَاسِرٍ
g - Hicr Suresi 65. ayet	فَاسِرٍ
h - Duhan Suresi 23. ayet	فَاسِرٍ
i - Taha Suresi 77. ayet	أَنْ أَسِرَ
j - Şuara Suresi 52. ayet	أَنْ أَسِرَ
k - Fecr Suresi 4. ayet	يَسِرَ

¹⁷⁷ Paluvi, a.g.e, 87 tenbihat; Abdullah Efendizâde, a.g.e, 16, 17.

¹⁷⁸ Paluvi, a.g.e, 140 tenbihat; Abdullah Efendizâde, a.g.e, 63, 445; Muhammet Salih Tanrıbuynuğu, Muhitü't-tecvîd, 28

¹⁷⁹ Paluvi, a.g.e, 102; Abdullah Efendizâde, a.g.e, 340

Vakıf halinde iki vecih olan **مِصْر** Kelimelerinde vasıl halinde Ra (ر) harfinin fethasına itibaren vakıf halinde Ra (ر) harfleri önce kalın sonra ince okunur.

Vakıf halinde iki vecih olan **عَيْنَ الْقَطْرِ** kelimesini vasıl halinde Ra (ر) harfinin kesresine itibaren vakıf halinde Ra (ر) harfini önce ince sonra kalın okunur.

Vakıf halinde **يَسِر** ve benzeri Kelimelerde umumi kural gereği Ra (ر) harfleri kalın, aslında bulunup sonrs hazf edilen ya (ي) lara işaret için ince okunur. Tercih edilen vecih ince okunan vecihtir.¹⁸⁰

Aslında kıraat imamları bu yerlerin dışında kalan birçok yerde bu tür farklı vecihlerle okurlar. Ancak biz burada Hafs'ın okuduğu yerleri göstermiş olduk.

Hafs'm, Üç Vecih Olan Kelimeler:

Diğer İmam ve ravilerin bir kısmına muvafık bir kısmına muhalif olan okuyuşları

1. **آلَمْ** Allah: Ali İmran Suresinin evvelinde olan (آلَمْ) Ayetinde Ebu Ca'fer'in dışındaki bütün kurra için, vakfında bir vecih, valsında ise iki vecih olmak üzere toplam üç vecih vardır. **آلَمْ** lafzındaki mim (م) harfine **آلَمْ** lafzının hemzesinin fethasını nakl ederek elif lam mimellahu (آلَمِمْ الله) şeklinde okunur ve o takdirde tul ve kasır olmak üzere iki vecih meydana gelir:

a) Tul vecih, Vasıl edilmeden önceki medd-i lazım hali dikkate alınarak dört elif mikdarı tul ile okunur.

b) Kasır vecih, **آلَمِمْ** Allah Vasıl edildikten sonraki yeni hali dikkate alınarak meddi tabi-i miktarı kasır ile okunur.¹⁸¹

2. **فَمَا أَتَيْنِي** Neml Suresi 36. ayette (فَمَا أَتَيْنِي الله) lafzının valsında bir vcih, vakfında ise iki vcih olmak üzere toplam üç vecih okumak caizdir. Valsında **فَمَا أَتَيْنِي** şeklinde (ي) harfi fetha ile okunur. Vakfında ise, Bir kere (ي) harfinin fethasını hazf ederek kendisini sakın kılıp isbat ederek bir elif mikdarı med ile **فَمَا أَتَيْنِي**

¹⁸⁰ Paluvi, a.g.e, 14; Abdullah Efendizâde, a.g.e, 25, 238 Haşiyeye; Muhammet Nebhan, a.g.e, 66.

¹⁸¹ Paluvi, a.g.e; 39 Tenbihat; Hamza, 74; Abdullah Efendizâde, a.g.e, 121

şeklinde okunur. Bir kere de (ی) harfi hazf edilip nun (ن) harfi sakin kılınarak قَمَٰتَانِ şeklinde okunur¹⁸² İsbat vechi mukaddemdir.¹⁸³

3. سَلَايَل : İnsan suresi 4. ayette (سَلَايَل) kelimesinde vakıf halinde elif isbat edilerek, vasıl halinde ise elif hazf edilerek okunur. Ancak bu سَلَايَل kelimesinde, vakıf halinde, birde lam harfinin sakin olması ile سَلَايِل şeklinde bir vechi daha vardır: Yami Hafs'ın, سَلَايَل kelimesinde: üç vechi vardır:

- a) Vasıl Halinde elifin hazfı ile سَلَايِل
- b) Vakıf halinde elifi isbat ederek سَلَايَل
- c) Vakıf halinde birde lam harfinin sakin kılarak سَلَايِل

4. Hucurat Suresi بِئْسَ الْاِسْمُ lafzı makabline vasl edildiğinde bir vecih, kendisinden ibtida edildiğinde (Başlandığında) birinci vecih اَلِيسْم , ikinci vecih Hemzeyi hazf ile لِسْم şeklinde olmak üzere iki vecih olarak okunur.¹⁸⁴

¹⁸² Abdullah Efendizâde, a.g.e, 346; Muhammet Nebhan, a.g.e, 80; Muhammet Salih Tanrıbuyruğu, a.g.e, 28.

¹⁸³ Abdü'l-Fettah acmi el-Mersafi, 552: Umde, 346

¹⁸⁴ Abdullah Efendizâde, a.g.e, 414 Et-Tezvil; Muhammet Nebhan, a.g.e, 44; Muhitü't-tecyid, 28.

Hafs'ın Besmele Vecihleri:**1. Evveli Surede Besmele Vecihleri:**

a) Evveli sure olarak, Tevbe suresi hariç diğer surelerde Vasli kü'l, kat'i kü'l, vasli evvel kat'i sani, Kat'i evvel vasli sani (وصل کل، قطع کل، وصل اول قطع ثانی) olmak üzere dört vecih okur.

b) Tevbe suresi evvelinde yalnız Euzü ile vasıl ve kat'i (وصل، قطع) olmak üzere iki vecih okur.

2. İki sure arasında (sureteyn beyninde) Besmele Vecihleri:

a) Tevbe suresi hariç diğer sureler arasında Vasli kü'l, kat'i kü'l, kat'i evvel vasli sani (وصل کل، قطع کل، وصل اول وصل ثانی) olmak üzere üç vecih okur.

b) Enfal suresinden Tevbe suresinin evveline geçişte Besmelesiz olarak Vasıl, sekit ve kat'i (وصل، سکت، قطع) olmak üzere üç vecih okur.¹⁸⁵

Bu ders notlarında her ne kadar Hafs Hazretlerinin bir, iki, üç ve dört vecihli okuyuşları anlatılmış olsada Günlük ibadetlerimizde, camilerimizde Kur'an tilavetlerinde, aşırılarda, mukabelelerde, her türlü ibadet ve taatta aşere kıraatı okunur. Burada zikr edilen vecihlerin birinci vecih veya mukaddem denen vecihler tercih edilmelidir.

Talip AKBAL
2009 yılı Ders Notlarım
Haseki Eğitim Merkezi
İstanbul

¹⁸⁵ Paluvi, a.g.e, 6, 7; Abdullah Efendizade, a.g.e, 12 vd., 204 et-Tezyil.

23' den 35 dahil

39. sayfa 46. sayfa

53 den 69 dahil

78 den 86. dahil

96 den 107. ye kadar